

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Diplomová práce

Římskokatolická akce na Plzeňsku 1948–1953

Monika Bryšová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Římskokatolická církev na Plzeňsku 1948–1953

Monika Bryšová

Vedoucí práce:

PhDr. Jan Gebhart, CSc., DSc.

Historický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

ÚVOD	1	
1	ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV PO ÚNORU 1948	5
1.1	ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV V PLZNI PŘED ÚNOREM 1948	6
1.2	JEDNÁNÍ CÍRKVE A STÁTU PO ÚNORU 1948	7
1.3	KONEC JEDNÁNÍ	12
2	BYROKRATICKÁ STRUKTURA PRO BOJ S CÍRKVEMI	15
2.1	ORGÁNY A KOMISE V PLZEŇSKÉM KRAJI, OKRESE A MĚSTĚ	16
2.2	ZMĚNY BYROKRATICKÉHO APARÁTU	20
3	KATOLICKÁ AKCE 1949	22
3.1	PŘÍPRAVA VLÁDNÍ KATOLICKÉ AKCE	22
3.2	KATOLICKÁ AKCE V KRAJI A OKRESE PLZEŇ	26
3.2.1	<i>Neúspěch vládní Katolické akce</i>	32
4	MOCENSKÉ PROSTŘEDKY STÁTU VŮČI CÍRKVÍM OD LEDNA DO DUBNA 1950	36
5	PLZEŇSKÉ MUŽSKÉ KLÁŠTERY	41
5.1	AKCE K–LIKVIDACE ŘEHOLNÍCH KLÁŠTERŮ	43
5.2	AKCE K A JEJÍ PRŮBĚH V PLZNI	45
6	ŽENSKÉ ŘÁDY A KONGREGACE V PLZNI	49
6.1	AKCE R–ŽENSKÉ ŘÁDY A KONGREGACE, LIKVIDACE ŠKOLSKÝCH SESTER DE NOTRE DAME V PLZNI	49
6.2	AKCE B–KONEČNÁ LIKVIDACE ŘÁDŮ V ČESKOSLOVENSKU	51
7	CÍRKVE V PLZNI A OKRESECH PO ROCE 1950	53
7.1	ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV	53
7.2	NEKATOLICKÉ CÍRKVE V PLZNI	60
8	PLZEŇSKÉ KATOLICKÉ SPOLKY	64
8.1	ARCIDIECÉZNÍ SVAZ KATOLICKÉ CHARITY V PRAZE, ODBOČKA V PLZNI	65
8.2	CYRILSKÁ JEDNOTA PŘI KOSTELE SV. JANA NEPOMUCKÉHO V PLZNI	66
8.3	DÁMSKÝ SPOLEK LUDMILA V PLZNI	66
8.4	FARNÍ JEDNOTA CYRILSKÁ V PLZNI PŘI FRANTIŠKÁNSKÉM KOSTELE NANEBEVZETÍ PANNY MARIE	66
8.5	JEDNOTA ČESKOSLOVENSKÉHO ORLA V PLZNI	67
8.6	JEDNOTA KATOLICKÝCH JINOCŮ A MUŽŮ V PLZNI	68
8.7	KOSTELNÍ SPOLEK KATOLÍKŮ V BOŽKOVĚ U PLZEŇ	68
8.8	KOSTELNÍ SPOLEK KATOLÍKŮ V PLZNI–ČERNICÍCH	69

8.9 MARIÁNSKÁ DRUŽINA PANÍ A DÍVEK V PLZNI	69
8.10 ODBOROVÉ SDRUŽENÍ KATOLICKÝCH POMOCNIC A PRACOVNIC V DOMÁCNOSTECH ZAMĚSTNANÝCH V REPUBLICE ČESKOSLOVENSKÉ SE SÍDLEM V PLZNI	69
8.11 ŘÍŠSKÝ SVAZ JEDNOT KATOLICKÝCH TOVARYŠŮ	70
8.12 SPOLEK PRO VYSTAVĚNÍ A PODPOROVÁNÍ CHRÁMU PÁNĚ V PLZNI–DOUDLEVCÍCH	70
8.13 SPOLEK PRO VYSTAVĚNÍ A PODPOROVÁNÍ KATOLICKÉHO CHRÁMU PÁNĚ V PLZNI–SKVRŇANECH	71
8.14 SPOLEK SVATÉHO VINCENCE Z PAULA PRO DOKONALÉ OŠETŘOVÁNÍ CHUDÝCH PRO PLZEŇ A PŘEDMĚSTÍ PLZNĚ	72
8.15 STAVEBNÍ SPOLEK SV. JANA NEPOMUCKÉHO V PLZNI	72
8.16 SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH KATOLICKÝCH ŽEN A DÍVEK PRO PLZEŇ A OKOLÍ	74
ZÁVĚR	75
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	78
SEZNAM PRAMENŮ	79
SEZNAM LITERATURY	80
RESUMÉ	82
DOKUMENTY	I

ÚVOD

Diplomová práce vznikala se základním úkolem pokusit se analyzovat problematiku vztahu státu a římskokatolické církve v letech 1948–1953 a jejího konkrétního uplatňování na Plzeňsku. Římskokatolická církev měla pro komunisty specifické postavení, neboť je ideově a organizačně podřízena Vatikánu, tedy centru stojícímu mimo možnou kontrolu, navíc byla komunisty vnímána jako silná organizace se společenským vlivem. Na nekatolické církve nahlíželi komunisté odlišnou optikou, jelikož jejich podmanění pro ně nebylo tak složité, i vzhledem k tomu, že vládní represe vůči římskokatolické církvi představovaly pro ostatní církve rozšíření možností pro realizaci vlastních zájmů. Ačkoli se kroky vládní církevní komunistické politiky konkretizovaly s převratem v únoru 1948, bylo jasné, že komunisté v Československu nepřipustí, aby římskokatolické církvi zůstala její autonomie. Problematiku vztahu státu a církve nelze analyzovat bez náležitého společenského a politického kontextu poválečné situace v Československu. Již v této době došlo k řadě kroků, které se církve bezprostředně týkaly. Pro představitele komunistické moci představovala římskokatolická církev jeden z nevážnějších problémů na cestě k totalitnímu ovládnutí společnosti. Chápali ji jako politickou organizaci a později i jako opoziční sílu, která hrubě narušovala jejich představu o kontrolované společnosti. Komunisté označili římskokatolickou církev v čele s Vatikánem za hlavního „nepřítele“ ještě před únorem 1948 a bezprostředně po převratu byly zahájeny takové kroky, které by církev přivedly pod státní kontrolu. Konečným cílem, ke kterému měla dospět vládní církevní politika a kterému nejvyšší funkcionáři věřili, bylo vytvoření národní katolické církve zcela odtržené od Vatikánu.

Základním východiskem diplomové podkladem práce se stalo zkoumání archivních pramenů uložených v Archivu města Plzně a Státním oblastním archivu v Plzni. Jedná se zejména o zápisy ze schůzí nižších orgánů Národní fronty a dokumenty vzniklé činností církevního oddělení. Pro celorepublikový kontext se práce opírá o edici dokumentů k činnosti takzvané církevní šestky Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ), která byla hlavním iniciátorem proticírkevních opatření. Pro základní kontext se práce opírá o studium odborné literatury. Jedná se především o knihu Doc. PhDr. Karla Kaplana, CSc. a články Mgr. Adama Skály, pracovníka

Archivu města Plzně, které se zabývají mocenského dohledu nad církvemi v letech 1948–1949 a průběhu likvidace řádů a kongregací v Plzni roku 1950.

Členění kapitol předkládaného textu respektuje základní pravidla historické práce a uvádí v chronologických souvislostech jednotlivé postupy, kroky a opatření vládní církevní politiky na konkrétním příkladu Plzeňska.

Úvodní část práce popisuje vývoj jednání v prvních poúnorových měsících mezi představiteli komunistické moci a římskokatolickou hierarchií, kdy římskokatolická církev v čele arcibiskupem Prof. ThDr. Josefem Beranem odmítla vydat komunisty požadované oficiální vyjádření podpory novému lidově demokratickému zřízení. Z počátku se komunistické vedení snažilo podřídit si církev prostřednictvím dohody s hierarchií, ačkoli byli jeho představitelé přesvědčeni, že ke konfliktu s církví nevyhnutelně dojde. Po incidentu s objeveným odposlouchávacím zařízením na biskupské konferenci ve Starém Smokovci v březnu 1949 došlo k radikální změně formy církevní politiky a na schůzi předsednictva ÚV KSČ dne 25. dubna 1949 bylo rozhodnuto o radikálním postupu a řešení církevní problematiky.

Druhá kapitola popisuje vznik a tvorbu komunistického církevního aparátu, jehož úkolem bylo, ve spolupráci se Státní bezpečností, nejprve vytvoření takového materiálu, který by církev a její představitele v očích komunistické moci a veřejnosti usvědčoval ze skutečných či pouze domnělých protistátních činů. Zpočátku však tento aparát, z pohledu politické moci, nepracoval dle komunistických představ. Ke „zlepšení“ práce došlo až se vznikem církevních oddělení při národních výborech (NV) a novými personálními změnami v první polovině roku 1949. Realizátory církevní politiky se stali především církevní tajemníci, kteří byli placenými kádrovými zaměstnanci tzv. lidosprávy. Komunistický stát dovršil snahu o vytvoření církevního mocenského aparátu přijetím zákona č. 217 z října 1949 o vzniku Státního úřadu pro věci církevní (SÚC), v jehož čele stanul JUDr. Alexej Čepička. SÚC se tak stal v součinnosti s církevní šestkou hlavním iniciátorem a tvůrcem církevní politiky.

Po celých pět let od převzetí moci v únoru 1948 sledovali komunisté cíl dosáhnout vzniku národní katolické církve odtržené od Vatikánu. K tomuto účelu mělo být využito spolupráce tzv. vlasteneckých kněží, a do jisté míry i nekatolických církví, kteří se měli stát hlavní oporou prováděné církevní politiky. Po zavrnutí návrhu na vytvoření Svazu českých a Svazu slovenských katolíků bylo rozhodnuto využít laického církevního hnutí nazývaného Katolická akce. Tento krok vyplýval z nové

radikální změny kurzu církevní politiky přijatého v dubnu 1949. Komunisté se rozhodli vyvolat rozkol uvnitř církve a izolovat nejvyšší církevní hierarchii od věřících. Z počátku se zdálo, že iniciátoři akce uspěli, jelikož se řada kněží i věřících svým podpisem k akci přidala. Avšak ihned po vyhlášení vládní Katolické akce v červnu 1949 reagoval arcibiskup Josef Beran a biskupové, kteří ji ve dvou pastýřských listech označili za rozkolnické hnutí a varovali věřící, že se jedná o nepravou Katolickou akci a podpisy byly odvolávány. I díky rychlému zásahu biskupů vládou vyvolaná Katolická akce nesplnila očekávání svých tvůrců a už vůbec se nestala masovým hnutím. Průběhu Katolické akce na Plzeňsku je věnována druhá kapitola textu.

Třetí část je věnována zákonným opatřením přijatých v rámci vládní církevní politiky v lednu až dubnu 1950. Ještě před tím však v říjnu 1949 došlo k přijetí klíčového zákona č. 218 o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, na jehož základě se duchovní stali zaměstnanci státu a od této chvíle se zodpovídali dvěma organizacím, z nichž však každá sledovala jiný cíl. Pokud chtěli duchovní nadále setrvat ve své funkci, museli složit slib věrnosti republice a obdržet státní souhlas k činnosti. Přijetím zákona č. 218 se všechny církve a náboženské společnosti dostaly organizačně i personálně pod státní kontrolu. K lednu 1950 bylo církvím odebráno vedení matrik a nadále byly matriky vedeny pouze pod příslušným národním výborem. Na základě přijetí nového rodinného práva v prosinci 1949 došlo k uzákonění povinného občanského sňatku, což mělo též, se společně výše zmíněnými kroky, vést k omezení styku věřících s duchovními. Po těchto zásazích byla autonomie římskokatolické církve v podstatě zničena. Církev byla ochromena, většina biskupů internována, většinou v domácím vězení, a komunisty bylo přikročeno k dalšímu zásahu proti „reakční“ síle římskokatolické církve, proti mužským a ženským klášterům a kongregacím.

K likvidaci mužských klášterů a kongregací přistoupili komunisté v dubnu 1950. V Plzni se takzvaná Akce K týkala řádu františkánů, redemptoristů a dominikánů. Příslušníci klášterů byli v noci ze 13. a 14. dubna, dominikáni až 27. dubna 1950, převezeni do internačních a centralizačních klášterů vybraných zejména v oblasti pohraničí. Budovy a majetek klášterů byly předány do užití vybraným vládním nebo vládou spravovaným orgánům, kostely se staly filiálními pobočkami plzeňského arciděkanství. Likvidace ženských řádů a kongregací, takzvaná Akce R, proběhla jen o čtyři měsíce později. Na začátku září byl v Plzni zlikvidován klášter školských sester

de Notre Dame, školské sestry III. řádu sv. Františka mohly nadále působit ve Fakultní nemocnici v Plzni, avšak církevní politika předpokládala jejich postupné nahrazování civilními zaměstnankyněmi. Plzeňská veřejnost v průběhu ani jedné z likvidačních akcí neprojevila zvláštní odpor. Akci K a Akci R je věnována pátá a šestá kapitola, která se zabývá také návrhem na definitivní zrušení řádů a kongregací v roce 1953, který však v důsledku československé a mezinárodní situace nebyl realizován.

Po mocenských zásazích realizovaných do konce roku 1950 se římskokatolická církev ocitla zcela pod státní kontrolou a její suverenita byla „dokonale“ ochromena. Stát tak mohl přistoupit k dalšímu kroku své církevní politiky, k boji o věřící. Na podzim roku 1952 bylo rozhodnuto o vyvolání protináboženské kampaně spojené s omezováním náboženské výuky. Jejím výsledkem bylo snížení počtu žáků přihlášených na školách a výstupy do bezvěrectví. Tato politika však měla pro komunisty i negativní dopad, neboť byla v rozporu se zájmy všech církví a došlo tak k rozchodu s vládní církevní politikou i u církví nekatolických. Blíže je tato problematika popsána v sedmé části textu.

Poslední kapitola si klade za cíl představit význam a společenský přínos laické církevní spolkové činnosti, která má sociální, duchovní, kulturní ale i výchovný charakter. Na příkladu Plzně je zde zobrazeno, jakým jiným než ryze náboženským či kulturně památkovým způsobem zasahuje církev do běžného života.

Komunistická církevní politika v průběhu let 1948–1953, namířená zejména vůči římskokatolické církvi v čele s Vatikánem, ve svém důsledku znamenala mocenské podrobení všech církví. Po dokončení série zásadních mocenských a politických opatření přikročili komunisté na podzim roku 1952 k nové formě politické strategie a zahájili zápas o věřící tím, že rozpoutali ateistickou kampaň. Její realizace již však není předmětem předkládané diplomové práce.

1 ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV PO ÚNORU 1948

Vztahy mezi církví a státem se nezačala měnit až únorovými událostmi roku 1948, ale již po skončení války bylo patrné, že se celá společnost, církev nevyjímaje, ocitá v nové situaci. První československý poválečný vládní program z 5. dubna 1945 obsahující rozsáhlé reformy v politické, sociální, ekonomické a kulturní oblasti představoval řadu nových podmínek, které se církev velmi úzce týkaly. Jednalo se zejména o církevní školy a majetek. Zabírání církevního majetku a následná pozemková reforma církev značně ekonomicky oslabily a zbavily ji vlastní soběstačnosti. V konečném důsledku se pak tato skutečnost stala jedním z bodů vedoucích k její závislosti na státu.

Na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, došlo mezi státem a církví ke sporu, zda smí být do této konfiskace zahrnut také majetek řádů a klášterů spravovaných po roce 1938 německými příslušníky řádů. Církev zahájila boj o zásadu nedotknutelnosti církevního majetku, jehož je v podstatě majitelem církev (Vatikán) a ne její jednotliví členové, ti podle názoru církevních hodnostářů majetek pouze spravují.¹

Dále do života církve zasáhla jednání o sjednocení (později také rušení) společenských, odborových, mládežnických, ženských a tělovýchovných organizací.² Realizace této politiky, která se stala jedním ze stavebních kamenů komunistické církevní politiky, pro církev znamenala ztrátu kontaktu s věřícími, jelikož se řada laiků právě skrze spolky aktivně do církevního života zapojovala. Jednalo se například o katolické jednoty a spolky, o tělovýchovnou organizaci Orel, katolické oddíly Junáka a místní charity.³

Mezi církevními představiteli i přes tyto potíže z počátku převládal názor, že situace poválečného soužití státu a církve je dobrá a dlouhodobě udržitelná. Státní převrat provedený komunisty roku 1948 však tyto představy zcela vyvrátil.⁴ Pro komunisty

¹ MACHULA, Jaromír. Vatikán a Československo (1938–1948). Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1998, s. 143–145; KAPLAN, Karel. Stát a církev v Československu 1948–1953. Doplněk, Brno 1993, s. 11.

² Tamtéž.

³ Například skautské organizace Junáka byly likvidovány pod záminkou přílišné náboženské výchovy. Z počátku spadaly pod Československý svaz mládeže (po únoru 1948 byl vyhlášen Akční výbor Junáka), ČSM však již v červenci 1950 informuje o jeho zrušení. BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. Katolická církev v Československu 1945–1989, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007, s. 194–195.

⁴ Srov. KAPLAN, s. 13; VAŠKO, Václav. Dům na skále, Církev zkoušená 1 (1945–začátek 1950). Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2004, s. 18.

představovala církev potenciální opoziční nebezpečí, jelikož měla mezi lidmi značnou autoritu. Římskokatolická církev je navíc, na rozdíl od jiných církví, centrálně podřízena Vatikánu, což státu znemožňuje výraznější možnost zásahu do jejích vnitřních struktur. I proto komunisté viděli římskokatolickou církev jako závažný rušivý prvek totalitní a přísně centralizované vlády a jako opoziční politickou stranu, nikoli tedy jako ideovou, kulturní nebo charitativní organizaci. Římskokatolická církev v čele s Vatikánem byla komunisty označena za „nepřítele“ již na ustavující schůzi Informbyra (Komunistické informační byro) v září 1947 a bezprostředně poté, co se v únoru 1948 zmocnili komunisté vlády, zesílili svou snahu o podřízení církve vlastním zájmům, politice a kontrole.⁵

Církev svým vlivem, podle komunistů, příliš zasahovala do veřejného prostoru. Hned druhý den po komunistickém puči (26. února 1948) vydal pražský arcibiskup Prof. ThDr. Josef Beran⁶ pastýřský list *Arcibiskupe, nemlč, nesmíš mlčet*. Obsahem listu byla kritika namířená proti politické perzekuci a nezákonnostem, které provázely zrod komunistické moci.

1.1 Římskokatolická církev v Plzni před únorem 1948

Po skončení druhé světové války působilo v Plzni několik církví a náboženských společností, z nichž největší a nejvýznamnější byla římskokatolická církev, ke které se v Plzni, podle sčítání lidu z roku 1930, hlásilo 53,5 % věřících.⁷ Toto číslo bylo hluboce pod celostátním průměrem, což je možné vysvětlit vysokým počtem lidí zaměstnaných v průmyslu, jelikož nejpočetnější skupinu lidí hlásících se k římskokatolickému vyznání tvořili maloobchodníci, drobní výrobci a zemědělci.⁸ Druhou nejpočetněji zastoupenou církví byla církev českobratrská evangelická. Dále zde byla ve větší míře zastoupená církev československá, po květnu 1945 byla v Plzni obnovena také činnost židovské

⁵ Srov. VAŠKO, Dům na skále, s. 97.

⁶ Josef Beran, narozen v Plzni 19. 12. 1888, rektor kněžského semináře v Praze a profesor Bohoslovecké fakulty Karlovy univerzity, politický vězeň (1942-1945). Dne 4. 11. 1946 jej papež Pius XII. jmenoval pražským arcibiskupem. Kardinálem byl J. Beran jmenován roku 1965. Zemřel 17. 5. 1969 v Římě, kde je také pohřben.

⁷ AMP, MěstV NF, k. 4808, i. č. 1, Hlášení za měsíc červen 1948.

⁸ KAPLAN, s. 162 a 225.

náboženské obce. Po válce církve zaznamenávaly vstupy nových věřících. Tato tendence se projevila zejména u římskokatolické církve.⁹

Římskokatolická fara, později arciděkanství, vznikla zároveň se založením města Plzně v roce 1295. Plzeňské arciděkanství spadalo pod pražskou arcidiecézi, ve které v roce 1948 působilo přes tisíc kněží. Významnou roli v pohledu na římskokatolickou církev sehrála v Plzni, zejména v období nacistické okupace, postava plzeňského arciděkana Antonína Havelky. Ten se již od mládí politicky angažoval v duchu nacionalismu a antisemitismu a své názory publikoval do Katolických listů a Čecha. V lednu 1929 byl zvolen plzeňským arciděkanem a roku 1936 se stal členem fašistické Vlajky a zakladatelem její plzeňské pobočky. V dubnu 1941 byl z Vlajky vyloučen a od roku 1942 nuceně pobýval v klášteře v Zásmukách u Kolína, od května 1943 v Obořišti u Dobříše. Administrátorem arciděkanství byl po jeho odchodu ustanoven P. Karel Škvorecký.¹⁰ Od svého fašistického přesvědčení Antonín Havelka neustoupil ani po válce.¹¹ V květnu 1945 byl zatčen a odsouzen Mimořádným lidovým soudem v Plzni za kolaboraci s nacisty na patnáct let.¹² Plzeňským arciděkanem byl v prosinci 1946 jmenován P. Alois Černý, který zde setrval do roku 1956.

1.2 Jednání církve a státu po únoru 1948

Hlavní úlohu ve vyjednávání a v boji s novou komunistickou vládou sehrávali biskupové. V jejich jednání však komunisté viděli vliv a nařízení Vatikánu v čele s papežem, tedy vliv cizího státu. Vedení strany se proto rozhodlo učinit kroky, které by vedly k nashromáždění co možná největšího množství kompromitujícího materiálu proti kněžím (církvi) usvědčujícího ze skutečného, či pouze domnělého jednání proti lidově demokratickému zřízení. Tento bod získal na významu bezprostředně po událostech

⁹ AMP, MěstV NF, k. 4808, i. č. 4, Hlášení za měsíc červen 1948; tamtéž, Dominikáni Plzeň, i. č. 6060, sign. 9 e 185, Kronika ctihodného Konventu Dominikánů v Plzni, s. 492.

¹⁰ AMP, Arciděkanství v Plzni 1400–1945, i. č. 3, č. rkp. 32 308, Úřední zpráva o nuceném pobytu Antonína Havelky [červenec] 1945.

¹¹ Tamtéž, Pamětní kronika 6. 8. 1945, s. 510.

¹² Antonín Havelka (1881–1960), na kněze vysvěcen 1904, roku 1913 se stal tajemníkem Křesťanskosociální strany v Praze, roku 1936 vydal v Plzni vlastním nákladem měsíčník Vždy věrná Plzeň. Jako kněz–kolaborant odsouzen Mimořádným lidovým soudem v Plzni roku 1945, zemřel krátce po svém propuštění roku 1960 díky špatnému zdravotnímu stavu. NAKONEČNÝ, Milan. Vlajka: k historii a ideologii českého nacionalismu. Chvojko nakladatelství, Praha 2001, s. 306–307. AMP, Arciděkanství v Plzni 1400–1945, i. č. 3, č. rkp. 32 308, Úřední zpráva o nuceném pobytu Antonína Havelky [červenec]1945.

v roce 1948. Sledování chování a postojů duchovních všech církví bylo základním předpokladem pro „správné“ utváření komunistické církevní politiky. Vzhledem k tomu, jaký postoj komunisté zastávali vůči římskokatolické církvi, v jejich očích ideovému a navíc autonomnímu konkurentovi, bylo logické, že byl kladen důraz zejména na shromažďování informací právě o jejích duchovních, členech a členkách řádů a laických příslušníků.¹³

Dne 3. března 1948 proběhlo jednání mezi generálním tajemníkem Ústředního akčního výboru Národní fronty (ÚAV NF) JUDr. Alexejem Čepičkou a arcibiskupem Josefem Beranem, na kterém A. Čepička žádal, aby církevní hierarchie veřejně zaujala kladný postoj k novému režimu.¹⁴ Arcibiskup na druhý den svolal do Brna biskupskou konferenci, která na svém jednání požadavek loajality odmítla se slovy, že „*církev katolická se neváže na žádnou formu politickou nebo státní*“, a proto ani biskupové nepovažují za nutné vydávat další zvláštní vyjádření k současným událostem. Zároveň zde biskupové potvrdili dosavadní církevní stanovisko ohledně zákazu politické kandidatury kněží.¹⁵ Biskupové však ve svém prohlášení Alexeje Čepičku ubezpečovali, že budou společně se všemi věřícími plnit „*svědomitě a věrně všechny povinnosti k Bohu, církvi, národu a státu*“. V následných jednáních se obě strany vyznačovaly neochotou ustoupit ze svých stanovisek.¹⁶

Napětí mezi církví a komunistickým vedením narůstalo s blížícími se parlamentními volbami naplánovanými na 30. května 1948. Těsně před plánovanými

¹³ Od poloviny dubna 1948 vypracovávaly OAV NF evidenci kněží všech církví včetně jejich postoje k režimu, tyto kartotéky byly neustále aktualizovány a doplňovány. Dále byli pracovníci OAV NF úkolováni, aby zhodnotili náboženskou situaci a založení v oblasti svého působení. AMP, MěstV NF, k. 4808, i. č. 1, Úkoly pro OAV NF z KAV NF v Plzni 16. 4. 1948.

¹⁴ BULÍNOVÁ, Marie a JANIŠOVÁ, Milena a KAPLAN, Karel. Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. Edice dokumentů. Svazek I. Církevní „šestka“ (duben 1949–březen 1950). Nakladatelství Doplněk, Praha–Brno 1994, s. 17.

¹⁵ Církev se opírala o smlouvu mezi Vatikánem a ČSR podepsanou roku 1928 (Modus vivendi), která obě strany zavazovala k jistým církevně-politickým dohodám a způsobu jednání. Touto smlouvou se podrobně zabývá publikace: KONÍČEK, Jiří. Modus Vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa. Společnost pro dialog církve a státu, Olomouc 2005, 308 s.; Srov. BULÍNOVÁ a kol., s. 17; KAPLAN, s. 25–26. Přes opakovaný zákaz kandidoval ve volbách Josef Plojhar a Čepička se dozvěděl, že za toto porušení nařízení bude postižen církevním trestem, a bude tedy suspendován. Josef Plojhar: „pokrokový“ duchovní, měl blízké osobní vztahy s řadou komunistických prominentů, se kterými byl během války vězněn v koncentračním táboře. Po okupaci pracoval v Československé straně lidové, kde byl jednou z hlavních osob provádějící její „očistu“. RÁZEK, Adolf. Exkomunikační dekrety. In: Securitas Imperii 11, 2005, s. 137.

¹⁶ Tamtéž, s. 135.

květnovými volbami byla projednávána řada témat: majetkové poměry církve, církevní školy a školský zákon, náboženský a církevní tisk, svátek svěcení Božího těla a pracovní brigády v neděli, vymezení hranic diecézí v souladu se státními hranicemi a veřejné prohlášení o kladném poměru církve, tj. biskupů, ke státu. Zástupce církve vedl litoměřický biskup Štěpán Trochta a za Národní frontu jednal Alexej Čepička.¹⁷

Za hlavního volebního protivníka považovali komunisté Československou stranu lidovou, jejíž pozici se jim nepodařilo zcela rozbít. Soudržnost lidové strany přičítali jejímu pevnému svazku s katolickou církví. Na opakovaný zákaz církevních představitelů a politické činnosti kněží reagovali komunisté prohlášením Národní fronty z 18. března o takzvané náboženské svobodě a rozhodnutím o vytvoření církevních komisí. Komise byly tvořeny ze zástupců Národní fronty (NF) a zástupců všech církví vybraných příslušnými NF.¹⁸

Dne 15. dubna schválil ÚAV NF za účasti dvaceti sedmi, většinou katolických, kněží směrnice pro činnost krajských a okresních církevních komisí. Tato událost přiměla arcibiskupa Berana k zaslání dopisu kněžím své diecéze, který odeslal v podvečer následující konference konané 22. dubna. V dopisu odmítl ztotožňování komunismu a křesťanství, zakazoval všem kněžím veškerou politickou činnost, účast v politických stranách a nově také ve výborech a komisích NF. Josef Beran přesně odhal situaci, když kněží varoval, že se komunisté svým jednáním snaží kněze od biskupů odtrhnout. Toto sdělení se setkalo s úspěchem, mnozí účastníci kněžských konferencí přestali s orgány NF spolupracovat.¹⁹ Do popředí zájmu tvůrců vládní církevní politiky tak vstoupili tzv. prorežimní kněží a laičtí funkcionáři. Jejich členství v církevních komisích ÚAV NF, krajských výborech Národní fronty (KV NF) a členství v Komunistické straně Československa (KSČ) by pro komunisty znamenalo posílení vlivu hlavně mezi katolíky.²⁰

¹⁷ KAPLAN, s. 32.

¹⁸ Komunistické ústředí vydalo pokyn nižším složkám, aby do církevních komisí získávaly tzv. pokrokové kněze. Církev směla vybírat své zástupce až později. Tamtéž, s. 26.

¹⁹ Dále zdůraznil, že nedá svolení žádnému knězi ke kandidatuře na politické funkce, a pokud již někdo jakoukoli funkci zastává, má ji předat laikovi. Dopis s podobným obsahem poslali kněžím také arcibiskup Josef Matocha a biskup Karel Skoupý. BULÍNOVÁ a kol., s. 17; KAPLAN, s. 28.

²⁰ Tamtéž, s. 27; RÁZEK, s. 136. Tuto skutečnost demonstruje dokument ze 14. 4. 1948 uložený v Archivu města Plzně, v němž je krajský akční výbor úkolován, aby byla do týdne ustavena církevní komise a pořízeny seznamy kněží. Dne 16. dubna 1948 pak KAV NV Plzeň žádá okresní akční výbory o vypracování seznamů duchovních všech církví, kteří dosud projevovali kladný postoj k lidové demokratickému řádu, a těch, kteří se projevují „nepřátelsky“. Dále měly OAV sepsat případy, ve kterých

Ačkoli byla proklamována svoboda náboženského vyznání a představitelé KSČ odsoudili přehmaty vůči církvím, panovala vůči komunistům ze strany církevní hierarchie značná nedůvěra. Tato nedůvěra církve ke slibům představitelů NF vyplývala z pokračujících zásahů do církevního života: jednalo se především o zasahování do katolických spolků, pokračující cenzuře a organizačním zákrokům proti církevnímu tisku a o útoky na Svatého otce.²¹ Likvidace katolického tisku byla jedním z prvních kroků režimu proti církvi. Začala zákazem *Katolika* a po něm následnou likvidací katolických periodik a nakladatelství. Na ukázkou „své dobré vůle“ však režim projevil ochotu vydávat katolický týdeník *Nedělní rozsévač*, který by nahradil dosavadní týdeníky *Katolík*, *Neděle* a *Rosévač*. S tímto návrhem (náboženský tisk by vlastně řídil komunistický emisar) ale biskupové nemohli souhlasit. Ministerstvo kultury odůvodňovalo tento krok nedostatkem papíru.²² Začátkem dubna 1948 zavedlo ministerstvo sociální péče národní správu nad ústředím Svazu katolické Charity. Tvořili ji kněží, kteří byli ochotni bezvýhradně spolupracovat s komunistickou mocí. Do čela Charity byl jmenován páter Josef Fiala, ministr Josef Plojhar a kladenský děkan Josef Klouček. Ministerstvo zdůvodňovalo svůj krok neschopností Charity plnit své poslání bez další pomoci. Proti dosazení národní správy bezprostředně protestovala internunciatura. Její zásah byl úspěšný alespoň v tom, že bylo výborům přikázáno, pokud možno, aby do činnosti členských složek Charity nezasahovaly.²³

Vzhledem k výsledku dosavadních jednání se komunistické vedení rozhodlo až do plánovaných voleb v květnu 1948 nevyvolávat žádný další konflikt a respektovat neúčast kněží na politickém životě. Převládala obava, aby se církvev, zejména na Slovensku, na poslední chvíli nepostavila proti vládní kandidátce, což by mohlo ohrozit výsledek voleb.²⁴

došlo k jakékoli perzekuci kněží ze strany církevních úřadů a vypracovat odhad, jak silně je jejich kraj nábožensky založen. AMP, MěstV NF, k. 4808, i. č. 1, Přípisy KAV NF, pokyny ÚAV NF ze 14. 4. 1948; tamtéž, pokyny KAV NF ze 16. 4. 1948.

²¹ Komunistickou cenzurou se podrobněji zabývá publikace: KAPLAN, Karel a TOMÁŠEK, Dušan. O cenzuře v Československu v letech 1945-1956. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, 183 s.

²² VAŠKO, Dům na skále, s. 71–72.

²³ VAŠKO, Václav. Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce 2. Praha 1990, s. 46.

²⁴ KAPLAN, s. 30. Církevní hierarchii nezbylo dost času na to, aby výsledek voleb jakkoli ovlivnila. Osmdesátiprocentní vítězství komunistické kandidátky hodnotili představitelé moci jako svůj úspěch a potvrzení vlastní suverenity. Po volbách vydal pražský arcibiskupský ordinariát vyhlášku s příkazem zveřejnění 12. června, že kněží, kteří i přes zákaz kandidovali ve volbách a s ohledem na specifický

Klement Gottwald vyjádřil své stanovisko a plány k církevní problematice na schůzi ÚV KSČ 9. června. Stanovil tři základní body, kterých by se mělo vedení dále držet: církve se musí rozhodnout, zda bude poslouchat požadavky vlády, anebo, bude-li nadále spolupracovat s Vatikánem, nemůže ze strany státu čekat nic, kněží je třeba odpoutat od moci a vlivu vyšších církevních hodnostářů, soustředit se na odtržení církve od Vatikánu a směřovat ke vzniku národní církve, která by sloužila režimu. Tento Gottwaldův projev samozřejmě nebyl v tisku zveřejněn, ale církve se o jeho obsahu dozvěděla.²⁵ Dlouhodobý záměr komunistické církevní politiky byl tedy jasně formulován. Bylo rozhodnuto církve neutralizovat, odpoutat ji a izolovat od Vatikánu jako cizí moci a vytvořit církve národní pod kontrolou státu.²⁶

Dne 14. června 1948 byl Klement Gottwald zvolen prezidentem. V kostelích podle dohody zvonily zvony a arcibiskup Beran sloužil v chrámu sv. Víta za účasti nového prezidenta, členů vlády a poslanců Národního shromáždění mši. Při slavnostním obřadu udělil arcibiskup novému prezidentu požehnání. Odpoledne přijal prezident biskupskou delegaci.²⁷

Postoj komunistů k církevní otázce se pak plně ukázal na schůzi církevní komise ÚAV NF konané 18. června. K původně plánovanému obsahu programu se jednání nedostala. Prvořadým tématem se stal Beranův list kněžím a zveřejnění suspenzace Josefa Plojgara. Čepička tyto arcibiskupovy činy označil za nepřátelský akt a vyzval Berana, aby své stanovisko změnil a Plojgarovu suspenzaci odvolal, jinak že hrozí další

způsob volby (jednotná kandidátka Národní fronty) byli zvoleni, jsou podle kánonu 2331 a kánonu 2279 CIC suspendováni, tj. nemohou platně sloužit mše a vykonávat další kněžské funkce. KAPLAN, s. 36–37; RÁZEK, s. 137. V Plzni bylo odevzdáno 10,4 % bílých lístků. AMP, MěstV NF, k. 4808, i. č. 1, Hlášení za měsíc červen 1948.

²⁵ Komunisté nebyli první, kdo přišel s myšlenkou národní církve. Podobná snaha probíhala v Československu již v období první republiky. Srov. KAPLAN, s. 37; RÁZEK, s. 138. Biskupové měli na základě informací o Gottwaldově stanovisku obavy o další existenci církevních škol, do kterých měl proběhnout 11. června zápis. Požádali proto komunistické vedení o schůzku, na které by byla další existence církevních škol projednána. Čepička nabídl církevním delegátům, že by přeci jen měla církve ukázat vstřícnou tvář a aktivně se zapojit při volbě prezidenta republiky. Církevní představitelé se svojí účastí souhlasili a povolili účast kněží v církevních komisích NF. Vláda naproti tomu povolila zápis do církevních škol a zastavila trestní řízení proti šedesáti kněžím. KAPLAN, s. 37 a 42.

²⁶ Tamtéž, s. 37.

²⁷ BULÍNOVÁ a kol., s. 5; srov. KAPLAN, s. 39; RÁZEK, s. 38. Mše, sloužené za Gottwaldovu vládu, měly být na nátlak místních funkcionářů slouženy také v krajích a okresech. AMP, MěstV NF, k. 4808, i. č. 1, Úkoly pro OAV NF březen 1948.

zatýkání kněží. Jeho požadavek byl odmítnut, další jednání zamrzla na mrtvém bodě a delegace se rozešly.²⁸

První čtyři měsíce komunistické vlády přinesly oběma stranám první přímé zkušenosti ve vzájemných vztazích. Navzájem se evidentně považovaly za nepřátele, avšak samotný vyhrocený konflikt se snažily oddálit a v dohodách získat výhody, které by alespoň částečně naplňovaly jejich vlastní představy. Církevní představitelé se snažili držet stanovisek Vatikánu, který komunisté považovali za nepřítel, proti jehož vlivu je třeba ostře zasáhnout. Církev, do jisté míry zaskočena ochotou komunistů k jednání, očekávala z vládní strany radikální postup, který se zatím projevoval „pouze“ zásahy do církevního spolkového života a tisku.²⁹ Církev odmítla vydat prohlášení o loajalitě novému státnímu režimu a snažila se vyhnout jednání, která by mohla vyvolat dojem o jakékoli spolupráci s komunistickým ateistickým režimem.³⁰

1.3 Konec jednání

Dne 30. srpna 1948 předložilo církevní oddělení ÚAV NF návrh na řešení náboženských otázek v Československu. Byly stanoveny tři základní body, které se nadále staly klíčovými při tvorbě komunistické církevní politiky: 1. Zabránit tomu, aby se náboženství stalo zbraní nepřátel režimu; 2. Omezit možnost zneužívání náboženství k politickým účelům; 3. Využít náboženství jako spojence režimu. Jedním z hlavních cílů se stalo vytvoření národní katolické církve nezávislé na Vatikánu. K tomuto účelu měly sloužit Svazy českých a slovenských katolíků, které měly především přesvědčit veřejnost, že církevní hierarchie jedná „ve službách vatikánské vůle“ a nikoli ve prospěch československého lidu.³¹ Pro danou dobu se tento návrh

²⁸ Čepička takové jednání kategoricky odmítal a ostře na něj reagoval: „Socialismus bude bez církve, ale církev bez socialismu ne. Kdo to nedovede pochopit, tomu není pomoci. A nám záleží na pomoci církve. Když však dojde ke konfliktu, bude za všech okolností zachován pořádek.“ KAPLAN 40; RÁZEK, s. 138.

²⁹ Otázka církevních škol byla prozatím vyřešena.

³⁰ Dojem o spolupráci s komunistickým režimem však, zejména v zahraničí, vyvolala účast církve při Gottwaldově zvolení prezidentem. Účast církve při volbě prezidenta vyvolala v zahraničí značný nepokoj a ozvaly se také hlasy nekatolických církví v ČSR, kterým se Gottwaldova účast na mši nelíbila. KAPLAN, s. 39.

³¹ Záměr odtrhnout církev od Říma a vyhlásit národní církev byl předložen již 9. června 1948. Podle církevního oddělení ÚAV NF se během dosavadního průběhu jednání prokázalo, že „Vatikan zasahuje do vnitřního života v ČSR nepřívětivě a že povolným nástrojem této politiky je československý episkopát v čele s arcibiskupem Beranem“. Církevní oddělení navrhovalo, aby se část českých a slovenských katolíků „etablovala jako jediný oprávněný mluvčí českého a slovenského katolicismu“ a byl vytvořen

nestal součástí praktické církevní politiky, ale předurčil postup a myšlenkový směr, kterým se, byť v trochu jiné podobě, ubírali tvůrci komunistické církevní politiky při přípravách vládní Katolické akce v roce 1949.

Od listopadu 1948 narůstala mezi biskupy snaha o obnovení jednání s vládou. V důsledku nevyřešených platových otázek narůstal počet kněží a řeholnic, jejichž sociální situace se stávala neúnosnou. Uvědomovali si, že bez snahy o dosažení alespoň nějaké přijatelné dohody se bude postavení církve dále zhoršovat.³² Avšak zcela se podřídít komunistické moci bylo pro církev nepřijatelné. O možnosti jak dále řešit stávající situaci a docílit přijatelné dohody se státem jednala 14. a 15. prosince biskupská konference, která vypracovala memorandum shrnující dosavadní hlavní problémy.³³ Memorandem se ÚV KSČ zabýval až na schůzi 31. ledna 1949, požadavky byly označeny za drzé a jeho samotné projednání bylo odloženo.³⁴ Situace se dále vyhrotila na biskupské konferenci ve Starém Smokovci konané z 22. na 23. března. Kvůli odhalenému odposlouchávacímu zařízení byla konference přerušena a další jednání byla v podstatě ukončena.³⁵ Incident ve Smokovci a události s ním spojené usnadnily radikálním proticírkevním zastáncům z řad NF a KSČ prosadit zostřené zákroky.

V administrativních opatřeních si zvláště iniciativně počínalo kulturní oddělení ministerstva školství. V dubnu 1949 bylo jeho výnosem uloženo, aby byl opět zpracován přehled o církevním majetku a do bohosloveckých učilišť byly dosazeny inspekční komise za účelem prověření učitelů. V květnu a červnu vypracovalo ministerstvo školství plán na likvidaci sta církevních škol. Plán na likvidaci církevních škol byl

Svaz českých a Svaz slovenských katolíků sdružující katolíky „věrné republice“. BULÍNOVÁ a kol., s. 20–23.

³² Při návštěvě Říma v listopadu 1948 se Beran netajil svým pesimistickým postojem k jednáním, která podle něj jednoznačně vedla k vládnímu cíli o postupném ovládnutí církve, a obával se, že jednání nepřinesou pro církev žádné kladné výsledky. MACHULA, s. 178; BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.1, s. 36.

³³ Memorandum bylo předáno prezidentovi církevní delegací v čele s arcibiskupem Matochou 19. ledna 1949. Jeho obsahem bylo deset požadavků: 1. zastavit veřejné útoky proti církvi a jejím představitelům; 2. splnit dohodu o církevním školství z 11. června 1948; 3. zbavit školní osnovy protináboženského a proticírkevního rázu; 4. spravedlivě upravit náboženský a církevní tisk; 5. zaručit právo občanů sdružovat se v náboženských spolcích; 6. zastavit kampaň proti papeži; 7. zamezit snahám vnášet rozpory mezi biskupy a duchovní, kněze a věřící; 8. hlásit případy zatčení duchovních církevním úřadům a umožnit jim nahlédnout do soudních spisů; 9. upravit platové podmínky duchovenstva; 10. odstranit odbornou a sociální diskriminaci kněží, řeholníků, řeholnic. BULÍNOVÁ a kol., s. 18–19.

³⁴ RÁZEK, s. 140; KAPLAN, s. 55.

³⁵ BULÍNOVÁ a kol., s. 19; RÁZEK, s. 144.

předložen generálním sekretariátem ÚAV NF už v lednu 1949. Podle plánovaného přijetí zákona o jednotném školství se již v této době počítalo se zestátněním veškerých církevních škol, které byly až dosud pod církevním patronátem.³⁶

Postoje církevní hierarchie, reprezentované arcibiskupem Beranem a do jisté míry ovlivněné Vatikánem, byly komunisty vnímány jako útok proti režimu. Jednání představitelů moci a církve tak v prvním roce přinesla jen dílčí konkrétní výsledky. Bylo dosaženo uskutečnění zápisu do církevních škol, jejichž další existence však zůstávala otázkou, a přesunutí svátku Božího těla. Dále byla zastavena trestní stíhání proti šedesáti kněžím. Tyto dílčí úspěchy však nebyly pro církve dostatečnou „náhradou“ za represe ze strany státu. Vzhledem k dosavadním výsledkům jednání, rozhodlo širší předsednictvo ÚV KSČ na schůzi 25. dubna 1949 o radikálním postupu při tvorbě církevní politiky. Mocenské zásahy se nyní z vládní strany vedly v novém radikálně proticírkevním duchu a směřovaly k vytyčenému cíli o podmaněné a státem organizované církvi.³⁷ Zásadním zlomem pro poměr státu a církve se stal 14. říjen 1949, kdy došlo ke schválení zákona č. 217/49 Sb., *Zákon o zřízení Státního úřadu pro věci církevní*, a č. 218/49 Sb., *Zákon o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností státem*.³⁸ Rozsáhlé změny v právním postavení církvi zcela změnily jejich vnitřní život. Stát měl od nynějška zákonné právo, tedy moc, zasahovat do vnitřní správy církvi, tedy i církve římskokatolické, jejíž autonomie tak byla zlomena. Protesty římskokatolických biskupů zůstaly z vládní strany bez odezvy. Pro nekatolické církve naopak znamenaly církevní zákony ve své podstatě zrovnoprávnění.³⁹ Ve specifické situaci se ocitli především římskokatoličtí kněží, kteří od této chvíle podléhali dvěma autoritám, které navíc sledovaly odlišné zájmy a zastávaly odlišná stanoviska.⁴⁰

³⁶ BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.1, s. 38.

³⁷ KAPLAN, s. 36–37; RÁZEK, s. 137. V obavě z likvidace či izolace episkopátu (tyto obavy byly podloženy řadou zpráv a svědectví ze Sovětského svazu) podnikli nejvyšší církevní představitelé kroky, které by alespoň nějakým způsobem církve připravily na její „podzemní“ činnost. V listopadu 1948 českoslovenští biskupové (Josef Beran, Štěpán Trochta a Josef Čáský) přivezli z Říma povolení k řadě úlev z Kodexu církevního práva a některé pravomoci náležející jinak výhradně papeži, mohly být v případě potřeby přeneseny na biskupy, případně i na kněze. BALÍK, HANUŠ, s. 67.

³⁸ KAPLAN, s. 100. Zápis z 59. schůze vlády dne 4. října 1949 o církevních otázkách: „Osnova zákona je dokumentem velkorysého řešení a představuje úhradu osobních i věcných nákladů všech církvi a náboženských společností. Stát si klade jedinou podmínku: loajalitu duchovních.“ BULÍNOVÁ a kol., dok. 10.8, s. 251.

³⁹ „Dnes je u nás situace taková, že nekatolické církve mají, alespoň oficiálně, kladný postoj k našemu zřízení. AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 14, Poměr církve ku státu 5. 8. 1949.

⁴⁰ Srov. BULÍNOVÁ a kol., dok. 12, s. 272; KAPLAN, s. 101–102.

2 BYROKRATICKÁ STRUKTURA PRO BOJ S CÍRKVEMI

Komunistická církevní politika si na základě prvních poúnorových měsíců zkušeností ve vyjednávání s římskokatolickou církví stanovila uskutečnění takových kroků, které by vedly k narušení církevních hierarchických vztahů, odpoutání církve od vlivu Vatikánu a připravenosti k převzetí kontroly a moci nad církví a vytvořit tak církev, která by zcela podléhala státní správě. Konečným cílem bylo vytvoření církve národní.⁴¹ Po neúspěšné vládou organizované Katolické akci, zahájené v červnu 1949, která měla vyvolat krizi uvnitř církve, tedy rozporu věřících s nejvyššími římskokatolickými představiteli, se církevní politika zaměřila především na administrativní a mocenské prostředky. K naplnění svých cílů zřizovalo komunistické vedení záhy po převzetí moci v únoru 1948 takový státní aparát, který by v co největší míře zajistil neustálý přísun informací a v konečném důsledku kontrolu nad všemi církvemi, v první řadě církví římskokatolickou, neboť „*není možné, aby byl u nás stát ve státě*“.⁴²

K tomu aby mohl komunistický režim uskutečňovat své cíle, potřeboval, aby jeho činy byly v souladu s právem. V říjnu 1948 odhlasoval parlament dva důležité zákony: zákon na ochranu lidově demokratické republiky a zákon o státním soudu. Oba umožňovaly a ospravedlňovaly trestní postihy za jakýkoli projev nesouhlasu s nově nastoleným lidově demokratickým zřízením a byly okamžitě využity (nejen) v proticírkevním boji.⁴³ V listopadu došlo ve státní bezpečnosti k vytvoření zvláštních církevních oddělení, ve kterých zejména v krajích a okresech převažovala radikálně smýšlející linie.⁴⁴

Vzhledem k tomu, jaký postoj komunisté k církvím a náboženství vůbec zaujímal, bylo logické, že se již krátce po převratu snažili vytvořit takové struktury, které by se církevní otázkou úžeji zabývaly, výrazně omezovaly vliv církví a připravovaly vhodné podmínky pro pozdější samotné ovládnutí církví, především pak církve římskokatolické. Již od počátku převzetí vlády KSČ patřilo mezi prvořadě úkoly těchto struktur sledovat duchovní a shromažďovat materiál proti těm, kteří buď skutečně, či pouze z pohledu příslušných činitelů vystupovali proti lidově demokratickému zřízení. Získané informace sloužily jako základní materiál a podklad

⁴¹ Srov. BULÍNOVÁ a kol., s. 12.

⁴² AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 14, Poměr církve ku státu 5. 8. 1949.

⁴³ Jen v Praze bylo v roce 1948 odsouzeno Státním soudem v Praze na základě těchto zákonů 17 duchovních. RÁZEK, s. 139.

pro tvorbu komunistické církevní politiky a byly stále aktualizovány. Úkolem získávání příslušných informací byli pověřeni zejména církevní tajemníci, a samozřejmě Státní bezpečnost (StB), kteří byli často vybíráni z řad samotných, či bývalých, příslušníků církve. Tím byla zaručena alespoň základní znalost církevní problematiky příslušných kádrů.⁴⁵

2.1 Orgány a komise v Plzeňském kraji, okrese a městě

Ani necelý měsíc po únorovém puči bylo rozhodnuto o vytvoření církevních komisí na centrální a krajské organizační úrovni. Členy těchto nových orgánů se měli stát kněží, laici a reprezentanti místně příslušných akčních výborů (AV). Předběžný návrh na zřízení církevní komise KAV NF Plzeň byl projednán na schůzi jeho předsednictva 25. března 1948. O jejím vzniku informoval plzeňský tisk.⁴⁶ Do jejího vzniku byly církevní záležitosti svěřeny kulturní komisy KAV NF Plzeň, jíž předsedal Pavel Holec. Později byl ve funkci vystřídán Ladislavem Malým.⁴⁷ Podobně měly komise vzniknout také při OAV NF. Církevní komise při OAV NF Plzeň-město měla být vytvořena do 21. dubna.⁴⁸ O jejím ustavení se však jednalo ještě na schůzi duchovenstva všech církví (mimo církev římskokatolickou) 19. července 1948.⁴⁹ K jejímu vytvoření tedy s největší pravděpodobností vůbec nedošlo. Příčinou byl pravděpodobně zákaz kněžím vykonávat jakoukoli politickou činnost, včetně účasti v komisích NF.⁵⁰

Organizační změna církevní politiky nastala počátkem druhé poloviny roku 1948. Církevní komise při OAV NF v obvodu působnosti KAV NF Plzeň byly zrušeny oběžníkem z 12. srpna 1948 a při krajských a některých okresních AV začala vznikat církevní oddělení, v nichž se soustřeďovala církevní agenda. Orgány státní správy podléhaly rozhodnutí příslušného OAV NF, který však veškerá rozhodnutí postupoval

⁴⁴ BULÍNOVÁ a kol., s. 18; KAPLAN, s. 54.

⁴⁵ Srov. SKÁLA, Adam. Dohled nad církvemi v kraji a okrese Plzeň v letech 1948–1949. In: *Minulostí Západočeského kraje* 42, 2007, s. 433.

⁴⁶ „Pro stálé spojení s církvemi a náboženskými organizacemi se zřizuje při Krajském akčním výboru Národní Fronty komise pro náboženské a církevní otázky.“ *Pravda*, č. 68, 20. 3. 1948.

⁴⁷ SKÁLA, Dohled, s. 433–434. Církevní komise ÚAV NF, se poprvé sešla 10. 6. 1948. Členy komise byli: Antonín Čepička (předseda), Bareš, Taussigová, Felcman, Ekart, Hub, Hudeček, Jindřichová, Pavlivec. KAPLAN, s. 38. K působení a složení církevní komise při KAV NF Plzeň je znám pouze jejího předsedu, kterým byl farář československé církve Zdeněk Roháč. SKÁLA, Dohled, s. 433–436; AMP, MěstV NF Plzeň, k. 4809, i. č. 2, Zápis ze schůze kulturní komise při KAV NF v Plzni 10. 6. 1948.

⁴⁸ Tamtéž, k. 4808, i. č. 1, Vyjádření k úkolům OAV NF 14. 4. 1948.

⁴⁹ Tamtéž, Hlášení za měsíc srpen 1948.

⁵⁰ Srov. SKÁLA, Dohled, s. 436.

krajské církevní komisi.⁵¹ Komise pro církevní a náboženské otázky byla při KAV NF zřízena v srpnu 1948, jejím tajemníkem se stal Ladislav Malý působící též jako tajemník kulturní komise.⁵² Po jeho odchodu na vojnu se funkce církevního tajemníka ujal Václav Egermayer a od počátku dubna 1949 tuto funkci vykonával František Wöllner, který na kraji působil i v jiných funkcích do roku 1960.⁵³ Akční výbory hodnotily svůj styk s církvemi v první polovině roku 1949 jako nedostatečný.⁵⁴ Úkoly církevních tajemníků se proměňovaly v souvislosti s církevní politikou státu. Mezi stálé úkoly patřilo především sledování postojů duchovních k lidově demokratickému zřízení, k vládou organizovaným akcím, jejich projevy na veřejnosti a při kázáních. Dále do agendy církevních tajemníků spadala výuka náboženství na školách, pravidelný soupis učitelů náboženství a žactva zapsaného k výuce, pravidelná hlášení spojená s výstupy, popřípadě vstupy, z církve. Církevní tajemníci byli realizátory veškeré státní církevní politiky.⁵⁵

Na konci roku 1948 bylo podle pokynů ÚAV NF pro KAV NF Plzeň rozhodnuto o vytvoření sítě důvěrníků při OAV NF a později také při MAV NF. Okresní důvěrníci v působnosti KAV NF Plzeň měli být podle plánu jmenováni do 15. ledna 1949

⁵¹ Ačkoli se v některých okresech v působnosti KAV NF Plzeň církevní komise v jakési podobě ustavit podařilo (církevní komise při byly při OAV NF ustaveny v Horšovském Týně, Domažlicích, Klatovech, a při ONV v Přešticích), nebyla ani v nich vyvíjena téměř žádná činnost. Tamtéž, s. 436–438.

⁵² Z přehledu úkolů narýsovaných Čepičkou 13. dubna 1949 na schůzi církevních tajemníků AV NF o nové linii církevní politiky vyplývá, že církevní referent OAV NF zodpovídal za to, co je o církevní problematice tištěno, a především pak zřizoval „spolehlivou síť“ důvěrníků. Církevní tajemník KAV NF měl zodpovídat za přehled a soupis církevního majetku v kraji, měl za úkol spolupracovat s orgány státní bezpečnosti, bez jeho svolení neměly být vydávány náboženské tiskoviny, prováděl soupis náboženských poutí a sbírek v kraji a další. BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.7, s. 76–77; srov. SKÁLA, Dohled, s. 437.

⁵³ František Wöllner se narodil 17. 5. 1908. Od podzimu roku 1948 do 3. 2. 1949 působil jako tajemník OAV NF v Kralovicích, od počátku dubna 1949 ve funkci krajského církevního tajemníka KAV NF Plzeň, počátkem května 1949 byl převeden do funkce církevního tajemníka KAV NF Plzeň, od poloviny roku 1950 zastával funkci vedoucího tajemníka KAV NF, kde setrval do poloviny roku 1958, kdy byl jmenován vedoucím církevním pracovníkem odboru školství a kultury KAV NF v Plzni. K 1. 9. 1960 přešel na Pedagogický institut v Plzni. Tamtéž, s. 454.

⁵⁴ Tamtéž, s. 439. Malý svolal na 17. srpna 1948 schůzi se zástupci duchovenstva římskokatolické církve, která se však pro neúčast duchovních nekonala. AMP, MěstV NF, k. 4808, i. č. 1, Hlášení za měsíc srpen 1948; tamtéž, k. 4809, i. č. 2, Zápis ze schůze církevních důvěrníků OAV NF V Plzni 12. 2. 1949.

⁵⁵ Srov. DEMEL, Zdeněk. Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti římskokatolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2008, s. 50–51.

a církevní důvěrníci ve farnostech do 15. února.⁵⁶ V praxi se však ukázalo, že není možné stanovené termíny splnit. Okresní církevní důvěrník při OAV NF Plzeň-město byl jmenován až 15. března 1949, a ještě ke 12. dubnu 1949 nebyli na všech OAV NF v Plzeňském kraji církevní důvěrníci jmenováni.⁵⁷ Výstavba sítě církevních důvěrníků přitom byla předpokladem k zesílení tlaku na římskokatolickou církev, s níž počítala nová církevní politika přijatá předsednictvem ÚV KSČ 25. dubna 1949.⁵⁸

V souvislosti se změnami byrokratického aparátu k 1. lednu 1949 vznikla potřeba nově koordinovat činnosti jednotlivých struktur. Dne 30. dubna 1949 rozhodla církevní komise ÚV KSČ (církevní šestka) o tom, že na nová církevní oddělení KNV budou (po prověření) převedeni dosavadní církevní tajemníci KAV NF.⁵⁹ Církevním tajemníkem KNV v Plzni byl na počátku května 1949 jmenován František Wöllner. Při JNV byl církevním tajemníkem jmenován Jan Frank⁶⁰, který do funkce nastoupil k 1. červnu 1949.⁶¹ Na základě bodů Klementa Gottwalda, vytyčených na zasedání ÚV KSČ, byly stanoveny církevním oddělením od dubna 1949 úkoly spojené zejména s kádrovým přehledem duchovních, budováním sítě církevních důvěrníků, náboženským tiskem, učiteli náboženství a soupisem všech církevních slavností.⁶² Tyto úkoly byly v podstatě stále a byly pravidelně aktualizovány.

⁵⁶ BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.1, s. 35-36; AMP, MěstV NF, k. 4808, i. č. 1, Návrh na krajský plán práce KAV NF Plzeň [konec roku 1948]. Termín byl ještě několikrát posunut. Tamtéž, k. 4809, i. č. 2, Zápis ze schůze církevních důvěrníků OAV NF v Plzni [březen] 1949.

⁵⁷ SKÁLA, Dohled, s. 441-442; AMP, MěstV NF, k. 4809, i. č. 2, Zápis ze schůze tajemníků OAV v Plzni 12. 4. 1949. To, jaký význam byl zprávám důvěrníků přikládán, dokazuje i požadavek předkládat jejich výsledky práce každé dva týdny. Tamtéž, Zápis ze schůze církevních důvěrníků OAV NF v Plzni 12. 2. 1949. Fakt, že ke jmenování církevních důvěrníků v Plzni ve stanoveném termínu nedošlo, dokládají i další zápisy ze schůzí KAV NF a OAV NF v Plzni.

⁵⁸ BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.8, s. 88.

⁵⁹ Tamtéž, dok. 1, s. 29-30; tamtéž, dok. 1.1, s. 36; tamtéž, dok. 4.4, s. 148.

⁶⁰ Jan Frank se narodil 26. 2. 1895 v nábožensky založené dělnické rodině. Původním povoláním administrativní úředník ve Škodových závodech. Od roku 1946 (po úrazu hlavy) v invalidním důchodu, pracoval jako pomocný dělník. K 1. 6. 1949 nastoupil na JNV Plzeň do funkce církevního tajemníka. AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 2, Dotazník a životopis Jana Franka; tamtéž, i. č. 4, Protokol 23.4. 1950; tamtéž, Protokol 21. 6. 1951.

⁶¹ SKÁLA, Dohled, s. 445; AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 2, Dotazník a životopis Jana Franka. Od poloviny roku 1950 funkci krajského církevního tajemníka převzal Sobotka, ten ale ve funkci působil jen několik měsíců. Do funkce se poté vrátil již osvědčený František Wöllner.

⁶² Tamtéž, i. č. 13, Zpráva září 1950; tamtéž, MěstV NF, k. 4808, i. č. 1, Plán práce krajského akčního výboru 23. 4. 1949.

První instruktážní schůze církevních tajemníků ONV Plzeňského kraje proběhla za účasti zástupce ÚAV NF Šlahůnka dne 2. června 1949.⁶³ Byly nastíněny především úkoly týkající se otázky diferenciaci duchovních a práce s jednotlivými skupinami. Úkoly pro kádrovou evidenci duchovním vypadaly takto: podpora kladných sil v duchovenstvu a styk s nimi, odhalování, spolupráce. Kněží byli podle svého postoje rozdělení na: spolehlivé, jasně pokrokové, apolitické, reakční. Podle pokynů měl mít každý kněz svého důvěrníka, který měl „*v cílém a častém styku a v hovorech sondovat názory duchovního*“.⁶⁴ V pozdější praxi informoval předsednictvo KV KSČ v Plzni politický tajemník KAV NF Plzeň Rudolf Lešner o průběhu Katolické akce, zatímco o všeobecných církevních záležitostech referoval vedoucí tajemník stranického aparátu Hanuš Lomský.⁶⁵

V červnu 1949 dostali tajemníci krajských výborů od ÚV KSČ pokyn zřídit v každém kraji „církevní trojku“. Církevní trojce měl předsedat krajský politický vedoucí nebo jeho zástupce, dalšími dvěma členy se měli stát tajemník KAV NF a kultovní referent KNV. Církevní trojky měly být obdobně zřízeny také na okresní úrovni.⁶⁶ Vedle církevních trojek měly při krajských a okresních stranických výborech pracovat i „církevní pětky“ při NV.⁶⁷ O fungování „církevní trojky“ a „církevní pětky“ při OAV NF Plzeň zatím nebyly nalezeny pramenné materiály, lze se však domnívat, že vzhledem k nízké religiozitě Plzně a jejího nejbližšího okolí, ustanoveny nebyly. Je jisté, že při JNV v Plzni „církevní pětka“ nevznikla.⁶⁸ Okresní církevní tajemník Jan Frank nicméně církevní otázky operativně konzultoval s předsedou JNV Josefem Meinzerem, tajemníkem Gustavem Radou a dalšími.⁶⁹ Po zřízení církevních oddělení NV činnost aparátu pro církevní záležitosti vykazovala, z pohledu komunistické moci, lepší výsledky. Církevní tajemníci byli placenými kádrovými zaměstnanci

⁶³ SKÁLA, Dohled, s. 446.

⁶⁴ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Praktické pokyny pro vykonávání funkcí církevních tajemníků červen 1949. Viz Příloha I.

⁶⁵ Srov. SKÁLA, Dohled, s. 448.

⁶⁶ BULÍNOVÁ a kol., dok. 6.9, s. 189.

⁶⁷ Složení církevních pětěk: členové NV (předseda, tajemník, bezpečnostní a církevní referent) a tajemník KSČ. Na schůze v některých případech docházel i zástupce StB. AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 14, Referát z konference krajských a okresních církevních tajemníků NV v Praze 5. 8. 1949; BULÍNOVÁ a kol., dok. 6.9, s. 189.

⁶⁸ SKÁLA, Dohled, s. 449.

⁶⁹ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Výkaz práce v měsíci říjnu 8. 11. 1949.

tzv. lidosprávy, kteří se své práci mohli věnovat soustavněji a procházeli řadou školení.⁷⁰

2.2 Změny byrokratického aparátu

S pokračujícím vývojem řešení církevní (římskokatolické) otázky bylo zapotřebí učinit další organizační opatření. Širší předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo na schůzi 25. dubna 1949 utvořit zvláštní operativní „šestku“ pro věci církevní, která měla za úkol připravit a vyprovokovat národní pokrokové katolické hnutí a převzít definitivní kontrolu státu nad církví.⁷¹ Tzv. církevní šestka fungovala ve složení: Alexej Čepička (předseda), Václav Kopecký, Vladimír Clementis, Zdeněk Fierlinger, Viliam Široký, Jiří Hendrych. Později se schůzi církevní šestky účastnil také Zdeněk Nejedlý. Církevní šestka disponovala rozsáhlejšími pravomocemi než dosavadní církevní komise ÚV KSČ.⁷²

Církevní šestka si pro svoji činnost stanovila následující úkoly: na veřejnosti zdůrazňovat, že svoboda náboženství je za každou cenu zajištěna a že vláda podle nové ústavy zajistí rovnoprávnost všech církví a podporuje náboženskou snášlivost, vznik pokrokového hnutí katolíků za podpory a účasti kněží a laiků, věnovat se dalším opatřením týkajícího se církevního majetku, přezkoumat otázku církevních důchodů, zařídit, aby se církevní sbírky konaly pouze se souhlasem úřadů, zrušit všechny církevní školy podle zákona o jednotné škole, absolutní zákaz církevního tisku, likvidace všech katolických spolků, zákaz organizace jakéhokoli mimo kostelního sdružování bez předchozího uvědomění a souhlasu, požadavek na uzavření klášterů a konfiskace majetku, zařídit kroky proti kněžím zastávajícím nepřátelský postoj (jako je: odnímání potravinových lístků, zabavení telefonického spojení, motorových vozidel), rozšířit síť spolehlivých důvěrníků.⁷³

Definitivně přešla církevní agenda z NF do rukou státního aparátu až přijetím zákona č. 217/49 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní (SÚC) ze dne 14. října 1949.⁷⁴ Společně se zákonem č. 217 byl přijat zákon č. 218/49 Sb. o hospodářském

⁷⁰ Funkce církevního tajemníka OAV NF nebyla před tím funkcí placenou, ale dobrovolnou. SKÁLA, Dohled, s. 450.

⁷¹ BULÍNOVÁ a kol., s. 13.

⁷² Srov. RÁZEK, s. 145-146; BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.8, s. 86–87; VAŠKO, Dům na skále, s. 126.

⁷³ BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.8, s. 85–88.

⁷⁴ Působnost a organizace SÚC byla dále upravena vládním nařízením č. 228 ze dne 25. 10. 1949, zákon č. 217. BULÍNOVÁ a kol., s. 14. Úvaha o vytvoření Státního úřadu pro věci církevní se objevila již během příprav Katolické akce v první polovině roku 1949. KAPLAN, s. 94.

zabezpečení církví a náboženských společností státem. SÚC začal pracovat 18. října a jeho prvním předsedou se stal Alexej Čepička. SÚC se stal nejvyšší církevní vrchností, rozhodoval o ustavování duchovních do církevních funkcí, tito duchovní směli svůj úřad vykonávat pouze se státním souhlasem, a za podmínky složení slibu věrnosti státu. V důsledku přijetí zákonů č. 217 a č. 218 došlo k téměř absolutní ekonomické závislosti církve na státu. V dubnu 1950 vystřídal Alexeje Čepičku ve funkci předsedy Zdeněk Fierlinger a od září 1953 až do jeho zrušení v roce 1956 vedl SÚC Jaroslav Havelka.⁷⁵ SÚC převzal veškerý aparát církevních oddělení při krajských a okresních národních výborech a formoval církevní komunistickou politiku. Za realizaci této politiky zodpovídali příslušní církevní tajemníci.⁷⁶

⁷⁵ BALÍK, HANUŠ, s. 333. Jaroslav Havelka, narozen 1917, do roku 1948 funkcionář sociální demokracie, po jejím sloučení s KSČ se stal členem ÚV KSČ, v letech 1951–1953 stál v čele ministerstva sociální péče (pracovních sil), mezi lety 1953–1956 byl v čele SÚC, ve vysokých funkcích působil i po celou dobu normalizace.

⁷⁶ BULÍNOVÁ a kol., s. 13–14; KAPLAN, s. 100–102.

3 KATOLICKÁ AKCE 1949

Dosavadní vládní církevní politika paradoxně vedla k tomu, že si církev díky represím získala sympatie širší veřejnosti, zejména pak církevní představitelé získali na autoritě jako symboly odporu a vzdoru vůči režimu. Tuto skutečnost potvrzuje rostoucí účast na církevních obřadech, bohoslužbách a poutích v letech 1948–1949. Výsledky dosavadní vládní církevní politiky se předsednictvo ÚV KSČ zabývalo na schůzi konané 25. dubna 1949. Zdeněk Fierlinger na schůzi jasně vyjádřil vládní postoj a předznamenal budoucí podobu komunistické církevní politiky, když řekl: „*Rozhodně jednou dojde k zásadnímu střetnutí s katolickou církví. Na dlouhou dobu je správné získávat kněze, mít přehled o tom, získávat kádry, ale jednou dojde k rozhodujícímu boji, protože to není jen boj proti náboženství, ale boj proti kapitalismu.*“⁷⁷ Tato dubnová schůze se stala klíčovým zlomem politiky proti římskokatolické církvi a náboženství vůbec, byla zde předložena řada návrhů realizovaných zejména v letech 1949–1950. Vláda se rozhodla k radikálnímu kurzu církevní politiky, jejíž tvorbou i realizací byla pověřena církevní šestka v čele s Alexejem Čepičkou. Ta měla za úkol vytvořit a v praxi uplatnit taková politická a administrativní opatření, která by umožnila dostat církev zcela pod státní kontrolu.⁷⁸

3.1 Příprava vládní Katolické akce

Za hlavní nedostatek dosavadní státní politiky proti církvi považovali komunisté kroky, které vedly pouze k „vnějším“ omezením církevního, potažmo náboženského, života. Bylo rozhodnuto zahájit proti církvi takovou aktivní politiku, která by vyvolala rozkol přímo v jejím středu, k čemuž mělo posloužit již existující laické hnutí Katolické akce.⁷⁹ Základní povaha hnutí pokrokových katolíků Katolická akce (KA), tedy vládní KA, byla Alexeji Čepičkovi předložena na přelomu března a dubnu 1949. O plánu nové církevní politiky informoval A. Čepička církevní tajemníky AV NF na schůzi 13. dubna 1949.⁸⁰

⁷⁷ BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.8, s. 80–81.

⁷⁸ Tamtéž, s. 8; srov. KAPLAN, s. 73.

⁷⁹ Srov. RÁZEK, s. 148; KAPLAN, s. 74–75.

⁸⁰ Církevnímu hnutí Katolické akce položil základy papež Pius XI. encyklikou *Ubi arcano Dei* z 23. 12. 1922. Jednalo se o označení účasti laiků na církevním apoštolátu. VAŠKO, Neumlčená, s. 68. Z porady politických tajemníků KAV NF: „Katolická akce tu byla již dřív, ale nyní je třeba jí dát novou náplň.“ BULÍNOVÁ a kol., dok. 2. 7, s. 120; tamtéž, dok. 1.6, s. 55–56; tamtéž, dok. 1. 7, s. 60.

Církevní šestka KSČ schválila na konci dubna plán založení KA a stanovila nejbližší úkoly: připravit poutě na Velehradě a Děvíně a zorganizovat mše sloužené pokrokovými kněžími. Během dalších schůzí bylo rozhodnuto, že hospodářským jádrem celé akce se stane Charita, která již byla zcela pod státní kontrolou. Po vyhlášení KA měl být okamžitě zaslán Vatikánu požadavek na odvolání arcibiskupa Josefa Berana, který pro komunisty představoval překážku při realizaci jejich politických představ.⁸¹

Na 28. dubna 1949 byla církevním oddělením NF svolána porada tzv. pokrokových kněží. Schůzky se jich zúčastnilo pět. Alexej Čepička je seznámil s novou linií církevní politiky a s plánem zorganizovat hnutí pokrokových katolíků.⁸² Dr. Václav Fiala na schůzi v podstatě naznačil další postup církevní politiky, kterým si stát *de facto* v budoucnu zajistil loajalitu jak římskokatolických, tak nekatolických duchovních, když otevřeně vyjádřil, že jestliže jsou duchovní placeni státem, měli by být ke státu loajální, a je tak nezbytné, aby složili slib věrnosti státu. Pokrokovým kněžím byla při realizaci nové církevní politiky přisuzována značná role. Měli zasadit „první úder“ do jednoty duchovních, fungovat jako spolehlivý poradní sbor NF a obsadit vyšší církevní funkce. Církevní oddělení NF už od března 1949 připravovalo seznam duchovních, kteří se z jeho pohledu jeví jako „spolehliví“. Očekávané posláni však mohli splnit jen z části. Jejich počet byl velmi nízký, v té době seznam obsahoval patnáct jmen a i později se jejich počet zvýšil jen nepatrně, a většina z nich neměla mezi duchovními autoritu. Vědělo se, že je jejich jednání motivováno rozporů s nadřizenými nebo z osobního prospěchu. Někteří byli navíc v důsledku svého chování postiženi církevními tresty, což velmi omezovalo jejich působení mezi kněžími a věřícími.⁸³

Účastníci schůze 28. dubna se dále usnesli, že hnutí pokrokových katolíků ponese název Katolická akce, bude přísně vyvíjet činnost v rámci římskokatolické věrouky, ale přitom se naprosto jasně vyjádří pro lidově demokratické zřízení a bude se hlásit k cyrilometodějské tradici. Účastníky schůzky byly dále přijaty následné kroky: zapojení tisku a rozhlasu do celé akce, prohlášení církevní komise při ÚAV NF (začátek června) o tom, že „*hnutí vyjadřuje pravé smýšlení katolického lidu*“, a ustavení nového ústředí hnutí KA. Úspěšnost vládní Katolické akce závisela především na funkcionářích

⁸¹ KAPLAN, s. 78.

⁸² Schůzky se 28. dubna 1949 se zúčastnili tyto kněží: Josef Fiala, Jan Mára, Alexander Horák, Josef Lukačevič, Bohuslav Černocký. BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.9, s. 89. Srov. Tamtéž, s. 20–24; KAPLAN, 43–44.

KSČ a NF v krajích, okresech a místech. Již 3. května A. Čepička informoval krajské tajemníky NF o chystaných opatřeních a časovém postupu přípravy KA. Všichni účastníci byli upozorněni, že je žádoucí, aby příprava hnutí zůstala, mimo okruh pověřených osob, utajena.⁸⁴

Komunističtí funkcionáři NF a NV navštěvovali kněze a snažili se od nich získat souhlas s obsahem příštího prohlášení KA. Někteří nevěděli, že se jedná o vládní Katolickou akci, jiní vyslovili svůj souhlas pouze ústně nebo souhlasili, ale nechtěli být jmenováni. Mnozí podepsali pod nátlakem nebo pod dojmem zkreslených informací a často ani netušili, že budou jejich jména zveřejněna. Byli totiž ujišťováni, že se jedná pouze o vyjádření přání o obnovu jednání mezi vládou a církevní hierarchií.⁸⁵

Přípravu akce namířenou proti církvi se však komunistům před biskupy utajit nepodařilo. Dne 17. května byl biskupy vydán oběžník, který upozorňoval na možné provokace duchovních. Varoval před provokacemi směřujícími k obvinění z protistátní činnosti a před snahami o zneužití náboženských poutí a slavností k nenáboženským cílům. Dne 28. května vydal arcibiskup Josef Beran oběžník, ve kterém varoval, že ti, kteří omezují práva církve nebo s těmito lidmi jakkoli spolupracují, budou potrestáni exkomunikací a zakazoval rozšiřování časopisů i jiných tiskovin lidové strany v kostele.⁸⁶

Dne 7. června se v Olomouci konala biskupská konference. Její účastníci se shodli, že jsou církevní představitelé ochotni nadále s vládou jednat, avšak

⁸³ Tamtéž, s. 77–78.

⁸⁴ BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.9, s. 89–94. Z Čepičkova projevu na schůzi církevní tajemníků AV NF konané 13. 4. 1949: „Zprávy z krajů musí být přesné a pravdivé. My chceme vidět, jaké kraje skutečně jsou.“ Tamtéž, dok. 1.7, s. 73. „Především potřebujeme zajistit v ústředí i krajích dostatečný počet laiků i kněží ochotných se na tomto hnutí podílet, ochotných spolupracovat.“ Dále bylo krajům a ústředí stanoveno za úkol: „Připravit do 12. května 40 známých katolíků, z toho 3-4 kněze, katolické pokrokové kněze, kteří jsou známí v kraji. Do 12. května si je prověřit, ovšem ne ještě s nimi jednat, ale připravit si je. V ústředí taktéž. Do 20. května s nimi s jedním po druhém individuálně věc projednat, rozvíjet kampaň, která má vytvořit psychologický předpoklad pro vytvoření pokrokového hnutí. V červnu, až dojde k oficiálnímu prohlášení Katolické akce, začne tato okamžitě vydávat noviny pro celé území.“ Tamtéž, dok. 2.7, s. 120–121.

⁸⁵ Na schůzi církevní šestky konané 1. 7. 1949 Čepička řekl: „Dále se ukázalo, že proti původnímu předpokladu, že první vystoupení bude záležitostí úzkého kruhu kněží a laiků, máme dnes asi 320 kněží, kteří jsou ochotni ihned prohlášení podepsati, a dalších asi 200 je rozpracováno, přičemž od nich máme také již zásadní souhlas.“ Dále se v zápisu z porady konstatuje, že: „Každý farář je téměř každý týden navštíven a je ustavičně zesilován styk s ním.“ Tamtéž, dok. 4, s. 137. Návštěvy a nátlak vykonávala pravděpodobně StB. RÁZEK, s. 150; KAPLAN, s. 79.

⁸⁶ VAŠKO, Dům na skále, s. 136; KAPLAN, s. 74; RÁZEK, s. 148; KAPLAN, s. 74.

za určitých podmínek.⁸⁷ Biskupové požadovali, aby vláda uznala duchovní pravomoc římského papeže jako nejvyšší hlavy římskokatolické církve, že nebude dále zabraňováno křesťanskému světovému názoru ve veřejném životě a výchově, a to jak slovem, tak skutkem, a že před dalším jednáním budou odvolána všechna opatření, která omezují a ohrožují náboženskou svobodu katolíků v Československu. Oběžník dále varoval, že vládní Katolické hnutí je schizmatické a bude potrestáno církevními tresty a že vzhledem k tomu, že byla do čela ústředí katolické Charity dosazena tzv. národní správa, ztrácí tak Charita nárok, aby byla dále zvána katolickou.⁸⁸

Přesný plán KA byl naplánován na schůzi církevní šestky 1. června 1949. Postup zněl následovně: 10. června proběhne v Praze ustavující schůze Katolické akce, na níž bude zvolen asi sto členný výbor, tentýž večer proběhne relace v rozhlase, druhý den bude o akci informovat tisk a 12. června vyjde první číslo Katolických novin. Katolické noviny byly marxisticky orientovaným týdeníkem vydávaným místo zastavených katolických časopisů, jeho obsah měl politickovýchovný charakter. Pro expedici prvního čísla měla šestka připraveno asi půl milionu adres katolíků. V září 1949 se počet stálých odběratelů pohyboval kolem 22 000. Náklad Katolických novin činil 60 000 výtisků.⁸⁹

Předpokládalo se, že do podzimu bude KA vybudována organizačně tak, že bude moci svolat celostátní sjezd katolíků. Na schůzi se také projednával další postup proti arcibiskupovi Beranovi. V případě, že by znovu proti KA vystoupil, navrhovali jej výše zmínění pokrokoví kněží izolovat v některém z jeho letních sídel. Tento návrh byl schválen s tím, že jako důvod zákroku je možno uvést Beranův pokus o útěk.⁹⁰ Organizováním a realizací Katolické akce tak vláda poprvé od únorového puče roku 1948 zcela otevřeně projevila svůj negativní postoj k církvi a vstoupila s ní do veřejného konfliktu. Ačkoli měl být na veřejnosti vytvořen dojem o hnutí uvnitř samotné církve,

⁸⁷ O průběhu konference v Olomouci byl Čepička informován Plojharem. RÁZEK, s. 156. Mimořádně aktuální byl i oběžník katolickému duchovenstvu vydaný biskupy v den olomoucké konference. BULÍNOVÁ a kol., dok. 5.1, s. 150–152.

⁸⁸ Podle Čepičkových zpráv proběhla po konferenci schůzka u vatikánského diplomata Gennara Verolina, na které se jednalo o posledních vládních opatřeních, především pak o KA. Její účastníci počítali pod prohlášením KA s dvěma sty čtyřiceti podpisy kněží a rozhodli o exkomunikaci osmi kněží, se kterými se, podle biskupy získaných zpráv, počítalo do ústředí KA. Vzhledem k těmto informacím nebyl na Čepičkův návrh do výboru žádný kněz volen. Tamtéž; VAŠKO, Dům na skále, s. 136–139.

⁸⁹ Bulínová a kol., dok. 4, s. 137 a 142.

⁹⁰ Tamtéž.

následný vývoj ukázal, že jednotlivé vládou organizované kroky, vedou ke snaze diskreditovat a omezovat činnost římskokatolické církve a jejích představitelů.

3.2 Katolická akce v kraji a okrese Plzeň

Ustavující komise Katolické akce se konala podle plánu v Praze dne 10. června 1949.⁹¹ Účastníci přijali svolání akce a zvolili šedesátičlenný ústřední výbor KA v čele s režisérem Národního divadla Ferdinandem Pujmanem a generálním tajemníkem poslancem Vojtěchem Törökem.⁹²

Prohlášení, které od 11. června zveřejňoval denní tisk⁹³, končilo šesti hlavními programovými body: 1. zintenzivnit náboženský a mravní život v církvi; 2. zabezpečit náboženskou výchovu dětí pro přítomnost a budoucnost; 3. rozšířit katolický tisk; 4. zajistit udržování kostelů a provozování náboženského kultu; 5. rozšířit a prohloubit činnosti Charity; 6. poměr ke státu řešit v duchu soužití a spolupráce. Skutečný charakter Katolické akce byl obsažen až na konci textu prohlášení: *„Jako dobří občané lidově demokratického státu odmítáme se vši rozhodností jakékoli pokusy ze zahraničí, které by zasahovaly do výsostných práv našeho lidu a státu a které by chtěly v našich řadách rozsévat neklid a nepokoj. Nemůžeme z ciziny přijímat žádné příkazy politické povahy o vnitrostátních záležitostech, jediným a pravoplatným rozhodčím je český a slovenský lid.“*⁹⁴

V následujících dnech začal tisk zveřejňovat jména duchovních, kteří prohlášení KA podepsali. V týdnu od 15. do 22. června jich bylo přes sto denně. Oficiální čísla říkala, že se ke KA přidalo přes 1700 duchovních a sta tisíce věřících. Ve skutečnosti se počet kněží pohyboval asi kolem 1500.⁹⁵ Brzy se v některých krajích a okresech začaly scházet konference věřících, většinou komunistů, a ustavovaly se výbory KA.

⁹¹Rudolf Slánský o jejím ustavení a pokynech pro získávání podpisů informoval dálnopisem krajské tajemníky takto: „Dnes se konala v Praze celostátní porada vlasteneckých katolických kněží a katolických laiků. Na této poradě bylo více než 300 účastníků, z toho 68 kněží, kteří schválili prohlášení a zvolili výbor hnutí pokrokových katolíků, které nese jméno „Katolická akce“. Je třeba, aby se celá akce rychle rozvinula a stupňovala. Chceme, abychom mohli každým dnem zveřejnit v tisku další stovky podpisů kněží a sdělení o desetitisících podpisů katolických občanů.“ Tamtéž, dok. 5.4, s. 154; tamtéž, dok. 5.5, s. 155.

⁹² KAPLAN, s. 78-79.

⁹³ Rudé právo, roč. 29, č. 138, 12. 6. 1949, s. 3.

⁹⁴ BULÍNOVÁ a kol., dok. 5.6, s. 157.

⁹⁵ Rudé právo, roč. 29, č. 151, 28. 6. 1949, s. 4. Interní informace KSČ uváděla, že k 16. 6. 1949 Prohlášení KA podepsalo 16 %, ústní souhlas dalo 16,2 % a rozhodně proti se vyjádřilo 11,2 % duchovních. KAPLAN, s. 80.

Vedoucí komunističtí funkcionáři považovali počáteční průběh akce za úspěch a vyvolával u komunistů naději, že KA skutečně splní svoji roli opozičního hnutí v církvi. Byli povzbuzeni nejen množstvím podpisů, ale také značnou účastí na poutích, které KA organizovala na počátku července na Sázavě, Velehradě a Děvíně. Několika poutí se účastnili též hosté ze zahraničí: abbé Boulier, profesor mezinárodního práva v Centre National des Recherches Scientifiques a správce farnosti sv. Rocha v Paříži, a anglický děkan z Canterbury Dr. Hewlett Johnson, předseda Společnosti anglicko-sovětského přátelství. Oba pak v doma, ohromeni okázalými a dobře organizovanými náboženskými slavnostmi, předkládali domnělý obraz náboženské svobody v Československu.⁹⁶

Do vývoje situace výrazně zasáhly dva dokumenty vydané biskupy 15. června 1949, v den konání konference v pražské konzistoři. Jedná se o *Oběžník katolickému duchovenstvu a věřícímu lidu*, ve kterém biskupové upozorňují, že vzhledem ke krokům vládních činitelů nemají možnost veřejnost o situaci jakkoli informovat, a že nepravá Katolická akce je akcí rozkolnou a účast na ní bude stíhána církevními tresty. Mimo jiné v něm biskupové zdůraznili, že se církev nenechá připravit o svoji nezávislost a že dosavadní jednání vlády je v přímém rozporu s novou ústavou a dodržováním základních lidských práv.⁹⁷ Druhým dokumentem je obsáhlý pastýřský list *Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*, kterým se biskupové obrátili ke všem katolíkům.⁹⁸ Pastýřský list upozornil i na to, že mnohé podpisy, vyjadřující souhlas s vládní KA, byly vylákány podvodně. List byl podepsán všemi členy biskupské konference a oba dokumenty potvrzují jednotný postoj jejích účastníků. Původně měl být list čten při bohoslužbách v neděli 26. června, avšak s ohledem na vývoj situace bylo datum změněno na neděli 19. června.⁹⁹ Komunisté pak tyto listy označili za „*všemožnou podporu distancování věřících od státu*“.¹⁰⁰

⁹⁶ Zpráva o průběhu poutě na Velehradě uvádí, že se celkem akce zúčastnilo až sto tisíc lidí. Zda je tento údaj pravdivý, či měl sloužit pouze k potvrzení úspěšnosti KA, není z dokumentů možné potvrdit. Srov. BULÍNOVÁ a kol., dok. 8.2, s. 208–209; tamtéž, dok. 6.9, s. 188–189; VAŠKO, Neumlčená, s. 94–95.

⁹⁷ Z Oběžníku katolickému duchovenstvu a věřícímu lidu: „Z těchto fakt jasně vyplývá, že tu nejde už o dohodu mezi Církví a státem, ale o podřízení římskokatolické Církve ideologii, která je protikřesťanská, jež hlásá nahrazení náboženství marxismem a osobuje pro stát práva i ve věcech svědomí, víry a mravů, což žádný křesťan nemůže uznati.“ AMP, NV, k. 1569, i. č. 4, Oběžník katolickému duchovenstvu a věřícímu lidu 15. 6. 1949.

⁹⁸ BULÍNOVÁ a kol., dok. 6.4, s. 171–177.

⁹⁹ Srov. RÁZEK, s. 156.

¹⁰⁰ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 14, Poměr církve ku státu 5. 8. 1949.

Komunisté se snažili čtení pastýřského listu v kostelích zabránit, funkcionáři obcházeli jednotlivé duchovní a pod nátlakem od nich vyžadovali slib, že list v neděli číst nebudou. Kněží byli bezpečnostními orgány upozorněni, že rozšiřování obsahu pastýřského listu zakládá skutkovou podstatu trestného činu. V neděli 19. června nakonec list přečetla pouze třetina kněží, mnozí z nich ještě proto, že se jim nedostalo příslušného varování.¹⁰¹ Biskupové sestavili v tajnosti nový pastýřský list, s obdobným názvem jako u listu předchozího, *Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodíně velké zkoušky*, ve kterém stručně zopakovali to, co bylo obsaženo již v prvním listu. List byl čten v neděli 26. června dvěma třetinami kněží.¹⁰²

Katolická akce v Plzni v prvním týdnu po vyhlášení, kromě sbírání podpisů, nevyvíjela žádnou činnost. Všem složkám bylo však OAV NF Plzeň uloženo, aby do Prahy co nejdříve odeslaly rezoluce, ve kterých by vládě vyjádřily podporu v její „snaze o dohodu s církví“. Organizačně se na přípravě KA za OAV NF Plzeň podíleli Karel Pánský, Stanislav Chadim a Josef Rác, bývalý tajemník OAV NF Plzeň-venkov.¹⁰³ Agitací pro podpisy pod KA byli pověřeni Jan Frank a Karel Pánský, předseda 130. organizace KSČ v Plzni a svoji činnost zahájili ihned.¹⁰⁴

V prvním týdnu po vyhlášení KA odmítli v Plzni všichni oslovení duchovní prohlášení podepsat.¹⁰⁵ Většina odmítla podepsat s tím, že by svým podpisem „projevili neposlušnost arcibiskupovi“ a že ještě neobdrželi příslušné směrnice od svých představených. V Plzeňském kraji, k 20. červnu 1949, podle informací KV KSČ v Plzni prohlášení podepsalo šedesát ze všech sto padesáti pěti duchovních mimo řeholníky.¹⁰⁶ Dne 22. června byly plzeňské kláštery a arciděkanství navštíveny dvaadvacetičlennou deputací věřících, kteří měli za úkol přesvědčit duchovní, aby se k akci připojili. Deputace však „nepochodila“. Není zcela jasné, kdo tuto deputaci organizoval, vedl

¹⁰¹ KAPLAN, s. 84–85.

¹⁰² ÚV KSČ rozhodl, že čtení pastýřských listů a oběžníků nebude nadále omezováno ani trestáno. BULÍNOVÁ a kol., dok. 7.1 a 7.2, s. 201.

¹⁰³ AMP, MěstV NF, k. 4809, i. č. 2, Zápis ze schůze Národní fronty 13. 6. 1949. Tento úkol však „uspokojivě“ splněn nebyl. Tamtéž, Zápis ze schůze zástupců OAV NF Plzeň 20. 6. 1949.

¹⁰⁴ SKÁLA, Dohled, s. 454.

¹⁰⁵ Osloveni byli: arciděkanství Alois Černý (arciděkan), Karel Škvorecký, Adolf Doležal; dominikáni: Alois Bubeník (představený dominikánského kláštera); františkáni: František Řezníček (k akci se vyjádřil za všechny kněze františkánského kláštera); redemptoristé: František Míka (rektor redemptoristického kláštera), Karel Kulovaný; dále: František Multerer (profesor náboženství), Josef Lompouch (profesor náboženství, KA podepsal). AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Katolická akce červen 1949.

a jaké bylo její složení.¹⁰⁷ Větší podporu měla vládní akce v Plzeňském kraji mezi duchovními na venkově.¹⁰⁸ Vzhledem k zásahu biskupů, kteří prohlásili vládní KA za nepravou a účast na ní hodlali potrestat exkomunikací, a následným odvoláváním podpisů pod KA bylo okresním tajemníkům doporučeno, aby při přesvědčování k podpisu duchovním zaručili, že jejich jména nebudou zveřejněna.¹⁰⁹ Proti duchovním na vesnici, kteří odmítli Prohlášení podepsat, navrhoval Rudolf Lešner na schůzi předsednictva KSČ v Plzni „vyvolat kampaň, kterou by věřící celé obce svými podpisy donutili faráře, aby se připojil ke Katolické akci“.¹¹⁰

Dne 19. června, kdy měl být čten pastýřský biskupský list *Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*, informovali plzeňské duchovní o zákazu čtení tohoto listu před šestou hodinou ráno Stanislav Chadim, organizační tajemník sekretariátu OAV NF Plzeň–město, a Jan Frank.¹¹¹ V Plzeňském kraji list přečetla asi čtvrtina kněží.¹¹² List v Plzni přečetli: Rudolf Janča, Josef Jelen a Jaroslav Krejčí. Všichni poté dostali od JNV v Plzni ohledně čtení pastýřského listu předvolání na 25. června, ale ani jeden z nich se na výzvu nedostavil.¹¹³ Předvolání ve věci čtení pastýřského listu byli dále: Jan Kusý z Dýšíné a Václav Růžička ze Štěnovic. Ani jeden list 19. června nepřečetl, ale oba se projevíli jako „kněží reakčních zásad“ a byla jim dána výstraha.¹¹⁴ K předvolání na úřadovnu JNV v Plzni se z plzeňských duchovních dostavil pouze představený kláštera redemptoristů František Míka, který dostal „výstrahu a důtku“

¹⁰⁶ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, k. 88, i. č. 554, Zápis ze schůze předsednictva krajského výboru v Plzni 20. 6. 1949.

¹⁰⁷ Tamtéž, i. č. 555, Zápis ze schůze PKV KSČ 27. 6. 1949; AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Katolická akce červen 1949.

¹⁰⁸ Předsednictvo KV KSČ v Plzni navrhovalo, aby kněžím, kteří KA podepsali, byly poskytnuty jisté výhody. Jednalo se například o poukazy na motocykly. Tamtéž.

¹⁰⁹ AMP, MěstV NF, k. 4809, i. č. 2, Zápis ze schůze okresních tajemníků v Plzni 30. 6. 1949.

¹¹⁰ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, k. 88, i. č. 554, Zápis ze schůze předsednictva krajského výboru v Plzni 20. 6. 1949.

¹¹¹ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Katolická akce 19. 6. 1949.

¹¹² SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, k. 88, i. č. 554, Zápis ze schůze předsednictvy krajského výboru v Plzni 20. 6. 1949.

¹¹³ Rudolf Janča, narozen 14. 9. 1911, působil u františkánů; Josef Jelen, narozen 6. 2. 1921, působil u redemptoristů, pastýřský list přečetl 19. 6. 1949 dvakrát; Jaroslav Krejčí, narozen 14. 6. 1917, z dominikánského kláštera, zatčen v březnu 1950, odsouzen za sabotáž k šesti letům vězení. AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Čtení oběžníku katolického duchovenstva a průběh Božího těla v Plzni – městě 22. 6. 1949.

¹¹⁴ Tamtéž, Katolická akce červen 1949.

za to, že „nedovedl zabránit čtení pastýřského listu ve svém klášteře, ačkoli mu byl znám zákaz čtení“¹¹⁵.

Znovu byli tito kněží předvoláni na úřadovnu JNV v Plzni na 11. července. Dostavil se však pouze Rudolf Janča. Výslech probíhal za přítomnosti předsedy JNV Josefa Mainzera, tajemníka JNV Gustava Rady, bezpečnostního referenta Jaroslava Pláteníka, vedoucího I. referátu JUDr. Oldřicha Pechmana a církevního tajemníka JNV Jana Franka.¹¹⁶ Josef Jelen se k výsledku dostavil 14. července a Jaroslav Krejčí se nedostavil vůbec.¹¹⁷ Kněží byli za čtení prvního pastýřského listu pokutováni na základě § 32 zákona č. 231/1948 od 500 do 5000 Kčs.¹¹⁸ Vzhledem k tomu, že řada kněží nedisponovala žádným majetkem, byly podávány žádosti o prominutí.¹¹⁹

Ohledně druhého pastýřského listu obdrželi předsedové ONV Plzeňského kraje, podle pokynů ÚV KSČ a KNV v Plzni, aby ke čtení listu z 26. června nečinili zatím žádná administrativní opatření.¹²⁰ Druhý pastýřský list přečetlo v Plzeňském kraji padesát procent kněží.¹²¹ Přesný počet duchovních, kteří přečetli list v Plzni, hlášení neuvádí, ale konstatuje, že „všechna kázání v plzeňských kostelích byla zaměřena

¹¹⁵ Tamtéž, Opatření proti kněžím, kteří četli oběžník dne 19. 6. 1949.

¹¹⁶ Ze zápisu výsledku Rudolfa Janči: „Máte jakési právo. Známe jednání celkové formy Vašeho zřízení. Dovedete krásně mluvit, ale v zákulisí dovedete udělat leccos. Vy jste slibovali, že se naši ministři dohodnou, ale nakonec jste tu špínu vlili arcibiskupovi na hlavu.“ Tamtéž, Zápis o výsledku D. p. P. Rudolfa Janči 11. 7. 1949.

¹¹⁷ Josef Jelen podle zápisu o výsledku (výslech vedl zástupce KAV L. Vavřinec) komentoval čtení pastýřského listu takto: „Znám velmi dobře ústavu republiky a podle této jsem postupoval. V tomto pastýřském listu podle mého názoru, a prosím studoval jsem univerzitu a také práva, nebylo nic, co by odporovalo republice a zájmům státu. Poněvadž tento pastýřský list jsem několikrát četl a jistě natolik znám svého arcibiskupa a své všechny ordináře a biskupy, že by nedávali číst něco, co by odporovalo zřízení a ústavě lidově demokratické republiky. My katoličtí kněží zůstáváme věrni biskupům.“ Tamtéž, Zápis o výsledku Důst. pána P. Jelena 14. 7. 1949.

¹¹⁸ Tamtéž, Opatření proti rozšiřování nepravdivých poplašných zpráv 22. 6. 1949. Rudolf Janča byl pokutován 500 Kčs, Josef Jelen a Jaroslav Krejčí 5000 Kčs. Tamtéž, Opatření proti kněžím, kteří četli oběžník dne 19. 6. 1949.

¹¹⁹ Tamtéž, Redemptoristé v Plzni 1907–1950, k. 474, i. č. 8, Odvolání P. Josefa Jelena 2. 8. 1949; tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Výkaz práce v měsíci říjnu 8. 11. 1949.

¹²⁰ Pokyny byly předloženy dálnopisem ÚV KSČ 25. 6. 1949. „Necháme nyní věcem volný průběh a budeme jen sledovat, zda kněží budou tento nebo nějaký jiný biskupský list či oběžník číst, jaké komentáře k tomu přidají a jak přítomní v kostele na to reagovali.“ BULÍNOVÁ a kol., dok. 7.1, s. 201; AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Opatření proti rozšiřování nepravdivých poplašných zpráv 29. 6. 1949.

¹²¹ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, k. 88, i. č. 555, Zápis ze schůze PKV KSČ 27. 6. 1949.

na poslušnost papeži a Římu, jinak nebylo hlášeno nic, co by nějakým způsobem vybočovalo z tohoto rámce“.¹²²

Předsednictvo KA v čele s ing. Edvardem Kohlíkem a tajemníkem Ladislavem Vavřincem pro Plzeňský kraj bylo zvoleno na krajské konferenci KA konané v Plzni 27. června 1949. Konference se účastnilo více jak čtyři sta osob, hlavní referát přednesl pražský kaplan Jan Mára, od roku 1949 do 1989 ředitel České katolické charity. Podle Rudého práva měl výbor čtyřicet členů.¹²³ Vavřinec však nechtěl od září 1949 funkci tajemníka dále vykonávat. V červnu 1950 byl krajskému výboru KA zapůjčen psací stroj zabavený v klášteře redemptoristů v dubnu 1950.¹²⁴ Další postup KA v kraji byl komunisty naplánován takto: udržovat stálý zájem o KA, zajistit průběh okresních konferencí KA, informovat veřejnost, udržovat stálý styk s duchovními, věnovat se kolportáži Katolických novin. Předsednictvo krajského výboru KSČ na schůzi 27. června kritizovalo nedostatečnou práci okresních národních výborů, jejichž členové nejednali s duchovními osobně (tedy neplnili úkoly KNV), ale jednali s nimi pouze písemnou formou. Datum ustavení a složení okresního výboru KA není známo.¹²⁵ Že však výbor ustanoven byl, vyplývá z hlášení KAV NF v Plzni o schůzích konaných v listopadu 1949.¹²⁶

V řadě okresů, podobně jako v Plzni, nevyvíjela KA kromě podpisových akcí a organizací konferencí KA, na kterých byla prezentována především „reakční“ zahraniční politika Vatikánu, žádnou větší samostatnou činnost.¹²⁷ Ze zápisu schůze

¹²² AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Katolická akce (červen 1949).

¹²³ „Někteří kněží chtějí pod rouškou církve sloužit zahraničnímu kapitalismu. Tito kněží však zrazují nejen svůj národ, ale i církev, neboť nechtějí sloužit mírové budovatelské výstavbě státu, ale s ochotou se stávají přísluhovači válečných štváčů“. Dále se konference za ústřední výbor KA zúčastnil dr. Z. Mollina. Konferenci hodnotili představitelé KSČ v Plzni jako „velmi dobrou“. Tamtéž; SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, k. 88, i. č. 555, Zápis ze schůze PKV KSČ 27. 6. 1949; tamtéž, i. č. 535, Zápis ze schůze PKV KSČ 12. 9. 1949. Další složení výboru není známo. Rudé právo, roč. 29, č. 151, 28. 6. 1949, s. 4.

¹²⁴ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 11, Protokol 27. 6. 1950.

¹²⁵ Složení okresního výboru KA mělo být podle usnesení předsednictva OAV NF Plzeň následující: strana lidová 10–15 osob, strana socialistická 3–5 osob, Rada žen 3–5 osob, SBN 3–5 osob, KSČ 10–15 osob, ČSM 3–5 osob, JSČZ 3–5 osob. Jména jednotlivých zástupců měla být předložena do 8. 7. 1949. Že však termín nebyl splněn, dokládá zápis ze schůze předsednictva OAV NF Plzeň z 12. 7. 1949. Tamtéž, MěstV NF Plzeň, k. 4809, i. č. 2, Zápis o 1. schůzi předsednictva OAV NF Plzeň 1. 7. 1949.

¹²⁶ Schůze okresního výboru KA se konaly 10. a 22. listopadu 1949. Tamtéž, Hlášení za měsíc listopad 1. 12. 1949.

¹²⁷ Srov. MATUŠKOVÁ, Martina. Katolická akce – okresní výbor Plasy. Ročenka Státního oblastního archivu v Plzni, 2009, s. 114.

okresních tajemníků vyplývá, že konference KA byly na červenec 1949 naplánovány v okresech: Blatná, Blovice, Domažlice, Horšovský Týn, Horažďovice, Plasy, Klatovy, Přeštice, Rokycany, Stod, Sušice.¹²⁸

Žně a celá letní sezóna nebyly ideálním obdobím pro agitaci. K nečinnosti přispívalo i to, že komunisté sestavili pracovní program až v průběhu července 1949.¹²⁹ Měla být vytvořena síť kolportérů Katolických novin, kteří by ve farnostech získávali nové odběratele, ale ani tento krok neseznal většího úspěchu.¹³⁰ Pomalu a s nemalými obtížemi také probíhalo zakládání farních výborů akce a s vývojem situace se obtížněji získávali také věřící ochotní přidat své podpisy.¹³¹ Církevní tajemníci navíc museli řešit další problematiku, týkající se otázky platů duchovních.¹³² Toto téma se stalo pro vládu na podzim 1949 velmi významným v souvislosti s plánem na přijetí zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.¹³³

3.2.1 Neúspěch vládní Katolické akce

Přes všestrannou státní podporu začala Katolická akce brzy skomírat, až její činnost fakticky ustala. Počáteční aktivita členů, spočívající v přesvědčení, že ze strany státu se skutečně nejedná o zasahování do náboženských věcí, skomírala již v roce 1949.¹³⁴ Přispíval k tomu vývoj událostí. Veřejnost se postupně dovídala o materiálních

¹²⁸ AMP, MěstV NF Plzeň, k. 4809, i. č. 2, Zápis ze schůze okresních tajemníků v Plzni 30. 6. 1949.

¹²⁹ Brožura organizačního řádu KA byla tiskem vydána až v roce 1950. Organizační řád Katolické akce. Ústřední výbor Katolické akce, Praha 1950. Srov. MATUŠKOVÁ, s. 114.

¹³⁰ AMP, MěstV NF Plzeň, k. 4909, i. č. 2, Zápis ze schůze okresních tajemníků 30. 6. 1949. V srpnu 1949 byli kolportéři ustaveni pouze v okresech Blovice, Přeštice a Rokycany. Tamtéž, Zápis ze schůze tajemníků OAV NF v Plzni 30. 8. 1949.

¹³¹ Ze zápisu schůze předsednictva PKV KSČ „Tvoření farních výborů trochu zpožděno, poněvadž tajemník tvrdil, že v Praze mu bylo řečeno, že se zatím tvořit nemají.“ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, k. 88, i. č. 535, Zápis ze schůze PKV KSČ 12. 9. 1949. Na schůzi NF si v září 1949 J. Rác při projednávání příprav Československého - sovětského přátelství postěžoval: „Při akci získávání členů do Svazu československého – sovětského přátelství Národní fronta stoprocentně zklamala. S tímto jsme se setkali i při Katolické akci.“ AMP, MěstV NF Plzeň, k. 4809, i. č. 2, Zápis o schůzi Národní fronty 26. 9. 1949.

¹³² Tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Výkaz práce v měsíci říjnu 1949.

¹³³ BULÍNOVÁ a kol., dok. 10.8, s. 250-254.

¹³⁴ Předsednictvo KV KSČ v září hodnotilo průběh KA jako „poměrně úspěšný“. SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, k. 88, i. č. 535, Zápis ze schůze PKV KSČ 12. 9. 1949. Kromě okresních konferencí a podpisové akce v prvních dvou týdnech po vyhlášení KA (i později) však v kraji nebyla vyvíjena žádná zvláštní činnost.

represích, nátlaku souvisejícím s podpisovou akcí pod prohlášení a persekucích a procesech s kněžími a jejich představenými.¹³⁵

Katolická akce měla pro komunisty na svém počátku také některé nepříznivé následky. Nutnost obrany a společného zájmu odstranila názorové rozdíly mezi biskupy a dalšími církevními hodnostáři.¹³⁶ Také lidová strana se od KA, především na nátlak nižších funkcionářů strany, v podstatě distancovala svým prohlášením z 24. června. Po schůzce s vedoucím sekretariátem ÚV NF museli však její představitelé 27. června vydat nové prohlášení, které vyvolalo vystupování členů ze strany a rozpad stranických organizací. V neposlední řadě to byl zásah biskupů z 15. června proti KA, který se setkal s úspěchem. Mnozí kněží odvolávali své podpisy a poukazovali na silný tlak komunistických funkcionářů. Přesný počet kněží, kteří zůstali vládní KA nakloněni, není znám. Ústřední sekretariát ÚV KSČ uložil nižším složkám, aby kněží, kteří byli kvůli účasti na KA suspendováni či exkomunikováni, byli ochraňováni a jejich potrestání církví byla považována za neplatná.¹³⁷

S KA také souvisí dvě důležité události: internace arcibiskupa Josefa Berana a vatikánský dekret o exkomunikaci všech katolíků, kteří jsou členy komunistické strany, podepsaný papežem Piem XII. 28. června 1949.¹³⁸ Na neděli 19. června (svátek Božího těla) v chrámu sv. Víta zorganizovali komunisté provokaci proti arcibiskupovi. Pod záminkou, že bude kázat proti KA a státu, zmobilizovali kolem 1700 komunistů, označených špendlíky na klopě kabátů, kteří hlasitými výkřiky a hukotem znemožnili arcibiskupovi Beranovi projev. V paláci pak na něj čekala Státní bezpečnost, která mu

¹³⁵ Srov. MATUŠKOVÁ, s. 116; AMP, MěstV NF Plzeň, k. 4809, i. č. 2, Zápis ze schůze OAV Plzeňvenkov 8. 2. 1949. Poté, co prezident Gottwald podepsal 15. 10. 1949 nové církevní zákony č. 217 a č. 218, udělil při této příležitosti milost 127 katolickým duchovním. 12. 11. 1949 rozšířil prezident milost na 153 civilních osob, které byly spolu s nimi stíhány. Dne 26. 11. 1949 udělil prezident milost ještě 13 duchovním a téhož dne udělil sbor pověřenců milost dalším 102 osobám. VAŠKO, Neumlčená, s. 107.

¹³⁶ Z biskupů to byl hlavně Trochta, který dlouho věřil v dohodu s vládou a udržoval s Čepičkou kontakt. Po vyhlášení KA ale s Čepičkou kontakt ukončil. KAPLAN, s. 88–89.

¹³⁷ Podle informací vládních představitelů podpis pod Prohlášením KA odvolalo 48 kněží. BULÍNOVÁ a kol., dok. 6.6, s. 178, dok. 6.8, s. 184–186, dok. 8.6, s. 215. Exkomunikace se vztahovala na ty kněze, kteří podepsali Prohlášení KA bez nátlaku, tedy vědomě a dobrovolně. VAŠKO, Dům na skále, s. 155; KAPLAN, s. 85 a 90.

¹³⁸ VAŠKO, Neumlčená, s. 91.

sdělila, že mu byla přidělena ochranná stráž a že bez jejího doprovodu nesmí rezidenci opustit. Beranovy protesty a žádosti o vyšetření incidentu zůstaly bez odpovědi.¹³⁹

V červenci vydalo ÚAV NF brožuru nazvanou *Zrada Vatikánu a biskupů*, ve které byl otištěn Čepičkův projev ze zasedání ÚAV NF 15. července 1949.¹⁴⁰ Měsíc po tomto Čepičkově dosud nejostřejším projevu proti episkopátu proběhla v Trnavě ve dnech 13. a 14. srpna biskupská konference, která odeslala československé vládě memorandum. Biskupové se v memorandu (mimo jiné) ohradili proti útokům a lživým obviněním obsažených v Čepičkově referátu a v tisku.¹⁴¹ Vyjádřili však ochotu s vládou jednat. Odpověď vlády ale ochotu k dalším jednáním neobsahovala.¹⁴²

KA se nestala masovým hnutím, a už vůbec ne hnutím v rámci církve, především díky rychlému zásahu biskupů. Už na podzim 1949 hlásily krajské orgány NF a KSČ, že KA v okresech nevyvíjí činnost, nepracuje. Stejný průběh měla také v Plzeňském kraji. Další pokusy o její oživení v letech 1950-1951 skončily nezdarem, ačkoli byly na akci vynaloženy značné finanční i propagandistické prostředky. V červnu 1950 proběhla celostátní konference KA, na které byli do užšího předsednictva za Plzeň zvoleni Tomáš Příbyl, ing. Edvard Kohlík a Jaroslav Vaněček.¹⁴³ Na konferenci byla zdůrazňována především práce vlasteneckých kněží, „kteří se nebojácně staví za dobrý a poctivý poměr církve k lidově demokratickému státu, kteří odmítají výhrůžky církevní šlechty, kteří chtějí aktivně pracovat pro vlasteneckou, poctivou orientaci církve“.¹⁴⁴

¹³⁹ BULÍNOVÁ a kol., dok. 9, s. 222; tamtéž, dok. 6, s. 164; VAŠKO, Neumlčená, s. 79–83; KAPLAN, s. 91.

¹⁴⁰ Předsednictvo OAV NF Plzeň tuto brožuru zaplatilo z vlastních prostředků a rozdalo členům referentského sboru a předsednictva. AMP, MěstV NF, k. 4809, i. č. 2, Zápis ze schůze 5. 8. 1949. Rudé právo: „Že biskupům a ordinářům šlo o rozpoutání boje proti režimu, nikoli o církev, toho dokladem je odmítnutí navrhované dohody a celý jejich další postup.“ Rudé právo, roč. 29, č. 160, 10. 7. 1949, s. 1.

¹⁴¹ „V denním tisku i ve Věstníku katolického duchovenstva, který je úředním orgánem vydávaným státní správou pro katolické duchovní, bylo několikrát naprosto jasně prohlášeno, že na straně Národní fronty byla i po únoru vůle k vyřešení všech otevřených otázek, na nichž měla římskokatolická církev zájem a že nikoliv vinou Národní fronty jednání, která byla již dvakrát zahájena, nedospěla k žádnému výsledku. Ačkoliv si tedy Národní fronta dohodu s římskými katolíky přeje, není patrně dobrá vůle k dohodě mezi některými představiteli římskokatolické církve.“ Věstník katolického duchovenstva, roč. 1, 10. 6. 1949.

¹⁴² BULÍNOVÁ a kol., dok. 9, s. 221–224; Rudé právo: „Že biskupům a ordinářům šlo o rozpoutání boje proti režimu, nikoli o církev, toho dokladem je odmítnutí navrhované dohody a celý jejich další postup.“ Rudé právo, roč. 29, č. 160, 10. 7. 1949, s. 1.

¹⁴³ Lidová demokracie, roč. 6, č. 138, 13. 6. 1950, s. 4.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 3. Srov. tamtéž, roč. 6, č. 135, 10. 6. 1950, s. 1; tamtéž, č. 136, 11. 6. 1950, s. 1.

Krajská konference proběhla v Plzni 13. července 1950.¹⁴⁵ Krach vládní KA byl důkazem neodůvodněného počátečního optimismu jejích iniciátorů, neznalost církevního života a poměrů. Církevní tajemník JNV v Plzni Jan Frank si na poradě krajských církevních tajemníků konané v Praze na půdě SÚC v otázce „*upevnění pokrokových živlů uvnitř církve*“ stěžoval, že „*jsme dělali mnohé chyby. Myslím, že to byla chyba vedení, které nedovedlo úkoly dostatečně konkretizovat.*“¹⁴⁶ Po neúspěšné Katolické akci se komunisté nadále soustředili především na opatření hospodářského, administrativního a policejního charakteru.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Z dokumentů vyplývá, že KA v Plzni v roce 1951 již žádnou činnost nevyvíjela. AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 28, Situační a pracovní zprávy, Katolická akce–Charita 1951.

¹⁴⁶ BULÍNOVÁ a kol., dok. 18.6, s. 378.

¹⁴⁷ Srov. KAPLAN, s. 92–102; BULÍNOVÁ a kol., s. 12.

4 MOCENSKÉ PROSTŘEDKY STÁTU VŮČI CÍRKVÍM OD LEDNA DO DUBNA 1950

Po neúspěchu vládní Katolické akce se církevní politika státu dostala zcela do rukou Státního úřadu pro věci církevní vzniklého již zmíněným zákonem č. 217 z října 1949. Pod vedením Alexeje Čepičky zde byly vytvářeny a realizovány další kroky vedoucí k podmanění církve. Zvláštní důraz kladli komunisté finanční otázce. Za zásadní zásah do církevní nezávislosti lze bezesporu považovat zákon č. 218 o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem přijatým společně se zákonem zřizujícím SÚC. Zákon určil, že kněžské povolání je možné vykonávat pouze se státním souhlasem, které je uděleno pouze po splnění zákonem daných podmínek, duchovní působící v duchovní správě byli povinni vyučovat náboženství na školách bezplatně, veškerá rozhodnutí a rozpočty musely být nejprve schváleny SÚC.¹⁴⁸

Platová úprava duchovních kodifikovaná zákonem č. 218 byla dále specifikována pro římskokatolickou církev zvláštním vládním nařízením č. 219 ze dne 18. října 1949 o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem. Základní body tohoto nařízení: duchovní jsou zaměstnanci církve¹⁴⁹, duchovní vykonává svoji činnost se souhlasem státu, duchovní může být pouze československé státní příslušnosti, osobní požitky duchovních tvoří základní plat, hodnostní přídavek a odměna za vyšší výkon¹⁵⁰ a vyplácí se stejně jako služební příjmy státních zaměstnanců, základní plat činí ročně 36 000 Kčs a zvyšuje se po každých třech letech, duchovní jsou dále rozděleni do čtyř hodnostních přídaveků, veškeré výdaje na cestování, stěhování a jiné výlohy je duchovní povinen předem projednat s příslušným národním výborem, předpokladem výkonu duchovní činnosti je složení slibu věrnosti Československé republice, na stát přechází patronát nad římskokatolickými kostely, majetkem a příslušnými institucemi. Nařízení č. 219 nabylo platnosti 1. listopadu 1949.¹⁵¹ Duchovní se tak stali v podstatě zaměstnanci státu a podléhali od této chvíle stejným právům a povinnostem jako civilní státní zaměstnanci. Platová úprava byla velmi palčivou otázkou. Církevní šestka si pochvalovala průběh celé akce, jelikož ani jeden

¹⁴⁸ BULÍNOVÁ a kol., Příloha č. 4, s. 451–453.

¹⁴⁹ Církev ale byla v podstatě pod kontrolou SÚC, tedy státu.

¹⁵⁰ Vyšším pracovním výkonem byl v nařízení myšlen „podíl na budovatelském úsilí pracujícího lidu“. BULÍNOVÁ a kol., Příloha č. 5, s. 454.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 453–458; srov. VAŠKO, Neumlčená, s. 105.

kněz peníze nevrátil.¹⁵² Církevní tajemník JNV v Plzni Jan Frank hlásil pouze případ kaplana Zdeňka Wagnera ze Starého Plzece, který při šetření před zavedením státní platové výměry prohlášoval, „že mu svědomí nedovoluje, aby přijal nabízený plat“.¹⁵³ Řada kněží však plat přijala pod tíhou existenční nejistoty. Platová úprava se týkala také laických zaměstnanců církve. Při kostele působil státem placený kostelník, jehož hrubá mzda nepřesahovala sedm set korun v nové měně.¹⁵⁴ Mezi další placené zaměstnance patřili varhaníci, vedoucí chrámových a kostelních sborů, uklízečky a pradleny. Organizačně a personálně se tak církve dostala zcela pod státní kontrolu. Většina kněží byla zastrašena. Církevní zákony tak splnily očekávání tvůrců církevní komunistické politiky. Rozšířil se počet duchovních ochotných spolupracovat se SÚC a církevními tajemníky, což byl předpoklad k formování „hnutí vlasteneckých kněží“. Razantní politiku namířenou proti římskokatolické církvi přivítaly nekatolické církve. Do té doby nejsilnější církevní organizace pro ně přestala být tak silným konkurentem a v mocenských zásazích viděly především možnost zlepšit své dosavadní postavení. Navíc neměly s římskokatolickou církví žádné zvláštní vazby.¹⁵⁵

Na základě nových církevních zákonů začalo v lednu 1950 skládání slibů věrnosti duchovními. Slib nebyl požadován pouze po římskokatolických kněžích, ale i od všech nekatolických duchovních.¹⁵⁶ V řadě okresů chtěli kněží podepsat slib s vlastní doložkou, což bylo církevními referenty označeno za nepřípustné. Po jejich zásahu z pravidla kněz slib bez doložky podepsal.¹⁵⁷ V Plzni podepsalo slib věrnosti 155 duchovních římskokatolické církve, pouze jeden kněz odmítl slib podepsat a i ten ale nakonec slib podepsal. V celém Československu odmítlo podepsat slib pouze 16 římskokatolických kněží.¹⁵⁸ S tímto výsledkem byla církevní šestka spokojena. Původně totiž počítala, že slib odmítne podepsat až osm procent duchovních.¹⁵⁹ Podle církevního tajemníka Jana Franka JNV v Plzni probíhala celá akce ve všech okresech

¹⁵² BULÍNOVÁ a kol., dok. 12, s. 272.

¹⁵³ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Výkaz práce v měsíci říjnu 1949.

¹⁵⁴ Tamtéž, k. 137, i. č. 16, Seznamy laických pracovníků 1953.

¹⁵⁵ Srov. KAPLAN, s. 122; AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Návštěva u duchovních církve československé 20. 9. 1949; tamtéž, Návštěva u duchovních církve československé 20. 5. 1949.

¹⁵⁶ Podobné skládání slibu věrnosti státu bylo zakotveno již v Modu vivendi. Komunisté si ale jeho obsah upravili podle svých potřeb. KAPLAN, s. 97.

¹⁵⁷ BULÍNOVÁ a kol., dok. 18.2, Příloha, s. 358.

¹⁵⁸ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 14, Zpráva o průběhu skládání slibů duchovních v kraji plzeňském leden 1950; BULÍNOVÁ a kol., dok. 18.2, Příloha, s. 357.

¹⁵⁹ Tamtéž, dok. 15, s. 327.

bez závažných problémů.¹⁶⁰ Tyto sliby postupně složili i všichni biskupové, kteří i nadále chtěli setrvat ve svých funkcích. Arcibiskup Josef Beran tento slib nesložil, ačkoli mu byl několikrát k podepsání nabídnut.¹⁶¹ Církevní šestka považovala lednovou akci za úspěch dosavadní církevní politiky. Z pohledu jejích tvůrců bylo podepisování slibů důkazem o zlepšení organizační práce aparátu.¹⁶²

Od 1. ledna 1950 bylo církvím zákonem č. 268/49 Sb. odňato vedení matrik, jejich vedení převzaly národní výbory. Tento krok vedl k roztržení matriční praxe.¹⁶³ Krajský výbor KSČ v Plzni na schůzi konané 29. prosince 1949 zdůrazňoval nutnost kádrového prošetření všech 166 matrikářů Západočeského kraje. Podle KV KSČ bylo zapotřebí do funkce vybrat především „politicky uvědomělé“, aby se předešlo stykům občanů s faráři.¹⁶⁴ Od 1. ledna 1950 byl dále zaveden povinný občanský sňatek. Zákon o rodinném právu byl přijat Národním shromážděním v prosinci 1949. Pokud si někdo přál mít také sňatek církevní, mohl jej absolvovat až po uzavření občanského sňatku. Manželství uzavřené církví nebylo nadále státem uznáváno.¹⁶⁵ Pro církve však otázka civilních sňatků znamenala problém při udělování svátostí, protože občanský sňatek je z dogmatického církevního hlediska považován za konkubinát.¹⁶⁶

V únoru 1950 projednávala církevní šestka návrh SÚC týkající se systematizace duchovních míst v duchovní správě a církevní administrativě. Jednalo se o zřízení nových míst a nových duchovních správ všech církví. Tento krok měl být veřejnosti prezentován jako „*jako další doklad péče státu o náboženský život*“.¹⁶⁷ V praxi a výdajích ze státní pokladny tento krok neznamenal žádnou změnu, jelikož regulaci stavu duchovních měl ve svých rukou SÚC.¹⁶⁸ V březnu církevní šestka docílila odvolání Mons. Ottavia de Liva, chargé d'affaires pražské internunciatury. Tím byly

¹⁶⁰ V plzeňském okrese se vyskytl podle Frankova hlášení pouze jeden kněz, který nebyl zcela při jednání s církevním tajemníkem ochoten ke slibu přistoupit. Jednalo se o Karla Mendla, „známého reakčníka“. Tamtéž, Sliby duchovních 20. 1. 1950.

¹⁶¹ BALÍK, HANUŠ, s. 77.

¹⁶² BULÍNOVÁ a kol., dok. 18.2, Příloha, s. 358.

¹⁶³ Církevní šestka projednávala na listopadové schůzi návrh, aby někteří duchovní i nadále vykonávali matriční správu. Tento návrh byl zamítnut s odůvodněním, že cílem tohoto rozhodnutí „je omezit styk věřících s kněžími a není tedy žádoucí, aby tato záležitost byla i nadále v rukou církví“. Tamtéž, dok. 13.5, s. 300; Rudé právo, roč. 30, č. 2, 3. 1. 1950, s. 6; VAŠKO, Neumlčená, s. 115.

¹⁶⁴ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, k. 87, i. č. 212, Zápis ze schůze KV KSČ 29. 12. 1949.

¹⁶⁵ BULÍNOVÁ a kol., dok. 13.6, s. 301.

¹⁶⁶ Tamtéž, dok. 13.8, s. 304; tamtéž, dok. 13.5, s. 300.

¹⁶⁷ Tamtéž, dok. 18.4, s. 375.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 372–375.

fakticky přerušeny diplomatické kontakty s Vatikánem a byla dovršena izolace biskupů.¹⁶⁹ V roce 1950 proběhlo v Československu k 1. březnu sčítání lidu, podle kterého se ke katolickému náboženství hlásilo 76,42 % československých občanů. Praktikujících věřících však bylo méně. Tento údaj nicméně dokazoval široké zastoupení římskokatolické církve mezi lidmi.¹⁷⁰

Církevní šestkou byla od března 1950 připravována konference „hnutí vlasteneckých kněží“ na Velehradě, do jejíhož čela, ve funkci generálního tajemníka, se postavil Josef Románek. Velehradské konference se zúčastnilo kolem 450 kněží, ačkoli ještě před touto konferencí Josef Plojhar počítal se šesti sty účastníky.¹⁷¹ Vláda také podpořila oslavy svátku Jana Husa, které probíhaly za účasti nekatolických církví.¹⁷² Vládní delegáti na konferenci zdůrazňovali zejména cyrilometodějskou a husitskou tradici církve, zahraniční delegáti hovořili o boj za mír. Řada duchovních, kteří se konference zúčastnili, ale byla k účasti donucena, jiní věřili, že posláním konference je obnova jednání mezi vládou a státem. Konference dále ukázala, že kněží stále uznávají biskupy za své jediné nadřízené a navíc, že uznávají pouze ty, kteří byli řádně, tedy dle církevního práva, vysvěceni. Biskupové se tak pro vládu stali závažnou překážkou dalšího rozvoje hnutí. Proto bezprostředně po velehradské konferenci přijala církevní šestka opatření na další zesílení izolace biskupů.¹⁷³

Vzhledem ke změně komunistického postupu vůči církvím byla již na podzim 1949 představiteli římskokatolické církve provedena opatření pro tajné svěcení kněží a Vatikán udělil povolení pro vznik tzv. tajných fakult. Biskupové tak dostali právo rozhodovat o záležitostech, které jinak přísluší Vatikánu nebo vyžadují jeho souhlas. Tato síť tajně vysvěcených hrála důležitou roli v období mocenského zásahu do církevní struktury. Komunistické vedení se však o existenci tajných fakult dozvědělo a plánovalo je využít pro své účely.¹⁷⁴

Po úspěchu, z pohledu komunistického vedení, se skládáním slibů duchovních a přijetím zákonných opatření a dalších opatření k podmanění církve a jejích představitelů

¹⁶⁹ KAPLAN, s. 135.

¹⁷⁰ VAŠKO, Neumlčená, s. 116–117. Procentuálně větší počet katolíků pravděpodobně připadal na Slovensko.

¹⁷¹ Rudé právo, roč. 30, č. 153, 29. 6. 1950, s. 5.

¹⁷² Tamtéž, č. 152, 28. 6. 1950, s. 1.

¹⁷³ KAPLAN, s. 130–133.

¹⁷⁴ Srov. KAPLAN, s. 136–137.

byly církevní šestkou naplánovány kroky vedoucí k likvidaci církevní organizační struktury. Po likvidaci církevního a náboženského tisku, spolků, zavedení dozoru nad Charitou, přijetím nového matričního a rodinného zákona bylo církvím dále zakázáno shromažďování mimo kostel a organizování peněžních sbírek. Veškerá náboženská shromáždění pod širým nebem musela být, dle výnosu ministerstva vnitra z 16. března 1950, nejdříve schválena příslušným národním výborem, shromáždění v uzavřených místnostech musela být hlášena tři dny předem. Dále musela církve, i církve nekatolické, předkládat ke schválení veškeré pastýřské listy, instrukce, oběžníky, letáky a další tiskoviny určené kněžím nebo jiným osobám. Tímto se i veškerá vnitřní činnost církve dostala pod státní kontrolu.¹⁷⁵ Na duben 1950 byla naplánována likvidace mužských řádů a kongregací, tzv. Akce K, v srpnu proběhla likvidace ženských řádů, tzv. Akce R. Komunisté věřili, že tyto akce přesvědčí řadu řeholníků a řeholnic vystoupit z řádového života, k čemuž však docházelo jen zřídka.¹⁷⁶ Tyto akce měly v podstatě zlikvidovat mužské a ženské řády a kongregace v Československu a v co možná největší míře eliminovat styk duchovních a řádových sester s věřícími.¹⁷⁷ Komunistickému režimu a jeho církevní politice se v roce 1950 podařilo církev administrativně, organizačně i ekonomicky ovládnout a dostat tak pod svoji absolutní kontrolu. V důsledku přijatých opatření došlo k narušení jednoty duchovních. Řada duchovních však spoluprací, či spíše podřízením se mocenskému diktátu, sledovala především snahu udržet chod církevního života alespoň v minimální přijatelné míře a nevyvolávat další mocenské zásahy, které by vedly k dalším omezením a represím.

¹⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 112.

¹⁷⁶ Srov. AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 5, Zpráva o přestěhování [září]1950: „Na dotaz církevního tajemníka J. Franka, zda některá ze sester si přeje vstoupiti do občanského života a vystoupiti z řádu, prohlašovaly všechny sestry jedna po druhé, že si nepřejí z řádu vystoupiti a že budou svoji představenou následovati do nového místa.“

¹⁷⁷ BULÍNOVÁ a kol., dok. 13.5, s. 300.

5 PLZEŇSKÉ MUŽSKÉ KLÁŠTERY

Řeholní řády a kongregace tvořily a tvoří významnou a nedílnou součástí římskokatolické církve. V Plzni po roce 1945 působily řády dominikánů a františkánů a kongregace redemptoristů. Řád dominikánů¹⁷⁸ byl založen řeholním kanovníkem sv. Dominikem při jeho cestě mezi albigenké v Toulouse a kazatelským řádem byl ustanoven papežem Lvem III. roku 1216. Do Čech přišli první dominikáni roku 1225 a první dominikánský klášter byl založen na Novém Městě v Praze.¹⁷⁹ V Plzni řád působil již před rokem 1300. Pro nevyhovující prostory propůjčeného kostelíku sv. Mikuláše začali roku 1912 na Jiráskovo náměstí dominikáni s výstavbou kostela Panny Marie Růžencové, který byl již roku 1913 vysvěcen pražským arcibiskupem kardinálem Lvem Skrbenským.¹⁸⁰ V čele kláštera stál v letech 1946–1950 převor Alois Bubeník v rámci Akce K převezen do centralizačního kláštera v Broumově. Kostel a klášter dominikánů na Jiráskovo náměstí byl během druhé světové války značně poškozen. Od roku 1942 sloužila budova kláštera jako starobinec, při náletu na Plzeň byla poškozena střecha a okna.¹⁸¹

Řád františkánů založený roku 1203 sv. Františkem z Assisi přišel do českých zemí v první třetině 13. století.¹⁸² Hlavní náplní řádu je duchovní služba, misionářská činnost, kázání, vedení tercií, sociální působení. Do Plzně přišli františkáni již v roce 1293, tedy v době založení města, a v roce 1300 zde založili klášter s kostelem Nanebevzetí Panny Marie a kaplí sv. Barbory (dnešní Františkánská ulice). Od roku 1909 působila při klášteře františkánská Mariánská družina mužů a jinochů a od roku 1910 redemptoristická Mariánská družina paní a dívek.¹⁸³ V čele plzeňského kláštera stál ve sledovaném období František Řezníček, v Plzni působící od roku 1946, v rámci Akce K byl převezen do CK Hejnice.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Řehole sv. Augustina (Ordo Frantum Praedicatorum).

¹⁷⁹ VLČEK, s. 46.

¹⁸⁰ SKÁLA, Adam. Akce K–likvidace mužských řeholních domů v Plzni (1950). In: *Minulostí Západočeského kraje* 41/1, 2006, s. 299.

¹⁸¹ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, č. i. 11, Seznamy duchovních. V kostele Panny Marie Růžencové byl dále poškozen vnitřní inventář a v rámci válečných potřeb německé armády byly odňaty kostelní zvony. Tamtéž, i. č. 33, Popis a odhad válečných škod 8. 6. 1946.

¹⁸² Řád menších bratří, Řehole sv. Františka (Ordo Frantum Minorum).

¹⁸³ BUDILOVÁ, Pavla (ed.), *Františkáni v Plzni 1293–2010. Komunita bratří františkánů v Plzni a Římskokatolická farnost Plzeň*, Plzeň 2011, s. 15.

¹⁸⁴ VLČEK, s. 46–47; SKÁLA, Akce K, s. 299; AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, č. i. 11, Seznamy duchovních.

Kongregace redemptoristů¹⁸⁵ byla založena sv. Alfonsem z Liguori v roce 1732. Posláním kongregace je pastorece mezi lidovými vrstvami, jedná se o vedení misí, katecheze, duchovní cvičení, výpomoc v duchovní správě a správa poutních míst. V českých zemích působí redemptoristé od roku 1855. V Plzni kongregace působila od roku 1907. Roku 1908 zahájili redemptoristé stavbu kostela sv. Jana Nepomuckého na Klatovské třídě, která byla dokončena roku 1910. Za podpory Stavebního spolku sv. Jana Nepomuckého v Plzni a dalších příznivců postavili redemptoristé nový klášter, který byl dokončen v roce 1936. Při klášteře redemptoristů působily i další spolky, které udržovaly věřící a klášter v neustálém kontaktu. Vedle Stavebního spolku sv. Jana Nepomuckého to byla Mariánská družina paní a dívek, Družina mužů a jinochů, původně při františkánském klášteře, Sdružení sv. Josefa, vzniklého na podporu studia budoucích misionářů, Děťství Ježíšovo a Tarsická liga Božského Srdce Páně.¹⁸⁶ Domy redemptoristů se nazývají koleje a jejich představeným je rektor. Rektorem plzeňské koleje byl v době Akce K František Míka¹⁸⁷, který v Plzni působil od roku 1947.¹⁸⁸

Veřejná činnost řeholníků se v Plzni ve sledovaném období v podstatě omezila na výuku římskokatolického náboženství, spolupráci s plzeňským arciděkanstvím a výpomoc v duchovní správě v širším okolí Plzně.¹⁸⁹ Při kláštěrech působily též laické náboženské spolky. Zájem mocenských struktur o jednotlivé řády a jejich členy získal na významu především po únoru 1948. V očích vládních představitelů se jednalo o jednu z potenciálních „nepřátel a reakcionářů“. Chování obyvatel klášterů bylo sledováno nejen církevními referenty OAV NF a později i církevními tajemníky státní správy, ale i členy komunistické strany žijícími v jejich blízkosti. Získávání zpráv však komplikovala izolovanost klášterního života a určitá zdrženlivost řeholníků ve veřejném vystupování.¹⁹⁰

Značnému zájmu ze strany mocenských orgánů se nejvíce „těšili“ řeholníci z kláštera dominikánů a redemptoristé, zejména díky osobnosti řeholního kněze Josefa

¹⁸⁵ Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele (Congregatio Sanctissimi Redemptoris).

¹⁸⁶ AMP, Redemptoristé v Plzni 1907–1950, Inventář fondu, Úvod, Miloslav Bělohlávek květen 1960. Tyto spolky působily většinou v předválečném období a po válce nepodaly zákonem požadované žádosti o další existenci. Blíže ke spolkům viz kapitola Plzeňské katolické spolky.

¹⁸⁷ František Míka, narozen 3. září 1890 v Občově, v rámci Akce K umístěn do IT Želiv.

¹⁸⁸ JIRÁSKO, Jiří. Církevní řády a kongregace v zemích českých. Fénix, Praha 1991, s. 85; VLČEK, s. 52; SKÁLA, Akce K, s. 300; AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 11, Seznamy duchovních.

¹⁸⁹ SKÁLA, Akce K, s. 330–301.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 301–302.

Jelena. Ten patřil mezi nejlepší plzeňské kazatele. Jeho odvážná kázání přitahovala do kostela i lidi bez náboženského vyznání.¹⁹¹ Posudky na členy řádu dominikánů získával církevní tajemník Jan Frank prostřednictvím sítě důvěrníků, z řad členů komunistické strany a dalších, bydlících v blízkosti kláštera a následně je předával kultovému oddělení KNV v Plzni a StB.¹⁹² Po následné vlně administrativních represí souvisejících s odmítnutím státem organizované Katolické akce a zatčením pátera Josefa Jelena, který byl díky svým postojům ke komunistickému zřízení a KA 1. října 1949 zatčen a v lednu 1950 odsouzen Státním soudem v Praze k trestu tuhého vězení na dobu tří let, byla většina řeholníků, kteří do té doby na veřejnosti proklamovali svůj negativní postoj ke státnímu zřízení, zavražděni.¹⁹³

5.1 Akce K–likvidace řeholních klášterů

Takzvaná Akce K byla bezpečnostními orgány a SÚC zahájena v polovině dubna 1950. Jejím cílem bylo soustředit mužské řády do vybraných devíti klášterů. Při centralizaci bylo rozhodnuto postupovat od řádů ve městech po řády sídlících na vesnicích. Celé akci předcházela politická kampaň, jejíž součástí bylo vypracování takového postupu, při kterém by byl eliminován veřejný odpor ze strany věřících.¹⁹⁴ Církevní šestka svůj návrh na centralizaci akce podložila hodnocením Státní bezpečnosti, že na řády nelze pohlížet „jen jako na pasivní odpůrce izolované od společnosti, ale jako na střediska protistátní činnosti“.¹⁹⁵

V Československu v roce 1950 působilo 2528 řeholníků. Počet mužských řádů působících v Československu, tedy 42, uváděný v odborné literatuře, je nepřesný. K dezorientaci pravděpodobně došlo díky mechanickému sčítání řádů v Čechách a na Slovensku a následným nekritickým přejímáním čísel.¹⁹⁶ Po bližším studiu zápisu z usnesení předsednictva ÚV KSČ z 30. ledna 1950 a za předpokladu, že seznamy jsou

¹⁹¹ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Hlášení KV StB v Plzni ve věci čtení oběžníku katolického duchovenstva a průběh Božího těla v Plzni–městě.

¹⁹² Tamtéž, Výkaz práce v měsíci říjnu 1949.

¹⁹³ „Důvěrník také nemůže hlásit žádných závad. Po zajištění P. Jelena nastal klid i v tomto klášteře [redemptoristů].“ Tamtéž, Výkaz práce v měsíci říjnu 1949. Adam SKÁLA, P. Josef Jelen CSsR, „reakcionář“ nebo „antikomunista“. Nardi aristae, sborník k sedmdesátinám Ivana Martinovského. AMP, 2007, s. 265–285.

¹⁹⁴ K incidentům však docházelo, protesty se objevily zejména na Slovensku. KAPLAN, s. 120.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 118–119.

¹⁹⁶ Srov. BULÍNOVÁ a kol., dok. 18.2, Návrh na postup vůči řádům, s. 361; tamtéž, poznámka 1, s. 369; BALÍK, HANUŠ, s. 156; SKÁLA, Akce K, s. 347.

sestaveny správně, vyplývají tato čísla: celkový počet mužských řádů působících v Československu v roce 1950 byl 30. V Čechách působilo 26 mužských řádů a na Slovensku 17.¹⁹⁷

Přípravné plány a pokyny církevní politiky vůči řádům a klášterů byly nastíněny církevní šestkou již v listopadu 1949 a koncem roku 1949 dostali pracovníci církevních oddělení Státní bezpečnosti pokyn vybrat několik nejreakčnějších církevních představitelů mužských řádů, kteří byli posléze zatčeni, na jiné byla použita provokace.¹⁹⁸ Tyto kroky pak vedly k nezákonnému politickému procesu s deseti vybranými, který začal 31. března 1950.¹⁹⁹ Proces byl spojen se širokou propagandistickou kampaní v tisku a v rozhlase, byly sepisovány rezoluce.²⁰⁰ Vyměřené rozsudky zněly od doživotí do dvou let odnětí svobody. Dále byli odsouzení povinni zaplatit peněžní trest a ztratili občanská práva.²⁰¹

Akce K byla provedena v noci ze 13. na 14. dubna 1950. Na rozdíl od procesů s církevními představiteli neprovázela Akci K žádná informační a propagandistická kampaň.²⁰² Dne 26. dubna nastala druhá etapa, kdy byly zbylé řády nuceny přistoupit k centralizaci „dobrovolnou“ cestou. Akce K skončila k 4. květnu. Veškerým majetkem vyklizených klášterů nadále disponoval Náboženský fond, tedy stát. Strana hodnotila výsledek akce jako velmi dobrý, její politický význam spočíval především ve faktické likvidaci existence mužských řádů. Centralizační a internační kláštery, podobně jako tábory nucených prací a PTP, zřizoval komunistický režim za účelem izolace potencionálních odpůrců. V těchto táborech museli řeholníci, kromě neděle, manuálně pracovat. Pracovní doba byla osm a více hodin, přestože řada duchovních neměla k takové práci fyzické ani profesní předpoklady. V těchto „kláštorech“ panoval tzv. denní řád, jehož nedodržení a jiné přestupky byly postihovány řadou trestů.

¹⁹⁷ BULÍNOVÁ a kol., dok. 18.2, Příloha, s. 361–363. Karel Kaplan na s. 228 uvádí údaj z roku 1924, kdy byl počet mužských řádů 21. I proto je třicet řádů v roce 1950 pravděpodobnějším údajem.

¹⁹⁸ Tamtéž, dok. 14.6, s. 319–320.

¹⁹⁹ Procesů s církevními představiteli proběhlo několik. Nejznámějšími jsou „Zela a spol.“ (27. 11.–2. 12. 1950, „Vojtaššák a spol.“ (10.–15. 1. 1951), „Alois Čáp a spol.“ a další. KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Barrister & Principal, Brno 2008, s. 78–81.

²⁰⁰ KAPLAN, s. 120; Rudé právo, roč. 30, č. 78, 1. 4. 1950, s. 3.

²⁰¹ Lidová demokracie, roč. 6, č. 79, 2. 4. 1950, s. 3; tamtéž, č. 80, 4. 4. 195, s. 3; tamtéž, č. 81, 5. 4. 1950, s. 3; tamtéž, č. 82, 6. 4. 1950, s. 3.

²⁰² V návrhu na konečnou reorganizaci řádů v lednu 1950 církevní šestka počítala s propagační kampaní namířenou zejména proti jezuitům a německým rytířům. Tamtéž, dok. 18.2, III. Provedení, s. 366.

Internovaným zde nebyl umožněn duchovní způsob života, jak bylo proklamováno, naopak zde probíhala snaha řeholní způsob života maximálně eliminovat.²⁰³

Jako ideální z hlediska komunistické snahy maximálně řeholníky izolovat se pro výše zmíněné účely jeví zejména tábory v severním pohraničí, odkud bylo před tím vystěhováno německé obyvatelstvo. Jednalo se o klášter v Oseku u Duchcova, v Bohosudově v okrese Teplice a v Hejnicích u Frýdlantu. Ve východních Čechách bylo zřízeno centralizační středisko v Broumově a na pomezí Čech a Moravy v klášteře v Králíkách u Žamberka.²⁰⁴ Po centralizační akci v roce 1950 se pozornost úřadu zaměřovala na ty kněze, kteří nebyli společně s řády izolováni a byli církevními referenty označováni za reakční. Tito kněží byli často přemísťováni, z pravidla do oblastí s nízkou religiozitou, nebo jim nebyl udělen souhlas ke kněžské činnosti.²⁰⁵ Správu nad majetkem mužských i ženských řádů, který nesloužil k řeholním účelům, vykonával podle vyhlášky SÚC Náboženský fond. Stát tak v podstatě legalizoval užívání nemovitostí, kultovních předmětů, cenností a dalšího majetku pro vlastní potřeby. Od roku 1955 až do prosince 1989 vydávala Náboženská matice tzv. darovací smlouvy, které však nebyly v souladu se zákony ani socialistického Československa. Církev tak byla okradena o značnou část svého majetku.²⁰⁶ Na začátku roku 1953 označil Zdeněk Fierlinger rozsah majetku a kulturních získaných likvidací mužských a ženských klášterů v roce 1950 za největší majetkový zisk od obsazení pohraničí po roce 1945 a od znárodnění průmyslu a pozemkové reformy v letech 1945–1946.²⁰⁷

5.2 Akce K a její průběh v Plzni

V okrese Plzeň–město se první fáze Akce K týkala řádu františkánů a koleje kongregace redemptoristů. Zásah začal pod vedením StB v obou kláštorech současně 13. dubna 1950 ve 23 hodin. Celé akci předcházelo podle pokynů SÚC pečlivé shromažďování informací o řeholnících, majetku jednotlivých klášterů, dále byla prováděna instruktáž a školení příslušných kádrů. Církevní tajemníci obdrželi příslušné pokyny o způsobu,

²⁰³ Srov. VLČEK, s. 69–85. Internační kláštery měly být určeny pro představené klášterů, centralizační kláštery byly určeny pro pobyt řeholníků. BULÍNOVÁ a kol., dok. 21.9, s. 434; KAPLAN, s. 120–121; BALÍK, HANUŠ, s. 70 a 156.

²⁰⁴ VLČEK, s. 72.

²⁰⁵ Srov. Tamtéž, s. 108; KAPLAN, s. 125.

²⁰⁶ SKŘIVÁNEK, František. Majetkové aspekty likvidace řádů římskokatolické církve v roce 1950. Sborník příspěvků z 3. ročníku konference Církev a stát, Brno 1998, s. 46–47.

²⁰⁷ KAPLAN, s. 164.

jakým má být celá akce prezentována veřejnosti. Přesný popis zásahu a dalších opatření předložil SÚC v březnu 1950.²⁰⁸

Dle pokynů SÚC probíhal i zásah v Plzni. Obyvatelé kláštera byli svoláni a zkontrolováni podle jmenných seznamů, poté byli vyzváni, aby si zabalili své nejdůležitější věci a v brzkých hodinách byli převezeni do příslušných táborů. Klášter redemptoristů byl obsazen přesně podle pokynů SÚC. Zmocněnec SÚC vyzval rektora Františka Míku k opuštění kláštera a požadoval po něm písemný souhlas, že bohoslužebné úkony bude po odchodu redemptoristů vykonávat P. Vincenc Straňák. Prohlášení podepsal P. Karel Kulovaný, který rektora Míku, vzhledem k jeho zdravotnímu stavu, zastupoval. František Míka byl po sepsání protokolu převezen společně s Petrem Třískou do kláštera v Želivu, ostatních deset řeholníků bylo odvezeno do kláštera v Králíkách.²⁰⁹ V klášteře redemptoristů zůstal pouze kostelník Jan Pankl a 16 studentů ubytovaných v klášteře od března 1950. Bezprostředně po obsazení kláštera se jeho zmocněnci zajímali především o finanční hotovost a peníze uložené na účtech.²¹⁰ Zbylé věci řeholníků (společně s jednou bednou konzerv) byly do kláštera Králíky odeslány 27. dubna. Taktéž Františku Míkovi byla do Želiv odeslána jedna bedna s osobními věcmi. Ostatní zásoby jídla byly převezeny do závodní kuchyně v Hrádku u Rokycan.²¹¹ Budovu kláštera získalo ministerstvo národní bezpečnosti a umístilo zde okresní velitelství NB.²¹²

Podobně jako u redemptoristů probíhal také zásah v klášteře františkánů. Jeho řeholníci, včetně kvardiána kláštera Františka Řezníčka, byli odvezeni do centralizačního kláštera v Hejnicích. Během prohlídky se zde příslušníci bezpečnosti dopustili několika hrubostí, například rozházeli hostie po oltáři.²¹³ Celá noční akce ze 13. na 14. dubna proběhla bez zjevného zájmu veřejnosti. Ze strany Plzeňanů nedošlo k žádným protestům. Bohoslužby v kostele františkánů zajišťoval nejprve klášter

²⁰⁸ BULÍNOVÁ a kol., dok. 21.9, s. 429–444.

²⁰⁹ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 11, Klášter redemptoristů v Plzni 20. 4. 1950.

²¹⁰ Soupis majetku řádu redemptoristů byl prováděn zmocněncem SÚC Jaroslavem Stodolou, hospodářským zmocněncem Jaroslavem Täglem, a tříčlenné komise z „řad pracujících“ a JNV v Plzni. Tamtéž.

²¹¹ Tamtéž, Redemptoristický klášter v Plzni, Vyklizení a soupis veškerého majetku movitého i nemovitého—dodatečná zpráva 6. května 1950.

²¹² Tamtéž, NV, k. 1569, i. č. 1, Vládní komise pro plánované rozmístění úřadů 25. 7. 1950; tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 15, Přehled far. kostelů a kaplí v Plzeňském okrese 21. 5. 1953.

²¹³ SKÁLA, Akce K, s. 351–352.

dominikánů, po jeho zrušení sloužili mše členové plzeňského arciděkanství, které zajišťovalo též bohoslužby v kostele sv. Jana Nepomuckého a v dalších kostelech ve své působnosti. Ve věži kostela se dochoval zápis datovaný rokem 1950: „*Celý klášter je dán k dispozici studentům, většinou bez vyznání, kteří věřícím, navštěvujícím kostel, prováděli mnohá výtržnictví. Rektorem kostela byl Josef Limpouch, katecheta, a po jeho uvěznění byl rektorem kostela Alois Černý, toho času plzeňský arciděkan.*“²¹⁴ Klášter františkánů přešel pod správu ministerstva školství a sloužil jako studentská kolej²¹⁵ a knihovna Státní vědecké knihovny v Plzni.²¹⁶ Pozemek bývalého kláštera sloužil od roku 1951 jako dětské hřiště.²¹⁷ Roku 1956 získalo budovu Západočeské muzeum v Plzni a po ročních stavebních úpravách zde umístilo prehistorické sbírky.²¹⁸

Vyklizení kláštera dominikánů proběhlo až 27. dubna 1950. Řeholníci byli převezeni do centralizačního kláštera Broumov. Sebou si mohli vzít pouze nejnnutnější potřeby s tím, že zbytek jim bude poslán později. Na rozdíl od františkánů však své věci zpět nedostali.²¹⁹ Budova kláštera byla přidělena ministerstvu národní obrany, později ji získalo ministerstvo zdravotnictví, které zde zřídilo oddělení městského ústavu národního zdraví.²²⁰

Likvidace klášterů a centralizace řeholníků se stala vyvrcholením tlaku vyvíjeného na kláštery prakticky od počátku komunistického režimu. Z počátku mírná církevní politika nyní přistoupila k razantnímu postupu proti všem, kteří se režimu jevíli jako nepřátelé a likvidace klášterů se stala jeho součástí. V každém plzeňském klášterním společenství působili v letech 1948–1950 řeholníci, které bylo z pohledu mocenských orgánů možné zařadit do všech kádrových skupin. Mezi takzvané reakční

²¹⁴ BUDILOVÁ, s. 20. Pravděpodobně je ale tento záznam o rok mladší, jelikož k zatčení prof. Limpoucha došlo až v listopadu 1951.

²¹⁵ Úmysl zabrat klášterní prostory pouze pro studentskou kolej byl projednáván již na listopadové schůzi okresního výboru Katolické akce roku 1949: „Kulturní referent gen. MUDr. Kyjovský říká, že tady v Plzni se stala chyba při jednání s církevními činiteli. Jednalo se o to, aby byly některé místnosti propůjčeny pro studenty, kteří nemají kde bydlet. Pak někdo přišel a řekl kategoricky, že tento klášter se musí uvolnit celý.“ AMP, MěstV NF, k. 4811, i. č. 5, Zápis ze schůze okresního výboru Katolické akce 10. 11. 1949.

²¹⁶ BULÍNOVÁ a kol, s. 353–354; AMP, NV, k. 1569, i. č. 1, Vládní komise pro plánované rozmístění úřadů 25. 7. 1950; tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 15, Přehled far. kostelů a kaplí v Plzeňském okrese 21. 5. 1953.

²¹⁷ Tamtéž, i. č. 28, Situační a pracovní zprávy, Všeobecné březem 1951.

²¹⁸ SKÁLA, Akce K, s. 367.

²¹⁹ Tamtéž, s. 361-362.

řeholníky patřili Josef Jelen z kláštera redemptoristů, františkán Rudolf Janča, který na sebe upozornil především přečtením pastýřského listu v červnu 1949, a mladý řeholník ze Slovenska Emil Mitošina.²²¹ Za reakční byli v klášteře dominikánů považováni Jaroslav Krejčí, zatčen počátku roku 1950 a poté odsouzen, představený kláštera Alois Bubeník a katecheta Alois Fojtů. Na druhé straně působili v plzeňských kláštorech také řeholníci označení za pokrokové.²²² Například Karel Kulovaný z kláštera redemptoristů dokonce podepsal, jako jediný řeholník v Plzni, zdravici J. V. Stalinovi.²²³ Vyklizování klášterů nevyvolalo v Plzni, podobně jako na většině míst republiky, ze strany řeholníků žádný odpor. Také veřejnost neprojevila negativní reakce. Zásahem proti řádům a kongregacím získal navíc státní aparát značný movitý i nemovitý majetek, proti jehož zabránění se oslabená církev nemohla bránit.

²²⁰ AMP, NV, k. 1569, i. č. 1, Vládní komise pro plánované rozmístění úřadů 25. 7. 1950; tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 15, Přehled far. kostelů a kaplí v Plzeňském okrese 21. 5. 1953.

²²¹ Tamtéž, k. 136, i. č. 4, Výkaz práce za měsíc říjen 1949.

²²² Tamtéž, k. 137, i. č. 13, Seznam kněží z okresu Plzeň 16. 2. 1949.

²²³ SKÁLA, Akce K, s. 370.

6 ŽENSKÉ ŘÁDY A KONGREGACE V PLZNI

Po druhé světové válce působila v Plzni kongregace školských sester III. řádu sv. Františka a školské sestry de Notre Dame.²²⁴ Řád školských sester de Notre Dame založil ve Francii roku 1597 sv. Petr Fourier a blahoslavená Alexie Le Clerc. Do Čech byla kongregace uvedena českým knězem Gabrielem Schneiderem roku 1848. Před rokem 1950 měl řád v Československu osmdesát působišť. Školské sestry de Notre Dame se věnovaly zejména výchově dětí a mládeže a péči o zdravotně postižené a opuštěné děti.²²⁵ V Plzni sídlil řád v Sadech 5. května v dvoupatrové budově s vlastní kaplí. V budově probíhala výuka v osmi třídách základní školy. Počet sester se v letech 1949–1950 pohyboval mezi 24 a 27 řeholicemi. V čele kláštera stála sestra představená Anastazie Hošnerová. Řeholnice působily jako učitelky, některé se specializovaly na výuku hudby nebo jazyků. Kongregace školských sester III. řádu sv. Františka sídlila v pobočném řeholním domě s vlastní kaplí ve Fakultní nemocnici v Plzni, v listopadu 1949 zde působilo 43 řeholic.²²⁶ Sester pracujících v nemocnicích, výchovných a sociálních zařízení bylo v Československu v roce 1950 téměř deset tisíc. Celkový počet řeholních sester byl téměř dvanáct tisíc. Vzhledem k jejich počtu a obtížné nahraditelnosti, zejména ve zdravotnictví, nebyly všechny soustředěny do centralizačních táborů. Podle plánu SÚC měly být postupně propouštěny a nahrazovány civilními ošetřovatelkami.²²⁷

6.1 Akce R–ženské řády a kongregace, likvidace školských sester de Notre Dame v Plzni

Plán zásahu na likvidaci ženských řádů započal bezprostředně po Akci K v květnu 1950, jeho definitivní podoba byla schválena předsednictvem ÚV KSČ 28. srpna, kdy už však končila první etapa tzv. Akce R. Především armáda měla zvláštní zájem o řádové budovy a činila na politické představitele v této věci značný tlak. Celá akce likvidace ženských řádů byla ukončena v listopadu 1950. Řeholnice byly postupně zařazovány

²²⁴ Sorores Schlares Ordinis Sancti Francisci; Sorores Schlarum Pauperum a Domina Nostra.

²²⁵ JIRÁSKO, s. 130.

²²⁶ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 13, Vyklizovaný řeholní dům srpen 1950; tamtéž, Fakultní nemocnice v Plzni, Seznam řádových sester 3. 11. 1949; tamtéž, Seznam–Ženské řády v Plzni 16. 11. 1949.

²²⁷ Srov. BALÍK, HANUŠ, s. 68–69; VAŠKO, Neumlčená, s. 191.

do oblasti zdravotnictví (jako zdravotní sestry, pečovatelky), v poslední fázi bylo 2000 řeholnic přesunuto z centralizačních klášterů do průmyslu.²²⁸

Akce R proběhla ve dvou etapách. Druhá etapa, naplánovaná na 28. a 29. srpna 1950, se týkala také školských sester de Notre Dame v Plzni. Podle pokynů SÚC měl zásah na starost příslušný okresní národní výbor a zmocněnkyně SÚC, pro zásah v Plzni určil úřad Jarmilu Raiserovou.²²⁹ Majetek řádů přešel do správy Náboženského fondu. Vnitřní vybavení bylo inventarizováno, soupisem byl pověřen okresní církevní tajemník, a z pravidla předáno novému uživateli objektu. Podle pokynů Národního fondu pro okresní církevní tajemníky zůstal majetek nadále majetkem řádu. Právní majetková úprava nebyla ukotvena zákonem, v praxi ale nebylo řádům povoleno s majetkem jakkoli nakládat.²³⁰

Akce začala v Plzni přesně podle stanovených pokynů. Dne 28. srpna 1950 se v ranních hodinách sešel církevní tajemník JNV Jan Frank s krajským církevním tajemníkem Sobotkou, aby se poradili o postupu přestěhování kongregace školských sester de Notre Dame. Ve 13 hodin se v budově kláštera sešli předseda JNV Josef Mainzer, tajemník JNV Gustav Rada, církevní tajemník Jan Frank a zmocněnkyně pověřená SÚC Jarmila Raiserová. Ti shledali, že představená kláštera Anastazie Hošnerová nebyla pozvána k představené do Prahy, aby dostala příslušné pokyny o přestěhování obyvatelk kláštera a bez souhlasu se odmítala podrobit pokynům ze strany úřadů. Nakonec do Prahy odjela v doprovodu řádové sestry Vlasty Ellerové a úřednice StB v Plzni. Z Prahy se vrátila k večeru v půl sedmé se souhlasem představené abatyše klášter vyklidit.²³¹

V průběhu akce však došlo k události pravděpodobně spojené s ničením materiálu, který se neměl dostat k úřadům. V 18 hodin byl v suterénu klášterní budovy hlášen řeholními sestrami požár. Církevní referent Jan Frank zjistil, že v kachlových kamnech byly páleny nějaké papíry. K požáru byli přivoláni hasiči, došlo k poškození podlaha a ohořely také dveře do vedlejší místnosti. Následným vyšetřováním bylo zjištěno, že se kamna k zatápění běžně neužívala a zatopeno v nich bylo až po té, co se řeholnice dozvěděly o svém přesunu. Jaký druh písemností shořel, nebylo vyšetřeno.

²²⁸ KAPLAN, s. 121.

²²⁹ AMP, NV, k. 1569, i. č. 1, Pokyny pro okresní národní výbory [?] 1950.

²³⁰ Tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 13, Soustředění ženských řeholí–Oběžník 24. 11. 1950.

²³¹ Tamtéž, k. 136, i. č. 5, Zpráva o přestěhování [září] 1950.

Po tomto incidentu začala organizace přesídlení. Na dotaz, zda si některá z řeholnic přeje z řádu vystoupit, všechny sestry prohlásily, že nadále chtějí pokračovat v řádovém životu a budou následovat svoji představenou do nového působiště. Dne 30. srpna navštívil Jan Frank klášter, aby se ujistil, že přípravy k přesunu řeholnic probíhají dle plánu. Výsledek své návštěvy hodnotil jako uspokojivý. Několik lidí, především ženy, se snažilo řeholní sestry navštívit. Zajímali se též o hodinu odjezdu příslušnic řádu. Z obavy z případné demonstrace se Jan Frank rozhodl posunout hodinu plánovaného odjezdu 1. září ze šesté ranní hodiny na pátou. Tato informace však řeholnicím nebyla sdělena.²³²

Stěhování kláštera začalo 1. září ve čtyři hodiny ráno. Do šesti nákladních aut byly uloženy postele, ložní prádlo, potraviny, stoly, židle, skříně a osobní věci řeholnic. Před klášterem stálo několik žen, které plakaly, ale po odjezdu autobusu se ihned rozešly. Autobus s členkami řádu de Notre Dame vyjel v půl sedmé do centralizačního kláštera Javorník u Olomouce. V klášteře z vnitřního vybavení zůstaly stolky, židle a lavičky pro vybavení mateřské školky, dále stoly a židle, které Jan Frank považoval pro sestry za nadbytečné a navrhl je použít pro internáty a studentské koleje. Dále se v klášteře našel šicí stroj a další tři bedny s oblečením řeholnic, které byly poslány do nového místa pobytu později. Církevní tajemník nehlásil, kromě požáru, s přípravou stěhování a samotným odjezdem řeholnic žádné problémy. Plzeňská veřejnost přijala zrušení kláštera sester de Notre Dame, podobně jako likvidaci mužských klášterů v dubnu 1950, bez protestů.²³³ Budova kláštera a školní místnosti byly pronajaty Referátu pro školství, osvětu a tělesnou výchovu JNV v Plzni.²³⁴

6.2 Akce B—konečná likvidace řádů v Československu

Na začátku roku 1953 považovalo komunistické vedení situaci řeholí a problematiku římskokatolické církve za stabilizovanou. Předsednictvo vlády a politický sekretariát ÚV KSČ 10. března 1953 došly k rozhodnutí zrušit všechny řády. Chystaný plán byl nazván Akce B. Přípravami a provedením akce byl pověřen SÚC a ministerstvo vnitra.²³⁵ V Plzni se plán akce týkal kongregace školských sester III. řádu sv. Františka.

²³² Tamtéž.

²³³ Tamtéž; tamtéž, k. 137, i. č. 13, Vyklizovaný řeholní dům srpen 1950.

²³⁴ Tamtéž, k. 136, i. č. 5, Smlouva [1950–1951]

²³⁵ VLČEK, s. 108–112.

V rámci plánovaného zastavení činnosti řádů a kongregací projednával a schválil na své květnové schůzi Městský výbor Komunistické strany Československa (MV KSČ) v Plzni přesné politickoorganizační úkoly. Došlo k rozhodnutí odvolat představenou kongregace šolských sester působících v plzeňské Fakultní nemocnici Felixu Veselou, která se podle církevního tajemníka Jana Franka netajila svým negativním postojem k lidově demokratickému zřízení. Řádové sestry, které by byly samy ochotny vystoupit z řádu, měly být přijaty za civilní zaměstnance a MV KSČ v Plzni jim měly být nabídnuty byty a civilní oděv. Přesvědčovací akce byla naplánována na 1. července 1953. Za plnění úkolů byl zodpovědný církevní tajemník Jan Frank a o výsledku jeho práce měl být informován předseda JNV v Plzni Josef Mainzer a MV KSČ v Plzni. V červnu dále MV KSČ v Plzni rozhodl o přesunutí některých vybraných řádových sester do Charity a průmyslu. Starší sestry měly být, dle pokynů SÚC, převezeny do některého z centralizačních klášterů.²³⁶

V době příprav plánů Akce B však došlo ke změně zahraničněpolitické situace. Po Stalinově úmrtí v březnu 1953 se komunistický blok ocitl v první krizi. V Československu proběhly v červnu demonstrace v souvislosti s měnovou reformou, největší v Plzni a v Brně. V této politické situaci pozastavilo komunistické vedení realizaci Akce B. Právně řády existovaly po celou dobu komunistické vlády.²³⁷

²³⁶ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 31, Usnesení o politicko–organizačním zajištění zastavení činnosti řádů a kongregací 28. 5. 1953. Dále měly být zjištěny majetkové poměry jednotlivých řádových sester a finanční obnosy, které měnily za nové peníze během měnové reformy. Tamtéž, Návrh akčního plánu 17. 6. 1953.

²³⁷ Srov. VLČEK, s. 108–112.

7 CÍRKVE V PLZNI A OKRESECH PO ROCE 1950

Administrativně politické kroky přijaté na základě návrhů a rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ, církevní šestky a SÚC a realizované do začátku září 1950, přivedly nejen římskokatolickou církev, ale i církve nekatolické, zcela pod státní kontrolu. Vládní církevní politika, předložená na schůzi širšího předsednictva ÚV KSČ 25. dubna 1949, tak dosáhla svého mocenského cíle. Do vysokých církevních pozic byli v co možná největší míře dosazeni „pokrokoví“ a „vlastenečtí“ kněží, čímž si komunisté zaručili loajalitu ke své politice a lidově demokratickému zřízení a začali podnikat takové kroky, které by církevní, zejména římskokatolickou, organizaci ještě více roztříštily. Činnost církevních tajemníků se zaměřila především na provádění aktualizace postojů duchovních a věřících k lidově demokratickému zřízení a vládní církevní politice, kádrových posudků církevních zaměstnanců a učitelů náboženství, propagaci Mírového hnutí katolického duchovenstva v čele s Josefem Plojharem, organizování informačních kampaní a na další budování důvěrnické sítě.²³⁸

Hlavní série mocenskopolitických opatření realizovaných zejména v roce 1950 splnila komunistická očekávání o podmanění a následující kroky církevní politiky (omezování výuky náboženství, úplné zrušení církevních spolků, protináboženské kampaně) byly jen dovršením komunistické církevní politiky a snahy o absolutní kontrolu církevního života. Na podzim 1952 bylo komunisty přikročeno k nové formě církevní politiky tzv. zápasu o věřící. Ve svém důsledku představovala tato politika větší změnu, než její tvůrci z počátku předpokládali.

7.1 Římskokatolická církev

Od listopadu 1951 připravoval SÚC plán vnitřní reorganizace diecézí spočívající v úpravě hranic vikariátů tak, aby se shodovaly s organizací státní správy, tedy okresů. Tímto krokem došlo ke snížení počtu vikariátů a do jejich čela měli být dosazováni pouze vlastenečtí kněží, čímž si režim zaručil loajalitu ke své politice. Reorganizace duchovní správy byla dokončena na konci roku 1952.²³⁹

²³⁸ Srov. AMP, NV, k. 1569, i. č. 1, Pracovní plán na měsíc únor 1951; tamtéž, Plán práce na květen 1951; tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 28, Situační a pracovní správy 1951.

²³⁹ KAPLAN, s. 152 a s. 161. V Plzeňském okrese měla římskokatolická církev 17 far: Malesice, Druzdová, Prusiny, Chválenice, Šťahlavy, Ledce, Město Touškov, Litice, Štěnovice, Planá, Starý Plzenec, Plzeň V, Vejprnice, Dýšíná, Strakonice, Kozolupy, Všeruby. V Plzeňském okrese měla církev římskokatolická 30 kostelů, 11 kaplí, 11 kapliček. AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 15, Přehled far,

Na základě usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ na podzim roku 1952 byla zahájena masová informační a přesvědčovací kampaň, ve které byli komunisté vyzýváni k výstupu z církví a k odhlašování dětí z výuky náboženství. Ačkoli ještě na školení církevních tajemníků v srpnu 1949 Dr. František Hub²⁴⁰ prohlašoval, že „*jest možné spolužití křesťanů a marxistů*“²⁴¹, členství v církvi se od roku 1952 nadále stalo neslučitelným s výkonem funkce ve straně a státním aparátu.²⁴²

Stát tedy v roce 1952 rozpoutal zápas o věřící, který provázela ateistická kampaň, která ale neměla takový ohlas, jaký její tvůrci očekávali. Tento krok církevní politiky, namířený proti všem církvím bez výjimky, vedl k rozchodu, do té doby více méně loajálních, nekatolických církví se státem a SÚC tak ztratil i jejich, byť často pouze pasivní, podporu pro svoji politiku.²⁴³ Církevní tajemníci každoročně od února 1948, později dokonce každý měsíc, předkládali seznamy učitelů náboženství, včetně jejich rodinného stavu, a přijímali hlášení a udání jejich vlastních žáků. Seznamy učitelů se týkaly církve římskokatolické, československé a církve českobratrské evangelické.²⁴⁴ V srpnu 1952 prováděl církevní tajemník JNV v Plzni Jan Frank šetření o činnosti církví v jednotlivých okresech a jejich postojích v otázce výuky náboženství na školách.²⁴⁵ Státní církevní politika sledovala především snahu snížit počty žáků náboženské výuky,

kostelů a kaplí v Plzeňském okrese 21. 5. 1953; tamtéž, Okresní sumář počtu far. kostelů, kaplí plzeňského okresu 22. 5. 1953.

²⁴⁰ František Hub, před válkou kněz československé církve, od roku 1945 člen jejího úzkého vedení, pracovník církevního oddělení ÚAV NF, posléze vedoucí pracovník SÚC. KAPLAN, s. 125; BULÍNOVÁ a kol., s. 487.

²⁴¹ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 14, Poměr církve ku státu, Stanovisko NF srpen 1949.

²⁴² DEMEL, s. 82.

²⁴³ KAPLAN, s. 175–176.

²⁴⁴ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 13, Seznam učitelů náboženství 1950/51, 1951/52. Z udání na římskokatolického pátera Valentina Krejčího: „Dále říkal, že katolická církev je správná, kdežto ostatní, že jsou špatné. Dále o jedné přestávce, když jsem si se spolužačkou jen tak pobrukovala Internacionálu a páter Krejčí, který u nás měl před tím hodinu náboženství se na nás rozkřikl: ‚Drž hubu, ty hulváte.‘“ Dále Krejčí veřejně hovořil o poměrech v SSSR a jeho nepřátelském jednání vůči církvi. Tamtéž, i. č. 23, Opis zápisu výpovědi [1952]. Z udání na římskokatolického faráře z Petrovic Miloslava Nadrava: „1/ Kněz mluví pravdu, řídící učitel však někdy lže. 4/ Prezident ničím není, není ho třeba, ale Bůh je všechno. 5/ Lidé musí zvědět pravdu i z druhé strany/ rozuměno lond.[ýnský] rozhlas.“ [opraveny pravopisné chyby] Tamtéž, i. č. 23, Miloslav Nadrava 14. 7. 1952; tamtéž, NVMP, Odbor školství a kultury (1912–1944) 1945–1966, Učitelé náboženství, k. 63, i. č. 32 1952–1953.

²⁴⁵ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 22, Zpráva o činnosti církví v jednotlivých okresech 13. 8. 1952.

a tím omezit vliv náboženské výchovy, a postupně propustit všechny katechety a katechetky, tedy laické příslušníky církve.²⁴⁶

V Plzni se k nově předložené koncepci výuky náboženství negativně postavila pouze církev českobratrská evangelická, která se dokonce pokusila odeslat rodičům dopis, ve kterém „vyzývala rodiče, aby dali zapsat děti na vyučování náboženství“. Tento dopis, podle předložení konceptu na církevní oddělení JNV v Plzni, byl však zamítnut.²⁴⁷ Kampaň se v Plzni městě a venkově projevila zvýšeným počtem výstupů z církví, což komunisté chápali jako úspěch.²⁴⁸ Římskokatolická církev se k otázce výuky náboženství a nátlakové kampani v Plzni ani v okresech veřejně nevyjadřovala.²⁴⁹ K negativním postojům došlo pouze na některých místech. V obci Mrákov v okrese Domažlice muselo být od církevní otázky ustoupeno, jelikož se církevní tajemník obával, že by mohlo dojít k narušení práce v JZD.²⁵⁰ K dalším negativním reakcím došlo v okrese Klatovy, ze strany faráře Zdenka, a v okrese Stod, kde farář Neubauer vyzýval rodiče, zejména německé národnosti, aby své děti do náboženské výuky zapsali. Dle šetření Jana Franka bylo v červenci v okresech hlášeno přes čtyři sta výstupů z církví do bezvyznání.²⁵¹ Ačkoli protináboženská až ateistická kampaň probíhala skrytě již před rokem 1952, nyní se její průběh systematicky „zdokonalil“.²⁵² Na základě nátlakové akce roku 1952 na vystoupení z církve podalo v okrese Plzeň město a Plzeň venkov církevní odhlášku 58 pedagogů.²⁵³ V lednu 1953 následně vystoupilo z církve 36 učitelů, v únoru 18, v březnu 24, v červnu 19, v červenci a v srpnu 28.²⁵⁴ Snižoval se také počet žáků zapsaných do výuky náboženství. Oproti školnímu roku 1949/50, kdy bylo v okresu Plzeň zapsáno 96 % žáků hlásících se k římskokatolické církvi,

²⁴⁶ DEMEL, s. 83.

²⁴⁷ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 22, Zpráva o činnosti církví v jednotlivých okresech 13. 8. 1952.

²⁴⁸ Od ledna do června 1952 bylo hlášeno celkem 238 výstupů, od července do 13. srpna bylo hlášeno 619 výstupů. Tamtéž.

²⁴⁹ Podle církevního tajemníka Jana Franka „nejevila o tuto věc zájem“. Tamtéž.

²⁵⁰ Z hlášení Jana Franka: „Obec je velmi nábožensky založená a bude proto přistoupeno k pozvolnému individuálnímu přesvědčování jednotlivých občanů.“ Tamtéž.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Srov. KAFKA, Jan. Církevní politika KSČ a státu na Trutnovsku v letech 1948–1960. In: Krkonoše–Podkrkonoší 9, Trutnov 2009, s. 126–137.

²⁵³ Naopak do církve v dubnu 1952 vstoupila učitelka mateřské školy ve Štěnovicích Dáša Mandíková. Seznam zahrnuje též učitele škol III. stupně. AMP, NVMP, k. 64, i. č. 34, Výstupy učitelů, profesorů, atd. z církve v r. 1952 27. 1. 1953.

se do výuky náboženství ve školním roce 1951/52 zapsalo 71 % procent a k 1. lednu 1953 bylo zapsáno jen 49 % žáků římskokatolického vyznání. Procentuelní zastoupení se lišilo také podle toho, zda se jednalo o žáky ve městě nebo na venkově. V Plzni–městě bylo v lednu 1953 zapsáno k výuce 52,5 % žáků římskokatolického vyznání, v Plzni–venkov o téměř deset procent méně, tedy 43,5 %.²⁵⁵ V únoru bylo k výuce v okrese Plzeň zapsáno jen 42,1 %, k 1. březnu ještě o 2 % méně.²⁵⁶ Počet přihlášených žáků se snižoval i v dalším období, ačkoli již ne tak, jak komunisté očekávali.²⁵⁷ Počty žáků nekatolických církví zapsaných do výuky se však, ve srovnání se žáky římskokatolického vyznání, už tak „uspokojivě“ nesnižovaly.²⁵⁸ Snižování počtu žáků logicky vedlo k úbytku vyučovaných hodin a propouštění laických učitelů náboženství. Navíc s těmito učiteli byly podepisovány pracovní smlouvy pouze na dobu určitou v trvání školního roku.²⁵⁹ Kněžím bylo zakazováno, aby informovali o podání přihlášky dítěte k výuce, či dokonce rodiče přímo k takovému kroku nabádali. Přihláška musela být podána písemně a podepsána oběma rodiči. Přihlášky do výuky dodávali ředitelům škol církevní tajemníci, kteří také předávali ředitelům a pedagogům příslušné pokyny. Rodiče obvykle museli přinést přihlášku do školy osobně, kde byli podle pokynů přesvědčováni učiteli, aby ji vzali zpět. Tato politika byla důsledně sledována zejména ve školním roce 1953/54 v rámci tzv. Akce VN (vyučování náboženství). Náboženská výuka se povolovala v maximálním rozsahu jedné vyučovací hodiny týdně.²⁶⁰

Protináboženská kampaň však nesplnila očekávání svých tvůrců. Ještě v červnu 1953 se k některému z vyznání hlásilo 70 % komunistů, většina z nich k římskokatolické církvi, a jejich počet klesal v následujících letech pomaleji, než

²⁵⁴ Tamtéž, Výstupy z církvi 2. 2. 1953; tamtéž, 3. 3. 1953; tamtéž, 1. 4. 1953; tamtéž, 2. 7. 1953; tamtéž, 31. 8. 1953.

²⁵⁵ Tamtéž, k. 63, i. č. 33, Přehled o stavu náboženství na školách okresu Plzeň k 1. lednu 1953 6. 1. 1953.

²⁵⁶ Tamtéž, Stav náboženství na školách v okrese Plzeň 5. 2. 1953; tamtéž, Stav náboženství na školách v okrese Plzeň 4. 3. 1953.

²⁵⁷ Srov. Tamtéž, Stav vyučování náboženství na školách března 1953; tamtéž, Výkaz o vyučování náboženství podle stavu 10. 9. 1953; tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 32, Situační a pracovní zpráva za měsíc duben 1953.

²⁵⁸ „U nekatolických církví jest však úbytek dětí ve vyučování náboženství daleko menší než u katolíků. Zde se drží rodiče i učitelé náboženství daleko houževnatěji nežli tomu tak je u katolíků. Bude nutno působiti přes rodičovská sdružení a na jednotlivé rodiče.“ Tamtéž; tamtéž, NVMP, Odbor školství a kultury (1912–1944) 1945–1966, k. 63, i. č. 33, Přehled stavu náboženství na školách [1952].

²⁵⁹ Srov. Tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 6, Miloslava Milotová 36. 11. 1952.

²⁶⁰ DEMEL, s. 83; KAFKA, s. 128.

vedení předpokládalo.²⁶¹ V červenci 1954 došlo z rozhodnutí vlády ke zrušení evidence náboženské vyznání a zákazu dalšího operování s těmito údaji. Praxe však byla odlišná. „Církevní zatíženost“ se i nadále vedla v kádrových posudcích a v životě lidí znamenala řadu znevýhodnění.²⁶²

Římskokatolická církev k otázce výuky náboženství a ateistické kampani organizované v letech 1952–1953 navenek neprojevovala žádný postoj. Podle hodnocení církevního tajemníka Jana Franka to bylo způsobeno zajištěnou existencí duchovních ze strany státu, ale také proto, že asi polovina duchovních stále věřila, že se situace obrátí: „*Tito se úzkostlivě snaží, aby jejich vyčkávací politika nebyla zjevna, ale je možno jejich náladu usuzovat dle celého jejich chování.*“²⁶³ Ani ze strany věřících nedocházelo k žádným protestům. Komunisté se na rozhraní let 1952–1953 domnívali, že je problém římskokatolické církve z mocenskopolitického hlediska vyřešen a že režimu z této strany nehrozí žádné nebezpečí.²⁶⁴ Podobně popisoval situaci též církevní tajemník Jan Frank: „*Jejich biskupové se již nemohou aktivizovat a duchovní pomalu zbahňují.*“²⁶⁵ Též si pochvaloval spolupráci s arciděkanem Aloisem Černým, který „*pomáhá plnit náš plán stavebních oprav kostelů a památných budov tím, že svým nákladem se pouští do plánovaných prací gener.[álních] oprav, takže jenom za I. čtvrtletí ušetřil státní pokladně cca. 260.000 Kčs.*“²⁶⁶ Jednání arciděkana Aloise Černého si „pochvalo“ předsednictvo KV KSČ v Plzni již v dubnu 1949, kdy byl zvolen místopředsedou mírového výboru v Plzni.²⁶⁷ Naopak jej ve svém posudku církevní tajemník Jan Frank v listopadu 1949 zařadil do 3. skupiny²⁶⁸ kněží a označil jej za „nespolehlivého“.²⁶⁹ Chování plzeňského arciděkana lze vysvětlit snahou

²⁶¹ KAPLAN, s. 173.

²⁶² Tamtéž, s. 174–175.

²⁶³ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 32, Situační a pracovní zpráva za měsíc duben 1953 4. 5. 1953.

²⁶⁴ KAPLAN, s. 163.

²⁶⁵ [upraveno do dnešního pravopisu] AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 32, Situační a pracovní zpráva za měsíc duben 1953 4. 5. 1953.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ SOA v Plzni, KV KSČ Plzeň, k. 87, i. č. 213, Zápis ze schůze předsednictva krajského výboru v Plzni 4. 4. 1949.

²⁶⁸ Kněží byli hodnoceni čtyřmi stupni: 1. Spolehlivý, 2. Jasně pokrokový, 3. Apolitický, 4. Reakční. Za apolitické byli považováni: „Politika je nezajímá, nestarají se o ni. Nepochopili význam politické práce. Jednáme s nimi opatrně a stále je sledujeme. Nediskutujeme s nimi!“ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4, Praktické pokyny pro vykonávání funkcí církevního tajemníka červen 1949.

²⁶⁹ Tamtéž, k. 137, i. č. 13, Seznam kněží z okresu Plzeň ku dni 16. 11. 1949.

„neprovokovat“ úřady k dalším opatřením a zásahům do církevního života, podobně jako u většiny dalších duchovních.

Zvláštní pozornost byla stále věnována tzv. pokrokovým kněžím.²⁷⁰ Docházelo také k výstupům duchovních do civilního života. Farář Karel Mendl z Chotíkova, který byl církevním referentem považován za jednoho z „nejreakčnějších kněží v našem okrese“, se po svém návratu z prezenční vojenské služby v roce 1953 rozhodl své kněžské povolání ukončit. Jan Frank toto jeho rozhodnutí přičítal „jeho očividně“ lepšímu poměru ke komunistickému režimu.²⁷¹

V rámci příprav konečného řešení otázky řádů a kongregací římskokatolické církve v roce 1953, tedy jejich totální likvidace, byla MV KSČ v Plzni přijata příslušná opatření pro splnění tohoto úkolu. Plán likvidace se týkal kongregace školských sester III. řádu sv. Františka působící ve Státní fakultní nemocnici v Plzni, řádu sv. Kříže a řádu Nejsvětější svátosti v Domě odpočinku v Liblíně, okres Plasy. S dokončením akce se počítalo na 30. srpna 1953.²⁷² Otázka plzeňských mužských klášterů františkánů, dominikánů a redemptoristů byla vyřešena již v dubnu 1950, a školských sester de Notre Dame na přelomu srpna a září.²⁷³ K tzv. Akci B vzhledem ke kontextu dění v Československu a socialistickém bloku nedošlo, nadále však byly řeholní sestry vyzývány, aby svlékly řeholní šat nebo z řádu dobrovolně vystoupily. Se sestrami III. řádu sv. Františka byla (pravděpodobně) nemocnicí sepsána pracovní smlouva, ve které bylo, mimo jiné, jasně stanoveno, že „činiti nátlak na nemocné v jakýchkoliv náboženských otázkách jest co nejpřísněji zakázáno“ a „zaopatřování umírajících může býti provedeno jen na pokyn ošetřujícího lékaře a na výslovné přání nemocného.“²⁷⁴ To, že se režim domníval, že je otázka podrobení církví v podstatě vyřešena, lze usuzovat také například z toho, že od roku 1952 skončila svoji činnost církevní šestka ÚV KSČ a od roku 1953 ztratil SÚC statut ministerstva a jeho předseda již nebyl

²⁷⁰ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 29, Církevní politika, sledování vývoje církevního života 1953.

²⁷¹ Tamtéž, i. č. 32, Situační a pracovní zpráva za měsíc duben 1953 4. 5. 1953.

²⁷² Tamtéž, i. č. 18, Návrh akčního plánu /Likvidace řehol. ošetřovatelek a likvidace řádového majetku/ 17. 6. 1953; tamtéž, Základní směrnice pro vypracování akčních plánů /řádové sestry/ [červen] 1953. Viz kapitola 6.2 Akce B–konečná likvidace řádů v Československu.

²⁷³ Viz kapitola 5.2 Akce K a její průběh v Plzni a kapitola Akce R–ženské řády a kongregace, likvidace školských sester de Norte Dame v Plzni

²⁷⁴ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 18, Smlouva [?].

členem vlády.²⁷⁵ Situace v červnu 1953 však ukázala, že režim musí provést určité korektury své dosavadní politiky.²⁷⁶

Komunisté se snažili využít duchovních při realizaci socialistické politiky na venkově, kde v této době probíhal opětovný nátlak na zakládání zemědělských družstev, neboť se jejich základna postupně rozpadala. S kněžími byly pořádány besedy, na kterých byli vyzíváni, aby se do „*mírového úsilí a usnesení strany a vlády*“ zapojili, získali pro tuto akci věřící, nebo do ní nezasahovali.²⁷⁷

Samozřejmostí církevní politiky bylo omezování církevního života a tradičních církevních slavností a průvodů. Příslušné směrnice vydalo předsednictvo vlády 1. dubna 1953.²⁷⁸ Na svátek vzkříšení v roce 1953 nebyly církevním oddělením JNV v Plzni povoleny průvody, kterých se pravidelně zúčastňovalo značné množství Plzeňanů a lidí z nejbližšího okolí. Církevní tajemník to zdůvodňoval nebezpečím hrozícím účastníkům průvodu ze strany „*vzrůstajícího tempa dopravy*“. Od průvodu bylo tedy v Plzni „*upuštěno*“, podobně jako v řadě měst a obcí, a to „*po naprostém souhlasu s arciděkanem Černým*“. U františkánů, v kostele Nanebevzetí Panny Marie, a redemptoristů, kostel sv. Jana Nepomuckého, byla slavnost vzkříšení dokonce zcela zrušena. Oslavy se v Plzni omezily pouze na prostor kolem hlavního kostelu sv. Bartoloměje.²⁷⁹ Zatlačování církevního života pouze na půdu kostelů bylo součástí zápasu o věřící, zejména v oblastech se silnou religiozitou. Ke změně však došlo již o rok později, kdy pod tlakem společenské situace rozhodl politický sekretariát ÚV KSČ, aby se církevní slavnosti mimo kostely konaly v rozsahu minulých let, protože tyto zásahy zbytečně vyvolávaly roztrpčení občanů.²⁸⁰

V rámci vládní církevní politiky došlo na podzim roku 1953 a v průběhu dalších let k dalším korekturám, které sice dosahovaly jen mírného uvolnění pro církevní život, znamenaly však přeci jen rozšíření prostoru pro činnost duchovních. Kromě povolování církevních slavností mimo půdu kostela byly omezeny i nucené přesuny kněží a přestal

²⁷⁵ Ve vedení vystřídal Zdeňka Fierlingera Jaroslav Havelka. Srov. DEMEL, s. 81.

²⁷⁶ KAPLAN, s. 167.

²⁷⁷ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 32, Situační a pracovní správa za měsíc duben 1953 4. 5. 1953; srov. DEMEL, s. 82.

²⁷⁸ KAPLAN, s. 167–170.

²⁷⁹ Církevní tajemník Jan Frank tento „úspěšný“ zásah považoval za důležitý, jelikož slavnostního průvodu se tradičně účastnilo 4–6000 lidí. AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 32, Situační a pracovní správa za měsíc duben 1953 4. 5. 1953.

²⁸⁰ KAPLAN, s. 170.

na ně být vytvářen nátlak ohledně přesouvání doby bohoslužeb na nevhodnou hodinu. Mírnější postup státního aparátu povzbudil řadu duchovních k asertivnějšímu jednání s úřady, na některých místech začaly dokonce vznikat tajné duchovní kroužky.²⁸¹ Rozhodně se však nejednalo o výraznější korekturu komunistické církevní politiky. Nadále platné církevní zákony a popsaná mocenskopolitická opatření, zásah proti řádům a likvidace laického duchovního života, stále udržovaly všechny církve pod státní kontrolou.²⁸²

7.2 Nekatolické církve v Plzni

Ačkoli se zájem mocenského aparátu zaměřoval především na římskokatolickou církev, nezůstávaly ani ostatní církve stranou pozornosti. Týkala se jich řada kroků realizovaných církevní politikou od února 1948. Také nekatoličtí duchovní museli skládat slib věrnosti republice a nebylo jim dovoleno vykonávat duchovní službu bez státního souhlasu, jimi pořádané akce musely být předem schváleny příslušným úřadem a i na ně byly církevními tajemníky vedeny kádrové posudky.²⁸³ Součástí úsilí o omezování katolické církve ve veřejném životě a zásahy do její autonomie byla snaha získat nekatolické církve pro myšlenku vzniku církve národní.²⁸⁴

Druhou nejpočetněji zastoupenou církví v Plzni byla církev československá evangelická, ke které se podle sčítání lidu v roce 1930 v Plzni hlásilo téměř deset procent věřících a ve školním roce 1949/50 téměř osm procent věřících žáků.²⁸⁵ V plzeňském okrese měla československá církev v květnu 1953 dva farní úřady, Plzeň–východ a Plzeň–západ, vikariátní sbor v Chrástu a v Třemošné u Plzně. Duchovní správa sídlila ve vlastním domě na Dukelské třídě v Plzni. V čele rady starších stál Vojtěch Brabec. Církev československá měla mezi nekatolickými církvemi zvláštní postavení. Vznikla po první světové válce pod heslem „Pryč od Říma“ a komunisté ji po roce 1945 považovali za možný základ pro vznik takzvané národní církve. Od synody konané v únoru 1949 měli komunisté její vedení 1949 zcela pod kontrolou.

²⁸¹ DEMEL, s. 82.

²⁸² Srov. KAPLAN, s. 178–184.

²⁸³ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 17, Zpráva o průběhu skládání slibů duchovních v kraji plzeňském leden 1950; tamtéž, k. 136, i. č. 4, Pravoslavná církevní obec 25. 1. 1953; tamtéž, Kultový referát KNV Plzeň 11. 11. [1951–1953].

²⁸⁴ KAPLAN, s. 122.

²⁸⁵ AMP, NVMP, Odbor školství a kultury (1912–1944) 1945–1966, k. 63, i. č. 33, Přehled stavu náboženství na školách okresu Plzeň [1952].

Navíc jako jediná z nekatolických církví nepodléhala žádné mimostátní organizaci. Československá církev měla na přelomu čtyřicátých a padesátých let téměř jeden milion členů.²⁸⁶ Širší předsednictvo ÚV KSČ navrhovalo, aby byla československé církvi poskytována maximální možná finanční i materiální podpora a mohla tak naplnit vládní cíl.²⁸⁷ V Československu se k československé církvi před válkou hlásilo necelých 5,5 % věřících, podle sčítání lidu v roce 1950 více jak 8,5 %.²⁸⁸ Tato čísla se více méně shodují též se situací v Plzni.²⁸⁹ Ačkoli se počet věřících hlásících se k československé církvi zvyšoval, od roku 1948 k ní přecházeli někteří věřící římskokatolické církve, nemohla být její úloha dostatečně naplněna.²⁹⁰ V Plzni měla československá církev tři farní úřady, pro své bohoslužby užívala jeden kostel a pronajímala si dvě kaple.²⁹¹ V Plzni dále působila evangelická církev metodistická, která zde měla jeden farní úřad s vlastním kostelem.²⁹² Pravoslavná církev neměla v Plzni vlastní prostory, bohoslužby se konaly z pravidla dvakrát do měsíce v metodistickém kostele v Leninově ulici, dnes Petáková. Církev vydávala v Československu vlastní měsíčník *Hlas pravoslavi*.²⁹³ Pod pravoslavnou církevní obec v Plzni pařily okresy Plzeň, Blatná, Blovice, Horažďovice, Klatovy, Plasy, Přeštice, Rokycany, Stod, Sušice.²⁹⁴ Pravoslavná církev a její působení v Československu má svá specifika, která souvisí s kampaní pro pravoslaví organizovanou roku 1948, jejíž kořeny byly položeny v Sovětském svazu na jaře 1946. Hlavní snahou bylo, aby věřící řeckokatolické církve přestoupili na pravoslaví.²⁹⁵ Takzvaná Akce P (kampaň pro pravoslaví) vyvrcholila v květnu 1950

²⁸⁶ Srov. Tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 14, Poměr církve ku státu 5. 8. 1949. Srov. KAPLAN, s. 225.

²⁸⁷ BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.8, s. 88.

²⁸⁸ KAPLAN, s. 124.

²⁸⁹ AMP, MěstV NF, k. 4808, i. č. 1, Hlášení za měsíc červen 1948; tamtéž, NVMP, Odbor školství a kultury (1912–1944) 1945–1966, k. 63, i. č. 33, Přehled stavu náboženství na školách okresu Plzeň [1952].

²⁹⁰ Po roce 1945, respektive 1948, lze sledovat zvýšený počet věřících zejména římskokatolické církve a církve československé. Tamtéž, Dominikáni Plzeň, i. č. 6060, sign. 9 e 185, Kronika ctihodného Konventu Dominikánů v Plzni, s. 492 a 495.

²⁹¹ Tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 15, Okresní sumář počtu far, kostelů, kaplí plzeňského okresu 22. 5. 1953.

²⁹² Její duchovní se vyjadřoval „kladným poměrem k lidově demokratickému zřízení“, ale jelikož je „církev řízena z Ameriky, nelze mu důvěřovat“. Tamtéž, i. č. 13, Seznam kněží z okresu Plzeň ku dni 16. 11. 1949.

²⁹³ Tamtéž, k. 136, i. č. 4, Pravoslavná církevní obec v Plzni 25. 1. 1953.

²⁹⁴ Tamtéž, Seznamy příslušníků pravoslavné církve 25. 5. 1953.

²⁹⁵ VAŠKO, Neumlčená, s. 170–171.

Fierlingerovým manifestem, který de facto postavil řeckokatolickou církev mimo zákon, a následným zatýkáním nejvyšších řeckokatolických představitelů a duchovních. Pravoslavná církev se ihned po zrušení řeckokatolické církve zmocnila jejího majetku.²⁹⁶ V Západních Čechách se členové pravoslavné církve skládali z devadesáti procent z bělogvardějců, kteří z Ruska utekli ve dvacátých letech 20. století před bolševiky.²⁹⁷ Na školení církevních tajemníků v Praze dne 5. srpna 1949 Dr. Hub řekl: „*Pravoslavná církev jest naprosto loajální a spolupracuje, což však pro její nepatrný počet členů nemá žádného významu.*“²⁹⁸ Z počátku tedy měla pravoslavná církev v Československu státní podporu, poté, co splnila svůj „účel“ o tuto podporu přišla a církevní politika, realizovaná zejména od roku 1952, se obrátila i proti ní. Náboženská společnost československých unitářů sídlila v pronajaté místnosti v Dřevěné ulici v Plzni, její bohoslužby se nejčastěji konaly v Domě kultury. Židovská obec, obnovená v Plzni bezprostředně po konci války v květnu 1945, sídlila ve vlastním domě ve Smetanových sadech. Vzhledem k situaci, v jaké se v podstatě zničená poválečná židovská obec nacházela, bylo její členstvo velmi malé, v Plzni–okrese se k ní hlásilo mezi lety 1949–1950 ne víc než pět žáků.²⁹⁹ Bohoslužby se konaly ve Velké synagoze, Malá synagoga od války sloužila pouze jako skladiště. Židovské obci patřila v Plzni řada obytných domů, pozemků, parcel a spravovala vlastní hřbitovy.³⁰⁰

Zákazy činnosti se týkaly některých vybraných nekatolických církví a náboženských sekt, jejichž činnost se nepodařilo dostat pod státní kontrolu nebo se jí zcela vymykala. Roku 1948 byla úředně zakázána činnost Svědků Jehovových. Na začátku roku 1951 bylo ministerstvem vnitra doporučeno zrušit menší sekty. Větší sekty, u nichž se předpokládalo, že by vyvíjely svoji činnost i po svém zákazu, bylo rozhodnuto podřídit kontrole SÚC a vynutit si sliby věrnosti představených. Součástí mělo být též zatýkání a uvěznění některých vybraných osob, což však církevní šestka označilo pro danou chvíli za nevhodné. K 1. říjnu 1952 bylo politickým sekretariátem rozhodnuto

²⁹⁶ VAŠKO, Neumlčená, s. 170–171.

²⁹⁷ AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 32, Situační a pracovní zpráva za měsíc duben 1953 4. 5.1953.

²⁹⁸ Tamtéž, i. č. 14, Poměr církve ku státu, Stanovisko NF srpen 1949.

²⁹⁹ Tamtéž, NVMP, Odbor školství a kultury (1912–1944) 1945–1966, k. 63, i. č. 33, Přehled stavu náboženství na školách okresu Plzeň [1952].

³⁰⁰ Tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 15, Přehled far. kostelů, kaplí a pod. církví nekatolických v plzeňském okrese 22. 5. 1953.

o zastavení činnosti církve adventistů sedmého dne. K tomuto kroku se komunisté rozhodli po té, co se jim nepodařilo získat dostatečnou kontrolu nad jejími členy, většinou dělníky a komunisty, kteří odmítali z náboženských důvodů v sobotu pracovat a posílat děti do školy.³⁰¹ Majetek zlikvidované církve adventistů v Plzni převzal církevní tajemník JNV Jan Frank.³⁰²

Na základě realizované komunistické církevní politiky se vlastně všechny církve ocitly ve stejném postavení. Až do roku 1952, potažmo 1953, měla vládní politika více či méně zaručenou loajalitu nekatolických církví. Zejména rozhodnutím k přikročení k omezování náboženské výuky a ateistické propagační kampani ztratila vláda jejich dosavadní podporu, jelikož tato kampaň byla v rozporu se zájmy všech církví. Jan Frank o této situaci referoval v květnu takto: „*U církví nekatolických je patrna nervozita. Sám patriarcha Kovář naznačoval, ovšem zastřeně, že bude čsl.[československá] církev likvidována. Evangelíci se staví loajálně, ale jest zjištěno, že v skrytu pracují zoufale proti stále více a více se šířící netečnosti k náboženství a hledají zvláště mezi školními dětmi náhradu za počínající odpadlictví svých příslušníků.*“ Podobně se k situaci stavěla církev pravoslavná. Strach ze ztráty věřících a možné likvidace měly podle církevního referenta i další nekatolické církve působící v Plzni a okresech.³⁰³

³⁰¹ KAPLAN, s. 123–124.

³⁰² Tamtéž, s. 123; AMP, NVMP, Kancelář předsedy (primátora) NV v Plzni, k. 1569, i. č. 1, Inventář převzatý do správy ze zlikvidované církve adventistů [1952].

³⁰³ Tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 32, Situační a pracovní správa za měsíc duben 1953 4. 5. 1953.

8 PLZEŇSKÉ KATOLICKÉ SPOLKY

Katolické spolky jsou nedílnou součástí římskokatolické církve, tvoří jeden ze základních kamenů laického duchovního a občanského života. Sledování činnosti spolků a zejména pak evidence jejich členů byla samozřejmou součástí komunistické církevní politiky. První pokyny v rámci církevní spolkové činnosti se týkaly „očisty“ členské základny, záhy však bylo rozhodnuto o razantnějším řešení.³⁰⁴ Církevní šestka v lednu 1949 rozhodla o zrušení paragrafu 2 spolkového zákona, který umožňoval volné shromažďování mimo kontrolu státu. Sdružování, nejen římskokatolické církve, mimo státní kontrolu a dohled mezi laiky považoval režim za nebezpečné, jelikož mu znemožňovalo absolutní kontrolu nad církevním životem, a i proto bylo snahou režimu, aby „členy“ spolků byli i lidé, kteří by o aktivitách a postojích členstva podávali příslušné informace.³⁰⁵ V květnu 1949 pak vydalo ministerstvo vnitra výnos o výkonu dohledu na spolky, veřejná shromáždění a veřejné sbírky.³⁰⁶ Kroky, které vedly k bližší evidenci činnosti spolků, byly prováděny Státní bezpečností a okresními církevními tajemníky. Na podzim roku 1949 vyzvalo Okresní velitelství NB některé spolky k předložení seznamu svých členů. Ve dvou vyhotoveních byly tyto seznamy postoupeny KV NB v Plzni, třetí vyhotovení bylo ponecháno pro účely Okresního velitelství NB.³⁰⁷ Zájem státu o spolkovou činnost nebyl pouze ideový a politický, ale významnou roli hrál též majetek spolků, což dokládají archivní dokumenty.³⁰⁸

Pro sledované období let 1945(8)–1953 byl v Archivu města Plzně dochován materiál svědčící o činnosti šestnácti spolků hlásících se kulturně a ideově k římskokatolické církvi. Jednotlivé složky archivního materiálu mají zejména informativní charakter týkající se voleb do spolkového předsednictva a schůzí. Dokumenty o konkrétních krocích a akcích organizovaných v rámci činnosti spolku se vyskytují jen zřídka. Výčet spolků je pravděpodobně nedokonalý, ale zachycuje ty,

³⁰⁴ „Provést řádně očistu v katolických spolcích prostřednictvím našich soudruhů, pokud jsou jejich členy. Zbavit se v této věci ostychu a všech závazků.“ Tamtéž, MěstV NF, k. 4808, i. č. 1, Úkoly pro OA NF.

³⁰⁵ Tamtéž; BULÍNOVÁ a kol., dok. 1.1, s. 36.

³⁰⁶ Tamtéž, dok. 1, pozn. 12, s. 33.

³⁰⁷ AMP, NV města Plzně, Spolkové oddělení 1864–1956 (1974), Náboženské, zednářské, volnomyšlenkářské, bezvěrecké apod. spolky, Spolky katolické, Cyrilská jednota při kostele sv. Jana Nepomuckého v Plzni, i. č. 347, Úřední záznam 14. 10. 1949.

³⁰⁸ Ve složkách jednotlivých spolků se zachovala především hlášení o konání valných hromad a volbách do výborů, korespondence mezi Státní bezpečností a jednateli spolků v souvislosti s likvidací spolků převážně datovanými rokem 1948 a 1949 a úřední záznamy výpovědí předvolaných činovníků.

pro které lze vysledovat relevantní podkladový materiál. Spolky lze rozdělit do dvou základních skupin: jedna skupina je spjata přímo s místem svého působení a neváže se na jiné větší centralizované spolkové organizace; druhá skupina je naopak s nějakou větší spolkovou organizací spojena, i když její činnost souvisí především s místem jejího působení. Některé spolky byly určeny pouze pro muže nebo pro ženy, ty, které se z pravidla zabývaly výstavbou a správou církevní budovy, byly smíšené. Ačkoli se o činnosti spolků dochovalo poměrně malé množství informací, lze z materiálů usuzovat, že jejich činnost spočívala na charitativním základě spojeném s občanskou a duchovní aktivitou.³⁰⁹ Zvláštní význam ve společnosti zastávaly spolky věnující se výchově mládeže. Díky činnosti stavebních spolků vznikla nebo byla v Plzni opravena řada církevních budov, například kostel sv. Jana Nepomuckého, o jejichž správu následně spolky pečovaly. Z dokumentů vyplývá, že ve srovnání s meziválečným obdobím zájem o spolkovou činnost značně ochladl. Definitivně byla činnost katolických spolků zakázána po roce 1950. Majetek spolku, pokud nějaký existoval, obvykle připadl plzeňskému arciděkanství nebo Charitě. Rušení spolků spadalo do církevní politiky realizované i později, zejména v letech 1950–1952, kdy se stupňoval tlak na likvidaci soukromých malovýrobců a na kolektivizaci zemědělství. Právě tyto společenské vrstvy tvořily základnu věřících, kteří se zejména v době útlaku obraceli k církvi jako k morální a sociální jistotě.³¹⁰

8.1 Arcidiecézní svaz katolické Charity v Praze, odbočka v Plzni

Arcidiecézní svaz katolické charity v Plzni byl zapsán do rejstříku spolků v lednu 1941. Činnost spolku byla prováděna do roku 1944. Po válce již nebyla spolková aktivita pro nezáměr obnovena a roku 1948 byla svolána likvidační komise.³¹¹ Spolku předsedal farář Jindřich Saip. Jelikož roku 1947 zemřel, likvidační valnou hromadu vedl převor Dalmác Žálek. Ten byl v květnu 1948 přeložen do Znojma a spolkovou dokumentaci předal P. Petrovi Mikettovi z kláštera dominikánů, který ji nepovažoval za důležitou a vyhodil ji.³¹²

³⁰⁹ Srov. BUDILOVÁ, s. 15.

³¹⁰ Srov. KAPLAN, s. 162.

³¹¹ Tamtéž, Místní skupina Arcidiecézního svazu katolické charity, sídlem v Plzni V, Jiráskovo nám., i. č. 204, Okresnímu velitelství 29. 10. 1949; tamtéž, Předvolání Msgr. Josefa Limpoucha 4. 11. 1949.

³¹² Tamtéž, Předvolání pátera Petera Miketty 5. 11. 1949.

8.2 Cyrilská jednota při kostele sv. Jana Nepomuckého v Plzni

Spolek působil již v první polovině 20. století. Rejstřík spolku však začíná až rokem 1948, kdy se podle nového nařízení konala ustavující valná hromada jednoty (8. dubna 1948). Ve funkci předsedy a místopředsedy se v letech 1948–1950 střídali P. Karel Kulovaný z koleje redemptoristů a Stanislav Hejduček. Do funkce jednatele byl zvolen Bohuslav Reš. Chrámový sbor jednoty vedl Miroslav Mráz.³¹³ K říjnu 1949 měl spolek 73 členů.³¹⁴ Spolek zanikl usnesením valné hromady ze 17. prosince 1950.³¹⁵

8.3 Dámský spolek Ludmila v Plzni

Dámský spolek Ludmila byl založen v říjnu 1919. Jeho předsedkyní byla po celou dobu trvání Marie Rybáková. Podle velitelství Národní bezpečnosti v Plzni však po válce nevyvíjel spolek žádnou činnost a byl v únoru 1950 vyškrtnut.³¹⁶

8.4 Farní Jednota Cyrilská v Plzni při františkánském kostele Nanebevzetí Panny Marie

Farní Jednota Cyrilská byla založena roku 1935, předsedou byl po celou dobu jejího působení MUDr. Josef Jílek. Na postu místopředsedy se vystřídali ThDr. Karel Bláha (1935–1939), P. Řehoř Mucha (1940), Vojtěch Čapek (1941–1944), Jan Stier (1949–1951). Účelem Farní Jednoty Cyrilské v Plzni bylo provozování hudby duchovní i světské.³¹⁷ Ve funkci dirigenta a sbormistra působil na přelomu čtyřicátých a padesátých let Josef Milt. Počet členů spolku se podle jeho výpovědi na JNV v Plzni v květnu 1951 pohyboval mezi 20–30 členy.³¹⁸ Spolek Farní Jednoty Cyrilské zanikl zapojením pod plzeňský arciděkaný úřad polovinou roku 1953.³¹⁹

³¹³ Ve spolku působil též P. Josef Jelen. AMP, Cyrilská jednota při kostele sv. Jana Nepomuckého v Plzni, k. 54, i. č. 347, Členové výboru–hlášení 9. 4. 1948; tamtéž, Výbor CJ 27. 6. 1949.

³¹⁴ Tamtéž, Úřední záznam 14. 10. 1949.

³¹⁵ Tamtéž, Valná hromada 17. 12. 1950.

³¹⁶ Tamtéž, Dámský spolek Ludmila v Plzni, k. 79, i. č. 638, Rejstřík o spolku; tamtéž, Záznam 7. 2. 1950.

³¹⁷ Tamtéž, Farní Jednota Cyrilská v Plzni při františkánském kostele P. Marie, k. 48, i. č. 294, Rejstřík o spolku. Ze záznamů Rejstříku o spolku není zcela jasné, zda a v jakém složení Jednota mezi lety 1945–1949 fungovala. Poslední záznam v rejstříku je pak z roku 1951. K jejímu zániku (vyškrtnutí) došlo ale až v lednu roku 1953. Tamtéž.

³¹⁸ Tamtéž, Předvolání jednatele Farní Jednoty Cyrilské Miloše Morávka 10. 5. 1951.

³¹⁹ Tamtéž, Zápis o likvidační valné hromadě 1. 7. 1953.

8.5 Jednota československého Orla v Plzni

Křesťanská sportovní organizace Orel je asi nejrozšířenějším a nejznámějším římskokatolickým spolkem u nás. Během 20. století byl Orel několikrát zakázán a znovu obnoven. Organizačně se Orel dělí na ústředí, župy, jednoty a místní organizace. Cílem Orla je výchova mládeže prostřednictvím nejen sportovních aktivit ale i vedením a výchovou k demokracii, křesťanským hodnotám a vzájemnosti. Poprvé byl Orel v Plzni založen roku 1913 a zrušen roku 1942, po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha. Prvním starostou byl zvolen Václav Veselý, od roku 1929 tuto funkci vykonával prof. Msgr. Josef Limpouch³²⁰, profesor plzeňského gymnázia.³²¹ K obnovení Orelské župy Jana Sladkého Koziny došlo v Plzni na konci roku 1945. Do rady byl předsedou zvolen Bohumil Kočandrl.³²² Místní organizace Orla v Plzni obnovila svoji činnost bezprostředně po válce v květnu 1945. Starostou byl zvolen František Kroc a jednatelem František Marek. Spolku byl navrácen zabraný majetek a cvičiště v Lukavické ulici.³²³ Roku 1946 byl starostou zvolen František Lilich, roku 1948 jej vystřídal František Pokštefl.³²⁴ Krátce po únoru 1948 došlo ke sjednocení československé tělesné výchovy pod největší tělovýchovnou organizaci Sokol. Významnou událostí léta roku 1948 byla tradiční orelská mariánská pouť na Hostýně, kde byla za účasti několika tisíc orlů provolávána protikomunistická hesla a zpívány protisocialistické písně, včetně orelské hymny. Na přelomu let 1948–1949 došlo k zatýkání bývalých orelských funkcionářů.³²⁵ Zatýkání a následné odsouzení

³²⁰ Josef Limpouch (1895–1965), významná plzeňská osobnost aktivní v nejen katolické spolkové výchově mládeže. Za druhé světové války vězněn v koncentračních táborech, po návratu působil jako rektor kostela Nanebevzení Panny Marie při františkánském klášteře v Plzni. V letech 1945–1946 poslancem Prozatímního Národního shromáždění za Československou stranu lidovou. Pro svůj postoj ke komunistickému režimu byl roku 1951 zatčen a roku 1953 odsouzen na deset let odnětí svobody. Propuštěn na amnestii v roce 1960.

³²¹ Tamtéž, Sportovní a tělovýchovné spolky, Orel, Západočeská orelská župa Jana Koziny se sídlem v Plzni/oblast působnosti v soudních okresech Plzeň, Blovice, Přeštice, Klatovy, Domažlice, Kdyně, Sušice a Blatná, k. 57, i. č. 367, Policejnímu ředitelství 10. 4. 1929; tamtéž, Rejstřík o spolku.

³²² Tamtéž, Orelská župa Jana Sladkého Koziny 16. 12. 1945.

³²³ Tamtéž, Křesťansko–sociální tělocvičná jednota „Orel“ Plzeň I, k. 21, i. č. 116, Policejnímu ředitelství 7. 5. 1945; tamtéž, Ředitelství národní bezpečnosti listopad 1945.

³²⁴ Tamtéž, Rejstřík o spolku; tamtéž, Ředitelství SNB–oznámení 22. 1. 1948.

³²⁵ VAŠKO, Neumlčená, s. 87.

se nevyhnulo ani plzeňským orlům. Plzeňský Orel byl sloučen se Sokolskou jednotou Plzeň II.³²⁶

8.6 Jednota katolických jinochů a mužů v Plzni

Spolek Jednoty katolických jinochů a mužů v Plzni byl založen 6. října 1893. Účel spolku byl náboženský, kulturní a sociální.³²⁷ Od roku 1930 až do roku 1950 byl předsedou Jednoty P. Karel Škvorecký, kaplan plzeňského arciděkanství. V době jeho působení v čele Jednoty se ve funkci místopředsedy vystřídal Jan Kubáň (1930–1932) a Josef Kůf, tajemník sociální péče (1932 – 1950).³²⁸ Spolek zanikl dle usnesení výboru spolku ze dne 22. listopadu 1950 včleněním do Ústředí České katolické Charity.³²⁹

8.7 Kostelní spolek katolíků v Božkově u Plzně

Kostelní spolek katolíků v Božkově u Plzně byl založen v říjnu 1940. Smyslem ustanovení a náplní jeho činnosti byla výstavba a správa budov a místností sloužících k náboženským a kulturním účelům, mezi které například patřila farní budova, dětský útulek a knihovna. Prvním předsedou byl zvolen Bedřich Broj, od roku 1944 až do konce působení spolku zastával předsednickou funkci Ladislav Vacek.³³⁰ V rámci likvidace spolků byl Ladislav Vacek v prosinci 1950 předvolán na úřadovnu JNV v Plzni, aby svolal valnou hromadu a zaslal úřadu vyjádření o provedení likvidace spolku a o naložení se spolkového majetku.³³¹ Vzhledem k tomu, že spolkové knihy byly uschovány u P. Ladislava Frka, který nuceně odešel společně s ostatními dominikány v dubnu 1950, nebyla valná hromada spolku svolána. Spolek byl ještě několikrát JNV v Plzni vyzván, aby provedl s ostatními členy výboru formální likvidaci.³³² K úřednímu vyškrtnutí spolku došlo až v červenci 1954.³³³

³²⁶ AMP, Sportovní a tělovýchovné spolky, Orel, Západočeská orelská župa Jana Koziny se sídlem v Plzni/oblast působnosti v soudních okresech Plzeň, Blovice, Přeštice, Klatovy, Domažlice, Kdyně, Sušice a Blatná, k. 57, i. č. 367, Úřední záznam 8. 10. 1949.

³²⁷ Například v době nemoci, zajišťování mší za zesnulé členy apod. Tamtéž, Náboženské, zednářské, volnomyšlenkářské, bezvěrecké apod. spolky, Spolky katolické, Jednota katolických jinochů a mužů v Plzni, k. 26, i. č. 145, Rejstřík o spolku.

³²⁸ V roce 1939 jej na chvíli vystřídal Josef Pekárek, kaplan plzeňského arciděkanství, a v roce 1948 J. Vašina. Tamtéž.

³²⁹ Tamtéž, Zápisy z valných hromad 1945–1950; tamtéž, Zánik spolku 5. 12. 1950.

³³⁰ Tamtéž, Kostelní spolek katolíků v Božkově u Plzně, i. č. 603, Rejstřík o spolku; tamtéž, Stanovy.

³³¹ Tamtéž, Předvolání Ladislava Vacka 13. prosinec 1950.

³³² Na tuto výzvu ale spolek nereagoval, ačkoli byl JNV v Plzni několikrát urgován a byli předvoláni též další členové výboru. Předvolání byli dále: v prosinci 1953 Bedřich Broj (jednatel), na jaře 1954 Antonín

8.8 Kostelní spolek katolíků v Plzni–Černicích

Činnost spolku byla povolena v březnu 1948. Z dokumentů uložených v Archivu města Plzně však vyplývá, že spolek svoji činnost z důvodu onemocnění proponenta Josefa Krause nikdy nezačal a v únoru 1950 byl vymazán ze spolkového rejstříku.³³⁴

8.9 Mariánská družina paní a dívek v Plzni

Mariánská družina paní a dívek působila při klášteře dominikánů. Předsedkyní byla Josefa Šlapáková, jednatelkou Ant. Hadamová.³³⁵ Družina stejného názvu je zaznamenána také při klášteře redemptoristů, od roku 1910 působící při klášteře františkánů.³³⁶

8.10 Odborové sdružení katolických pomocnic a pracovníků v domácnostech zaměstnaných v republice Československé se sídlem v Plzni

Spolek vznikl roku 1925 za účelem podpory, zejména hmotné, žen zaměstnaných v domácnostech. Spolek v letech 1939–1946, podle záznamů v rejstříku, svoji činnost přerušil. První předsedkyní spolu byla zvolena Magdaléna Lorenzová, poslední předsedkyní byla od roku 1946 až do jeho vyškrtnutí se seznamu spolků v srpnu 1948 Aloisie Hrdličková.³³⁷

Spolku patřil domek zapsaný v katastru pod č. p. 537 a zahrada. Jelikož však spolek zanikl, nemohl vystupovat jako právnická osoba a tedy se svým bývalým majetkem disponovat. Tato záležitost byla předložena k rozhodnutí Odboru pro vnitřní

Vlasák. Tamtéž, Kostelní spolek katolíků v Božkově–Řízení 7. 12. 1953; tamtéž, MV VB Plzeň 8. 3. 1954. Podle výpovědi Ladislava Vacka probíhala spolková činnost pouze formálně. Kromě konání valných hromad a volby členů výboru nevyvíjel spolek žádnou činnost. Tamtéž, Úřední záznam 9. 5. 1951.

³³³ Tamtéž, Rejstřík o spolku.

³³⁴ Tamtéž, Kostelní spolek katolíků v Plzni–Černicích, k. 62, i. č. 421, Záznam 23. 2. 1950; tamtéž, Spolek 10. 10. 1950.

³³⁵ Tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 13, Klášter dominikánů [1950].

³³⁶ Viz kapitola 5 Plzeňské mužské kláštery.

³³⁷ Tamtéž, Místní skupina katolických pomocnic a pracovníků v domácnostech v Plzni a okolí, k. 33, i. č. 194, Rejstřík o spolku.

věci rady Městského národního výboru v Plzni 14. června 1958.³³⁸ Následným šetřením bylo zjištěno, že veškerý majetek spolku přešel pod arcibiskupský ordinariát v Praze.³³⁹

8.11 Říšský svaz jednot katolických tovaryšů

Říšský svaz jednot katolických tovaryšů patřil pod Jednotu katolických tovaryšů sídlící v Praze založenou roku 1852.³⁴⁰ V Plzni tato jednota vznikla roku 1932. Předsednictvo spolku se v podstatě po dobu jeho existence neměnilo. Funkci předsedy vykonával P. Karel Škvorecký³⁴¹ z plzeňského arciděkanství, místopředsedou byl Dp. Josef Vašina z Brna, v letech 1942–1948 [?] tuto funkci vykonával Prof. Josef Kratina z Prahy, a funkci jednatele vykonával Václav Hora z Plzně.³⁴² Členská základna spolku byla, co se týče povolání členů, poměrně široká, což ukazuje obsazení členského výboru.³⁴³

V roce 1950 se počet jednot pohyboval kolem 23 a počet členstva se pohyboval mezi pěti až šesti sty.³⁴⁴ StB v Plzni se po roce 1948 dožadovala sdělení, zda a jakým způsobem spolek funguje. Ochabnutí spolkové činnosti bylo způsobeno především přesídlením některých členů.³⁴⁵ Na konci roku 1950 byl spolek KNV v Plzni vyzván, aby vzhledem ke svému sociálnímu účelu, který má na starosti Katolická charita, provedl likvidaci.³⁴⁶ Bezprostředně na to Říšský svaz jednot katolických tovaryšů 15. prosince 1950 zaniká.³⁴⁷

8.12 Spolek pro vystavění a podporování chrámu Páně v Plzni–Doudlevcích

Spolek byl založen na konci října roku 1934. Ustavující schůze spolku proběhla 13. ledna 1935. Na schůzi promluvil také JUDr. František Nosek, poslanec a bývalý ministr Československé strany lidové. Hlavní náplní spolku byla stavba a následné

³³⁸ Tamtéž, Žádost o rozhodnutí o majetku zaniklého spolku 14. 6. 1958.

³³⁹ Tamtéž, Rozhodnutí o majetku 24. 6. 1958.

³⁴⁰ Tamtéž, Říšský svaz jednot katolických tovaryšů v ČSR se sídlem v Plzni, k. 47, i. č. 289, Stanovy.

³⁴¹ Předsednickou funkci vykonával též v Jednotě katolických mužů a jinochů v Plzni.

³⁴² Tamtéž, Rejstřík o spolku.

³⁴³ Jan Paprštejn (krejčí v Praze), Karel Doležal (obchodní příručí v Praze), Jan Klíma (kostelník v Českých Budějovicích), Karel Kratochvíl (holič v Bučovicích), Jan Pospíšil (truhlář v Třebíči), Karel Hodek (zámečník Prostějově). Tamtéž, Sdělení nově zvolených funkcionářů na valném shromáždění 29. 8. 1948.

³⁴⁴ Tamtéž, Zápis 27. 10. 1950.

³⁴⁵ Tamtéž, Oznámení červen 1949.

³⁴⁶ Tamtéž, Likvidace spolku 1. 12. 1950.

³⁴⁷ Tamtéž, Rejstřík o spolku.

udržování katolického chrámu v Plzni Doudlevcích. Prvním předsedou byl zvolen Josef Chudáček a místopředsedou arciděkan Antonín Havelka. Předsednickou funkci od roku 1941 do zapojení spolku pod Arciděkanský úřad v Plzni a jeho vymazání ze spolkového katastru 7. dubna 1953 vykonával Viktorin Krámský.³⁴⁸ V průběhu války ke stavbě kostela nedošlo. Až v roce 1947 byla vysvěcena kaple sv. Václava. V rámci spolku pak byly dále organizovány bohoslužby ve spolupráci s pěveckým sborem. Kapli spravoval Josef Špelina.³⁴⁹ V lednu roku 1950 podalo Okresní velitelství NB návrh na vyškrtnutí spolku z rejstříku pro nevyvíjenou činnost. Na tuto výzvu reagoval jednatel spolku Jan Vrba, který se proti návrhu ohradil s odůvodněním, že činnost spolku nespočívá v pouhém vybudování kaple, ale také v její následné údržbě, správě a organizaci. Činnost spolku však byla přerušena.³⁵⁰

8.13 Spolek pro vystavění a podporování katolického chrámu Páně v Plzni–Skvrňanech

Tento spolek vznikl na popud učitele Josefa Chudáčka, podobně jako spolek pro výstavbu a správu kaple v Doudlevcích, roku 1934 a jeho náplní byla též výstavba církevní stavby a její následná péče, včetně obstarávání bohoslužeb a zpěvů. Chrám měl nést název kostel Svatého Antonína Paduánského. K jeho výstavbě ale v důsledku druhé světové války nedošlo, byla vystavěna pouze první část plánované stavby, tedy její podzemní sál, který následně sloužil jako kaple. I na jeho ustavující schůzi promluvil JUDr. František Nosek.³⁵¹ Posledním předsedou spolku byl P. Methoděj Řezníček, kvardián františkánského kláštera v Plzni, funkci jednatele zastávala Eliška Chudáčková.³⁵² Vzhledem k všeobecnému nedostatku stavebního materiálu se činnost spolku v posledním roce své existence soustředila především na organizaci bohoslužeb,

³⁴⁸ Dlouholetým místopředsedou byl Jan Špáda, kterého roku 1951 vystřídal Vojtěch Rais. Jednatelé: Josef Chudáček (1935–1941), Jaroslav Vrba (1944–1950), Jiří Hrbek (od r. 1951). Tamtéž, Spolek pro vystavění a podporování katolického chrámu Páně v Plzni–Doudlevcích, i. č. 502, Rejstřík o spolku; tamtéž, Ustavující schůze spolku 13. 1. 1935.

³⁴⁹ Ve sledovaném období sbor vedla slečna Soukupová. Tamtéž, Zápis řádné valné hromady 3. 6. 1951.

³⁵⁰ Tamtéž, Návrh na vyškrtnutí 21. 1. 1950.

³⁵¹ Tamtéž, Spolek pro vystavění a podporování katolického chrámu Páně v Plzni–Skvrňanech, k. 68, i. č. 504, Zápis z ustavující valné hromady 15. 4. 1934.

³⁵² Tamtéž, Zápis z valné hromady 11. 12. 1950.

hudby a výzdobě kaple.³⁵³ Podle zápisu z poslední valné hromady konané 11. prosince 1950 byl majetek spolku při likvidaci předán arciděkanskému úřadu v Plzni.³⁵⁴

8.14 Spolek svatého Vincence z Paula pro dokonalé ošetřování chudých pro Plzeň a předměstí Plzně

Tento spolek prokazatelně vykonával svoji činnost před druhou světovou válkou, záznamy však dále uvádějí pouze jeho vyškrtnutí ze seznamu k 17. červenci 1956 s vyjádřením církevního tajemníka MěNV Matějky jako již o neexistujícím.³⁵⁵

8.15 Stavební spolek sv. Jana Nepomuckého v Plzni³⁵⁶

Spolek byl vytvořen roku 1908, do Rejstříku spolků zapsán 21. ledna 1909, na podporu výstavby a následné údržby kostela pro účely koleje redemptoristů na dnešní Klatovské třídě. Finance byly zajišťovány členskými příspěvky, dalšími dobrovolnými příspěvky a dary a výnosy z dobročinných bazarů a koncertů. Prvním předsedou byl zvolen Msgr. František Herzog.³⁵⁷ Počet členstva se během existence spolku pohyboval mezi 120 a 250 členy.³⁵⁸ Roku 1948 stál v čele spolku P. František Míka, rektor kláštera redemptoristů, kterého po zlikvidování kláštera v dubnu 1950 ve funkci předsedy vystřídal Josef Kuf. Jednatelům spolku byl roku 1950 zvolen významný plzeňský rodák a zakladatel Národopisného muzea Plzeňska Ladislav Lábek.³⁵⁹ Kromě správy kostela pořádal spolek pravidelné poutě na Svatou Horu a do Staré Boleslavi. Spolek spravoval chrám, po dohodě s arciděkanským úřadem a se souhlasem církevního referenta Jana Franka, i po nuceném odchodu redemptoristů roku 1950, s nimiž členové spolku udržovali, minimálně ještě v roce 1950, písemný kontakt.³⁶⁰ Státním úřadem pro věci

³⁵³ Tamtéž, Kostelní spolek 1. 3. 1950.

³⁵⁴ Tamtéž, Zápis z valné hromady 11. 12. 1950; tamtéž, Předvolání Jana Svobody [?] 1951.

³⁵⁵ Tamtéž, Spolek svatého Vincence z Paula pro dokonalé ošetřování chudých pro Plzeň a předměstí Plzně, k. 40, i. č. 291, Hlášení únor 1942; tamtéž, Likvidace spolku červenec 1956.

³⁵⁶ Tamtéž, Spolek pro vystavění a podporování chrámu Páně sv. Jana Nepomuckého na Říšském náměstí v král. městě Plzni, k. 1, i. č. 3. Ke změně názvu spolku došlo na počátku 20. let 20. století.

³⁵⁷ Tamtéž, Rejstřík o spolku.

³⁵⁸ Tamtéž, zápisy z valných hromad 1920–1948.

³⁵⁹ Tamtéž, Rejstřík o spolku.

³⁶⁰ Tamtéž, Předvolání předsedy spolku pro vystavění chrámu Jana Nepomuckého říjen 1950; tamtéž, Kostelní spolek pro vystavění a podporování chrámu sv. Jana Nepomuckého v Plzni v letech 1909–1953, k. 2775, č. i. 4, Vážený pane [prosinec] 1950. V dubnu nebo v květnu 1951 urgoval národní podnik NARPA u spolku dlužnou částku firmě F. I. Šašek v Plzni. Spolek však na věc reagoval s tím, že podle něj bývalý spolek dluhy neměl, že byli předseda a pokladník spolku odvezeni v rámci přesunu

církevní byla spolku přiznána finanční podpora ve výši 98 060 Kčs, dále spolek získával finance z členských poplatků a povolených sbírek. Významnou pomocí při správě kostela byly práce vykonávané dobrovolníky.³⁶¹

Bohoslužby byly v letech 1950 až 1953 zajišťovány spolkem ve spolupráci s arciděkanským úřadem. Duchovním správcem kostela byl profesor Msgr. František Multerer, kterému pomáhal Dr. František Hejda. Dále byly mše zajišťovány páterem Uherem, páterem Zikou, litickým farářem Šitem a páterem Janem Smejkalem.³⁶² V kostele sv. Jana Nepomuckého byly slouženy až čtyři mše ve všední den, v neděli bylo roku 1950 slouženo až osm mší svatých. V této době totiž v Plzni vykonávalo vojenskou službu osmnáct kněží.³⁶³ Ve funkci kostelníka zůstal i po nuceném odchodu redemptoristů Jan Plank, kterému spolek vyhradil ze svého rozpočtu měsíční částku ve výši 3 000 Kčs.³⁶⁴ Ředitelem kostelního kůru sv. Jana Nepomuckého byl Ladislav Benýško. Benýško však nepracoval podle představ duchovního kostela Františka Multerera. Neradil se s ním dostatečně o hudebním programu bohoslužeb a svévolně zařazoval i takovou hudbu, která byla nepřijatelná z duchovního i úředního hlediska.³⁶⁵

V květnu 1953 přijal JNV v Plzni písemné oznámení o tom, že se spolek zapojil do plzeňského arciděkanství. Majetek spolku a veškerá dokumentace včetně zbylé finanční hotovosti 9 462 Kčs byly předány plzeňskému arciděkanství již na konci května 1952.³⁶⁶

redemptoristů a že odvezli i veškeré spolkové knihy a doklady. Dále se spolek od předchozího spolku fungujícího před odsunem řeholníků distancoval se slovy: „Nemáme tedy nic společného s bývalým spolkem, leda jméno.“ Tamtéž, i. č. 5, NARPA, národní podnik 9. 5. 1951.

³⁶¹ Tamtéž, Zápisy schůzí, č. i. 2, č. rkp. 26457, Zápis o poradě výboru 18. 9. 1950; tamtéž, Zápis o výborové schůzi 24. 10. 1950.

³⁶² Tamtéž, Zápis z valné hromady 17. 2. 1952.

³⁶³ Tamtéž, k. 2775, č. i. 4, UNITAS 24. 10. 1950; tamtéž, INITAS 31. 10. 1950.

³⁶⁴ Tamtéž, Jan Plank 31. 10. 1950.

³⁶⁵ Tamtéž, Zápisy schůzí, č. i. 2, č. rkp. 26457, Dopis Ladislavu Benýškovi 10. 12. 1950; tamtéž, Svátek sv. Cecilie 11. 12. 1952.

³⁶⁶ AMP, NV města Plzně, Spolkové oddělení 1864–1956 (1974), Náboženské, zednářské, volnomyšlenkářské, bezvěrecké apod. spolky, Spolky katolické, Spolek pro vystavění a podporování chrámu Páně sv. Jana Nepomuckého na Říšském náměstí v kral. městě Plzni, k. 1, i. č. 3, Odevzdání klíčů od pokladniček kostela sv. Jana Nepomuckého do rukou pana arciděkana A. Černého 3. 6. 1952; tamtéž, Zpráva JNV L. Lábka a J. Kufá 9. 5. 1953; Tamtéž, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 7, Jednotnému Národnímu výboru 9. 5. 1953.

8.16 Svaz československých katolických žen a dívek pro Plzeň a okolí

Svaz československých katolických žen a dívek patří do spolkové činnosti s celostátní organizací s ústředím sídlícím v Praze. Jeho náplní byla především výchova žen a dívek v duchu katolické nauky, dále organizace kulturních, přednáškových a podobných akcí, zřizování veřejně prospěšných center (knihovny, čítárny), starost o sociálně slabé ženy a dívky a další.³⁶⁷ Spolek byl v Plzni založen roku 1935 a zanikl roku 1949.³⁶⁸

³⁶⁷ Tamtéž, NV města Plzně, Spolkové oddělení 1864–1956 (1974), Náboženské, zednářské, volnomyšlenkářské, bezvěrecké apod. spolky, Spolky katolické, Odbočka Svazu československých žen a dívek pro Plzeň a okolí se sídlem v Plzni, k. 9, i. č. 44, Stanovy Svazu.

³⁶⁸ Tamtéž, Rejstřík o spolku.

ZÁVĚR

Římskokatolická církev představovala pro komunistickou moc překážku na cestě k cíli o hegemonní ovládnutí společnosti. Poměr státu a církve v letech 1948–1953, s přesahem do dalších let, patřil k významným jevům československé politické reality a tehdejšího života. Představitelé státu vnímali římskokatolickou církev jako politického konkurenta, který měl na občany značný vliv. Počáteční vládní strategie spočívající v možné dohodě s církevní hierarchií nemohla být úspěšná i z toho důvodu, že pro církev byla nepřijatelná protivatikánská komunistická kampaň a navíc si oba aktéři, stát a církev, již po krátké době byli vědomi nevyhnutelnosti konfliktu. Poté, co jednání nevedla ke komunisty požadovanému projevu loajality ze strany církve k nově nastolenému zřízení, a bylo zjevné, že se církev nepodaří podřídit dohodou s hierarchií, prosadil se v komunistické církevní politice radikální kurz přijatý v dubnu 1949. Stát využil takových mocenskopolitických prostředků a opatření, která měla omezit autonomii církve, ochromit její organizaci a eliminovat její vliv ve veřejném životě, v konečném důsledku pak měly tyto kroky vést ke vzniku národní katolické církve odtržené a nezávislé od Vatikánu.

Strategie církevní politiky nejprve vedla cestou snahy o oddělení duchovních a věřících od nejvyšších církevních představitelů. Komunistická vládou vyvolaná Katolická akce v červnu 1949 však tohoto cíle nemohla dosáhnout i díky včasnému zásahu biskupů a malému počtu takzvaných pokrokových kněží, kteří často ani neměli, vzhledem k charakteru a ochotě spolupracovat s lidově demokratickým zřízením, potřebnou autoritu. Pro získání dostatečného množství kompromitujícího materiálu a prosazování svých zájmů vznikly při národních výborech církevní oddělení, jejich agendu vedli církevní tajemníci, často pocházejících z řad věřících nebo lidí schopných orientace v církevní problematice. Navíc tyto pracovníci procházeli řadou školení. Vládní církevní politika byla prosazována zákonnými a administrativními opatřeními navrhovanými především církevní komisí ÚV KSČ, církevní šestkou, a Státním úřadem pro věci církevní. Perzekucí biskupů, značným omezením církevního tisku a možností jakkoli informovat věřící a veřejnost o skutečných postojích hierarchie, získala komunistická moc kontrolu nad celou situací. Vlna mocenskopolitických opatření týkajících se likvidace řádů a izolace jejich příslušníků, rušení církevních škol, převedení matrik na národní výbory, povinné občanské sňatky a řada dalších

represivních kroků zcela narušila dosavadní církevní organizaci. Proti těmto opatřením nebyla církev schopná zasáhnout a po pětiletém období různých forem zásahů a perzekucí z mocenské komunistické strany se dostala zcela pod státní kontrolu. Přes veškeré úsilí, kombinaci dobrovolných a zejména donucovacích metod, však komunisté nedosáhli vytouženého cíle a nevybudovali národní církev odtrženou od Vatikánu. Ačkoli většinu duchovních zastrášili, politicky ale i společensky izolovali, nepodařilo se jim je pro své cíle získat.

Po sérii mocenských zásahů přikročila komunistická církevní politika k novému kurzu, boji proti náboženství jako světovému názoru. Jeho hlavní formou se stala ateistická kampaň a nátlak na vystupování z církví. Tato politika se však neslučovala se zájmy všech církví, tedy i církví nekatolických, a vláda od toho okamžiku ztratila i jejich, byť často pouze vlašnou, podporu. Rozpoutal se boj o věřící, který v podstatě trval po celou dobu komunistického režimu. Stát se na úkor, nejen katolické, církve obohatil o řadu památek a majetku, o jejichž navrácení či o jiné formě restituce se vedou spory až do současné doby.

Celostátní církevní politika, jejíž konkrétní realizace je sledována na příkladu Plzně a okolí, byla prováděna hrubými způsoby, často i porušujícími základní lidská práva. Diplomová práce zřetelně dokládá provázanost celostátně přijatých zákonů a opatření s praktickou realizací příslušných pokynů na konkrétních regionálních příkladech. Současně sleduje proměny této politiky po rozhodnutí k novému přístupu komunistů v církevní problematice v první polovině roku 1949. Církev se ocitla v bezbranné pozici a podřídila se komunistické moci. Dopad na věřící a jejich víru by se mohl stát námětem pro sociologickou studii, avšak už jen shromážděná fakta naznačují, že se režimu nepodařilo zlikvidovat náboženskou základnu věřících tak, jak by si to představoval. Pro řadu lidí účast na bohoslužbách znamenala možnost projevu alespoň tichého nesouhlasu s totalitním komunistickým režimem. Stát si sice církev podmanil a vytlačil ji z veřejného života, avšak svými zásahy naopak vytvořil podmínky pro udržení jejího vlivu mezi věřícími, což se také ukazovalo i v dalších zápasech o věřící v následujících letech.

Vztah státu a církve a jejich poměr vytvářejí také nepřehlédnutelnou součást celosvětového mocenského boje, který probíhá, byť v jiné podobě, i v současné době a v jiných zeměpisných rozměrech. Právě bipolární rozdělení světa a nadcházející studená válka ovlivňovaly sílu obou stran i na území Československa. Římskokatolická

církev a snahy komunistických vlád o její ovládnutí, ba přímo podřízení, o sebe stále častěji narážely a vedly ve svých důsledcích k církevnímu útlaku, nikoli vzájemné koexistenci. Církev nevyjádřila po převzetí moci komunisty vyžadovanou loajalitu a její postoj, zastávaný zejména v letech 1948–1950, získal tichou společenskou podporu. To ovšem nikterak komunistům nezabránilo, aby prosazovali své mocenské plány v Československu. Pod vlivem vnitrostátních a mezinárodních souvislostí roku 1953 musel sice komunistický režim přehodnotit svoji dosavadní politiku, avšak církev již byla slabá a navíc nadále platila veškerá omezující a zákonná opatření.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AMP	Archiv města Plzně
AV	akční výbor
AV NF	Akční výbor Národní fronty
ČSR	Československá republika
JNV	jednotný národní výbor
JSČZ	jednotný svaz českých zemědělců
JZD	jednotné zemědělské družstvo
KA	Katolická akce
KAV NF	Krajský akční výbor Národní fronty
KNV	značka archivního fondu Krajský národní výbor (SOA v Plzni)
KSČ	Komunistická strana Československa
KV KSČ	značka archivního fondu Krajský výbor Komunistické strany Československa (SOA v Plzni)
MV KSČ	Městský výbor Komunistické strany Československa
MěstV NF	značka archivního fondu Městský výbor Národní fronty (AMP)
NB	Národní bezpečnost
NF	Národní fronta
NV	národní výbor
NVMP	značka archivního fondu Národní výbor města Plzně (AMP)
OAV NF	Okresní akční výbor Národní fronty
ONV	Okresní národní výbor
PKV KSČ	Předsednictvo krajského výboru Komunistické strany Československa
PTP	Pomocné technické prapory
SOA v Plzni	Státní oblastní archiv v Plzni
SNB	Sbor národní bezpečnosti
StB	Státní bezpečnost
SÚC	Státní úřad pro věci církevní
ÚAV NF	Ústřední akční výbor Národní fronty
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV NF	Ústřední výbor Národní fronty

SEZNAM PRAMENŮ

Archiv města Plzně (AMP), fondy:

- 1/ Arciděkanství v Plzni 1400–1945.
- 2/ Církevní úřad Plzeň.
- 3/ Dominikáni Plzeň.
- 4/ Kostelní spolek pro vystavění a podporování chrámu sv. Jana Nepomuckého v Plzni v letech 1909–1953.
- 5/ Redemptoristé v Plzni 1907–1950.
- 6/ Městský výbor Národní fronty v Plzni 1952–1978.
- 7/ Národní výbor města Plzně, Kancelář předsedy (primátora) NV v Plzni.
- 8/ Národní výbor města Plzně, Odbor školství a kultury (1912–1944) 1945–1966.
- 9/ Národní výbor města Plzně, Spolkové oddělení 1864–1956 (1974), Náboženské, zednářské, volnomyšlenkářské, bezvěrecké apod. spolky. Spolky katolické; tamtéž, Sportovní a tělovýchovné spolky.

Státní oblastní archiv v Plzni (SOA), fondy:

- 1/ Krajský národní výbor v Plzni.
- 2/ Krajský výbor Komunistické strany Československa.

Tisk

- Lidová demokracie (1948–1953)
 Lidové noviny (1948–1953)
 Pravda (1948–1953)
 Rudé právo (1948–1953)
 Věstník katolického duchovenstva (1949)

SEZNAM LITERATURY

- BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007, 399 s. ISBN 978-80-7325-130-7
- BUDILOVÁ, Pavla (ed.). *Františkáni v Plzni 1293-2010*. Komunita bratří františkánů v Plzni a Římskokatolická farnost Plzeň, Plzeň 2011, 141 s. ISBN 978-80-254-8800-3
- BULÍNOVÁ, Marie a JANIŠOVÁ, Milena a KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. Edice dokumentů. Svazek I. Církevní „šestka“ (duben 1949-březen 1950)*. Doplněk, Praha-Brno 1994, 504 s. ISBN 80-85765-34-9
- DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti římskokatolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2008, 323 s. ISBN 978-80-7325-170-3
- JANIŠOVÁ, Milena a KAPLAN, Karel. *Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948. Dokumentace*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, Praha-Brno 1995, 499 s. ISBN 80-85270-39-0
- JIRÁSKO, Jiří. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Fénix, Praha 1991, 173 s. ISBN 80-85245-11-6
- KAFKA, Jan. *Církevní politika KSČ a státu na Trutnovsku v letech 1948-1960*. In: *Krkonoše-Podkrkonoší 9*, Trutnov 2009, s. 103-163.
- KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948-1953*. Doplněk, Brno 1993, 440 s. ISBN 80-85765-27-6
- KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Barrister & Principal, Brno 2008, 253 s. ISBN 978-80-7364-049-1
- KAPLAN, Karel a TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994, 183 s. ISBN 80-85270-38-2
- KONÍČEK, Jiří. *Modus Vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. Společnost pro dialog církve a státu, Olomouc 2005, 308 s. ISBN 80-239-6073-3
- MACHULA, Jaromír. *Vatikán a Československo (1938-1948)*. Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1998, 165 s. ISBN 80-85270-75-7
- MATUŠKOVÁ, Martina. *Katolická akce-okresní výbor Plasy*. In: *Ročenka Státního oblastního archivu v Plzni 2009*, s. 109-118.

- NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka: k historii a ideologii českého nacionalismu*. Chvojtkovo nakladatelství, Praha 2001, 332 s. ISBN 80–86183–24–6
- Organizační řád Katolické akce*. Ústřední výbor Katolické akce, Praha 1950.
- RÁZEK, Adolf. Exkomunikační dekryty. In: *Securitas Imperii 11*, 2005, s. 135-297. ISSN 1804–1612
- SKÁLA, Adam. Akce K–likvidace mužských řeholních domů v Plzni (1950). In: *Minulostí Západočeského kraje 41/1*, 2006, s. 295–400. ISBN 978–80–86971–83–4
- SKÁLA, Adam. Dohled nad církvemi v kraji a okrese Plzeň v letech 1948–1949. In: *Minulostí Západočeského kraje 42*, 2007, s. 433–454. ISBN 978–80–86971–94–0
- SKÁLA, Adam. P. Josef Jelen CSsR, „reakcionář“ nebo „antikomunista“. In: *Nardi aristae, sborník k sedmdesátinám Ivana Martinovského*. AMP, 2007, s. 265–285. ISBN 978–80–86971–42–1
- SKŘIVÁNEK, František. Majetkové aspekty likvidace řádů římskokatolické církve v roce 1950. In: *Sborník příspěvků z 3. ročníku konference Církev a stát* (redakce Michal Lamparter), Brno 1998, s. 41–51. ISBN 80–210–1865–8
- VAŠKO, Václav. *Dům na skále, Církev zkoušená I (1945–začátek 1950)*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2004, 255 s. ISBN 80–7192–891–7
- VAŠKO, Václav. *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce, 2*. Zvon, Praha 1990, 266 s. ISBN 80–7113–035–4
- Zrada Vatikánu a biskupů*. ÚAV NF, Praha červenec 1949.
- VLČEK, Vojtěch. Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964. Matice cyrilometodějská, Olomouc 2004, 597 s. ISBN 80–7266–179–5

RESUMÉ

Immediately after the February coup in 1948, the Communist regime began a merciless campaign against the churches and religion. The communists saw the Roman Catholic Church as a political institution and possible ideological opposition. In their eyes was the Church a barrier to their goal of controlled society.

The Communist Party of Czechoslovakia tried to create such structures as would eliminate the influence and independence of the churches, especially of the Roman Catholic Church. From the very start, the communistic policy followed the possibility to try to find compromises between the communistic regime and, especially, the Roman Catholic Church and make an agreement with its ecclesiastical hierarchy. When this did not succeed, the communists decided, in April 1949, to achieve their aims by using power, administrative and political means, including a series of harsh measures. The government decided to create the Communist Party's Committee for Ecclesiastical Affairs. Initially the committee had six members, hence the appellation the 'Church Six'. Its chairman was the justice minister Alexej Čepička. The communists followed from the very start an idea about national catholic church without influence of Vatican but they were unsuccessful in achieving their final aim.

In the confrontation with the Communist leadership, which was controlling all the instruments of power and media, the Church was almost defenceless. The result of the five years struggle was a shattered and crippled Church. The regime may have limited the Church through its administrative intervention, but at the same time its harsh policy had evoked a reaction among the faithful, which helped maintain the Church's influence. This was demonstrated in the struggle of the faithful in 1953 and later.

DOKUMENTY

Úvod

Vybrané dokumenty se týkají plánované nebo realizované církevní politiky Komunistické strany Československa na Plzeňsku. Časově se výběr omezuje na rozmezí let 1949–1953. Hlavním cílem výběru je přiblížit realitu církevní politiky v Plzni v době nejostřejších zásahů. Všechny dokumenty jsou uloženy v Archivu města Plzně ve fondu Církevního úřadu Plzeň. Tento fond obsahuje pokyny pro práci církevních oddělení, vypracované úkoly a zprávy o činnosti církevního tajemníka JNV v Plzni Jana Franka, které byly zadány vyššími orgány Národní fronty. Dokument III a IV se týká plánované Akce B v Plzni a Plasích. Dokumenty jsou uvedeny v nezkráceném znění. Textové a jazykové úpravy se týkají pouze nejn nutnějších oprav v případě překlepů, byl také zachován formální charakter a úprava jednotlivých textů.

Seznam

I/ 1949, červen: Praktické pokyny pro vykonávání funkcí církevních tajemníků z ÚAV.

(AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 136, i. č. 4)

II/ 1952, 13. srpen: správa církevního tajemníka Jana Franka pro KV KSČ v Plzni o činnosti církví v jednotlivých okresech s ohledem na nové uspořádání náboženství.

(AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 22)

III/ 1953, 28. květen: Usnesení o politicko–organizačním zajištění zastavení činnosti řádů a kongregací k 1. červenci 1953 ze schůze MV KSČ.

(AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 31)

IV/ 1953, červen: Základní směrnice pro vypracování akčních plánů /řádové sestry/.

(AMP, Církevní úřad Plzeň, k. 137, i. č. 18)

I

1949, červen: Praktické pokyny pro vykonávání funkcí církevních tajemníků z ÚAV.

1/ Podpora kladných sil v duchovenstvu / Styk s nimi/	Ozbrojení revoluce
2/ Odhalování	Utlačování buržoazie
3/ Spolupráce /poutě, exercicie atd. /	Semknutí pracujících.

S t y k s k n ě ž í m i.

Nejprve rozkádrujeme na 4 třídy:

- 1/ S p o l e h l i v ý, kteří chápou a s nimiž můžeme počítati
- 2/ J a s n ě p o k r o v ý, kteří s námi souhlasí a jsou pro urovnání sporu. Věnujeme jim péči morální, aby jasně viděli, že za nimi stojíme.
- 3/ A p o l i t i č t í: Politika je nezajímá, nestarají se o ni. Nepochopili význam politické práce. Jednáme s nimi opatrně a stále je sledujeme. Nediskutujeme s nimi!
- 4/ R e a k č n í: Mluví proti našemu zřízení, nebojí se mluvit proti státu a vládě atd.

Každý kněz má míti d ů v ě r n í k a. Má to být spolehlivý člověk, který se s knězem zná a s ním se stýká.

Z těchto důvěrníků sestavujeme instruktory, kteří mají být ve stálém styku s knězem a mají být z řad vlivných osob z lidové správy a musí býti v čilém a častém styku a v hovorech sondovat názor duchovního. Nechá ho samozřejmě politicky myslet, aby se ukázalo jeho politické uvědomění. Tedy nebudou instruktory ti lidé, kteří nejsou s knězem dobře známi.

Rozšiřovat vliv kolem kněze a vytvářet důvěrné a přátelské ovzduší kolem kněze a s ním.

Tedy pracujeme pomocí instruktorů a porady s instruktory provádíme týdně, nebo čtrnáctidenně.

Skutečné a pravdivé zprávy se jmény instruktorů a kněží podáváme po každé poradě s instruktory.

Z p ů s o b:

Duchovního pozve předseda KNV a seznámí se s ním a slíbí podporu. Totéž učiní předseda ONV /JNV/.

Nutno naznačiti, že podpora není korupce!

Nutno vytvářet vzorné farnosti za plné podpory ze strany KNV, ONV.

Farnosti, které se nebojí mluvit o žních, brigádách a spolupráci na výstavbě státu a 5LP.

Různé způsoby řešení práce.

Exercicie si budou duchovní pořadat sami v tom případě, že řadoví kněží jsou nespolehliví.

Nutno spolupracovati v novém pojetí sv. Václava, Mariánského kultu.

Materiální podpora duchovního:

- Příplatek 1000–3000 Kčs. měs. /Úhrady budou vyřešeny v krátké době/
- Dopravní prostředek
- Pohonné látky
- Oprava kostelů

Je nutno střežiti bezpečnost duchovního pokrokového majetku mu svěřeného. Musíme spojit bezpečnost kněze a jeho majetku se zájmem bezpečnosti obce.

K tomu nebudeme bráti SNB, nýbrž ochranu organizujeme sami.

Do 14 dnů příprava vzorných farností. /Připraví kraj. tajemníci/

Při poutních zájezdech budeme povolovat jenom jasně pokrokové kněze nebo zorganizujeme poutě smíšené /s pokrok. knězem/

Z několika pokrokových kněží utvoří se krajské komise duchovních. To bude poradní orgán. Tyto porady budou přísně důvěrné, nebudou zveřejňovány, a na základě jejich informací budeme doplňovat kartotéku, která musí vycházet z těch nejširších míst. Tyto komise budou orgánem, který bude nanášet náměty a řešení problémů atd. dle směrnic, které v budoucnu vyplynou. Jak již shora podotknuto, mohou být do těchto komisí přibírání jenom krajně spolehliví kněží.

Vikáři jsou nejreakčnější ze všech kněží.

Věstník katolického duchovenstva jest úředním orgánem, který nepotřebuje schválení biskupa /imprimatur/.

Zásadně nebudeme vésti s duchovním theologické debaty nebo nebudeme mluvit o KA.³⁶⁹

Nejedná se o náboženský boj.

Podvratná kázání. Nesmíme nyní v době žní rozčeřovat hladinu veřejného pokoje a jenom ve skutečně vážných důvodech zakročíme.

Reakčníci. Co s nimi? Pozorovat a sledovat je a informovat o jejich činnosti: to dělá důvěrník /pozorovatel/.

Hlídat a odhalovat reakční kněze. Pozorovatel /důvěrník/ musí být přítel kněze a snaží se zanást zprávy o špatných činech duchovních mezi občanstvo /hasiče, ROH, KSČ, družstvo, rolníky atd./ a přesvědčit tyto všechny o špatných činech a tím připravovat půdu pro jeho úplné odhalení a znemožnění.

Zpravodajská síť.

³⁶⁹ Katolická akce, původně laické církevní hnutí, komunisty zneužito v roce 1949 jako prostředek k narušení vztahů mezi církevní hierarchií a věřícími, akce však svůj očekávaný úspěch nespĺnila.

II

1952, 13. srpen: správa církevního tajemníka Jana Franka pro KV KSCŽ v Plzni o činnosti církvi v jednotlivých okresech s ohledem na nové uspořádání náboženství.

Za nepřítomného krajského církevního tajemníka s. Wöllnera podávám zprávu, jak reagují církve v jednotlivých okresech Plzeňského kraje na nové uspořádání náboženství.

Blatná:

V celém okrese dosud naprostý klid jak mezi duchovenstvem tak mezi věřícími. Nové uspořádání vyučování náboženství bylo projednáno OV KSCŽ a přes instruktory a referenty přeneseno do výborů základních organizací. Ještě tento týden budou svoláni učitelé, kde budou seznámeni s novým uspořádáním vyučování náboženství. V církvi katolické jak mezi duchovními tak i mezi věřícími nebyl projeven dosud žádný zájem. Naproti tomu jedině v československé církvi bylo na uspořádání reagováno, ale věc byla dána do pořádku OCT.³⁷⁰ Kampaň prováděná stranou má v blatenském okrese ohlas ve zvýšeném vystupování z církvi. Tak za měsíc červenec bylo podáno 30 odhlášek z církve.

Blovice:

Byli svoláni ředitelé škol, kde byla projednána a objasněna otázka vyučování náboženství. Do konce tohoto týdne budou svoláni učitelé. Na aktivitu tajemníků MNV³⁷¹ za přítomnosti předsedů MNV byla otázka projednána a prodiskutována. Okresní výbor KSCŽ rovněž otázku prodiskutoval a pak přes instruktory dal k projednání do všech výborů zákl. organizací. I v tomto okrese stoupl počet odhlášek za měsíc červenec na 45.

Domážlice:

Otázka projednána na OV KSCŽ³⁷² a přes funkcionáře dána do všech výborů základních organizací. Rovněž i učitelé na zvláštním aktivu seznámeni s novým uspořádáním vyučování náboženství. Otázka setkala se všude s pochopením, až na obec Mrákov, kde se muselo ustoupit s církevní otázkou z obavy před narušením práce v JZD. Obec je silně nábožensky založená a bude proto přistoupeno k pozvolnému individuálnímu přesvědčování jednotlivých občanů. Naproti tomu v ostatních obcích, kde již JZD jsou právě mezi členy JZD bylo největší pochopení pro tuto věc. Počet odhlášek v měsíci červenci činil 57.

Horšovský Týn:

Otázka projednána na aktivu funkcionářů a referentů, kde hovořil s. poslanec Skala a přes instruktory přenesena k projednání do výborů, kde jsou seznámeni členové komunisté. Celá akce setkala se s pochopením v široké veřejnosti a nebylo dosud zaznamenáno žádné narušení ze strany reakce. Výstupů z církvi ohlášeno v červenci 27.

³⁷⁰ Okresní církevní tajemník.

³⁷¹ Městský národní výbor.

³⁷² Okresní výbor Komunistické strany Československa.

H o r a ž d ů v i c e:

Na okresním aktivu byli obeznámeni všichni učitelé a novým uspořádáním vyučování a objasněna otázka náboženství. Rovněž tak byli seznámeni na svém aktivu tajemníci MNV. 18. července uspořádán aktiv, na kterém hovořil referent krajského výboru strany na téma „Komunismus a náboženství“. Přes OV KSČ byla otázka dána prostřednictvím instruktorů k projednání do výborových základních organizací. Výstupů za červenec bylo hlášeno 18. Celá akce není nikým narušována a setkává se s pochopením.

K l a t o v y:

Přes OV KSČ, aktiv instruktorů a předsedů dána otázka k projednání výborům základních organizací. Současně byli obeznámeni na zvláštním aktivu i předsedové ČSM³⁷³ a konečně na zvláštním aktivu všichni učitelé. Nebyla pozorována žádná reakce ze stran duchovních, až na faráře Zdenka z Běšin, jinak pokrokového duchovního, který měl určité výhrady. Výstupů z církve hlášeno za červenec 46.

P l a s y:

První instruktáž na okrese dle hlášení OCT selhala. Aktiv učitelů naproti tomu měl kladný výsledek a setkal se s pochopením a naprostým souhlasem. Jinak veřejnost nejví o tuto věc zájem. Výstupů v červenci bylo hlášeno 30.

P l z e ň:

Nové uspořádání vyučování náboženství bylo projednáno řádně na OV KSČ Plzeň–venkov i město. Byli s ním řádně obeznámeni na několika aktivech referenti, předsedové, instruktoři a ostatní funkcionáři strany a projednávány na výborových schůzích zákl. organizací. Celá tato akce jest již takřka skončena, až na několik organizací, které ve svých výborech otázku projednají v nejbližších dnech. Z řad duchovenstva katolického nebyl projevěn dosud o tuto věc zájem. Jedině církve českobratrská evangel. Plzeň–východ a obec téže církve v Chrástu pokusili se o dopis rodičům, ve kterém je vyzívali, aby dali zapsat děti na vyučování náboženství. Při předložení konceptu na církve. oddělení JNV byl však tento dopis zamítnut a společně s církve. tajemníkem Wöllnerem z KNV zamítnutí odůvodněno. Jinak z ostatních církví nedošlo k žádné akci proti tomuto nařízení. Vysvětlovací kampaň o náboženské otázce projevuje se také zvýšeným počtem výstupů z církve. Tak za měsíc červenec bylo hlášeno 386 výstupů a od 1. do 13. 8. 233 výstupů, zatímco od 1. ledna do 30. června t. r. bylo hlášeno celkem 238 výstupů.

P ř e š t i c e:

Celá akce objasnění církve. otázky a vyučování náboženství probíhá velmi klidně a bez valného zájmu veřejnosti. Aktiv instruktorů a referentů normálně proběhly. Otázka projednává se nyní ve výborech zákl. organizací. Výstupů z církve hlášeno 25.

R o k y c a n y:

Otázka projednána na OV strany, na aktivech funkcionářů a nyní je předmětem výbor. schůzí strany. Rovněž i na aktivu školských organizací byla otázka objasněna a

³⁷³ Československý svaz mládeže.

setkala se vesměs s pochopením. Není znám žádný případ narušování nebo agitace proti. Výstupů je hlášeno 29.

S t o d:

Otázku vyučování náboženství, jakož i církevní problematiku, projednal OV strany a okres. inspektor seznámil pak s novým uspořádáním vyučování náboženství učitele okresu. Rovněž v zákl. or. ve výborových schůzích otázka řádně projednána. Setkává se s naprostým souhlasem. Ani z řad duchovních nebyl dosud projeven zájem o tuto věc, až na jediný případ duchovního Neubauera, který se zaměřuje ponejvíce na horníky německé národnosti, propaguje německé bohoslužby a v souvislosti s novým nařízením o vyučování náboženství snaží se v tomto smyslu působiti na rodiče dětí, aby je nechali choditi na vyuč. nábož. V Chotěšově se stal případ, že bezvěrci se hlásili zpět do řím.[sko]katolické církve a toho důvodu, aby někdo mluvil nad hrobem zemřelého člena rodiny. Výstupů hlášeno 22.

S u š i c e:

Otázka řádně probrána na OV strany, na aktivech funkcionářů a ve výborech zákl. organizací. Jinak v celém okrese není na celou věc nijak reagováno a spíše se setkáváme u většiny občanů s pochopením. Dle hlášení OCT ze Sušice byla otázka projednána na některých členských schůzích strany, což pokládám za chybu. Výstupů z církve bylo hlášeno 60.

T a c h o v a S t ř í b r o:

V obou okresech projednáno řádně na OV strany, jakož i na aktivech funkcionářů a instruktorů a přeneseno dále k projednání do výboru zákl. organizací. Tajemníky MNV obou okresů instruoval OCT s. Huta. Na obou okresech se akce setkává s naprostým souhlasem a pochopením a nejsou známy žádné rušivé příhody. Výstupů v Tachově hlášeno 25, ve Stříbře 12.

Celkem shrnuto, možno konstatovati, že vyučování náboženství [je] v Plzeňském kraji politicky dobře připraveno. Jest to v první řadě tím, že strana podporuje a dobře řídí celou akci, která v celkovém měřítku jest velmi dobře chápána a schvalována.

Jest třeba ovšem vyčkati průběh seniorátní porady evangel. církví, která bude konána ve čtvrtek t. m. na JNV radnici v Plzni, okre[!]skových besed čsl. církve, které proběhnou kolem 15 t. m. a vikariátních besed katol. Církve, které proběhnou kolem 20. t. m. v celém kraji. Na těchto shromážděních duchovenstva bude projednávána také otázka vyučování náboženství a zde pak se odrazí postoj duchovních všech církví. Zprávy o shromáždění budou podávány ihned po skončení jednotlivými OCT krajskému církev. oddělení.

Z pověření krajského církev. taj.
okresní církev tajemník:

Jan Frank³⁷⁴

³⁷⁴ Vlastnoruční podpis.

III

1953, 28. květen: Usnesení o politicko–organizačním zajištění zastavení činnosti řádů a kongregací k 1. červenci 1953 ze schůze MV KSČ.³⁷⁵

- 1/ Odvolat řádovou představenou Veselou, řádové jméno Felixa, která je nejen ostře zaměřena proti lid. dem. zřízení, ale velmi silně ovlivňuje všechny řádové sestry.
Za tím účelem bude s. církevní tajemník Frank žádat dne 28. 5. t. r. na KNV v Plzni, aby tento působil prostřednictvím Státního úřadu pro věci církevní v Praze u provinciálky řádů v Praze, aby byla jmenovaná odvolána.
Zodpovídá: s. Mainzer
/s. Frank/
- 2/ Za pomoci zaměstnankyň Stát. fakult. Nemocnice V Plzni a to především soudružek, bude stále působeno na všechny řádové sestry, které přicházejí v úvahu jako zaměstnankyně nemocnice po rozpuštění řádů, aby dobrovolně z řádu vystupovaly.
Zpráva bude podána Zodpovídá: s. Mainzer
do 20. 6. 53 /s. Frank/
- 3/ V posledním týdnu měsíce června t. r. bude svolán výbor základ. org. KSČ ve Stát. fakultní nemocnici a přizváni soudruzi komunisté z vedení závodu a rovněž s nimi bude prohovořena otázka zrušení řádů a přesvědčování řádových sester, aby zůstaly v nemocnici jako civilní zaměstnankyně.
Do 2. 7. 53 Zodpovídá: s. Škédl
- 4/ Soudruzi z vedení závodu /SFN/ postarají se v tomto posledním týdnu o to, aby byly hmotně po všech stáncích zajištěny ty sestry, které přejdou jako zdravotní sestry s obleky, byty, stravou apod., aby tento přechod byl co nejplynulejší. Postarají se současně o to, aby

³⁷⁵ Jedná se o dokument vzniklý v souvislosti s komunisty plánovanou Akcí B, která měla zcela zlikvidovat existenci řádů a kongregací v Československu. V Plzni se plán akce týkal kongregace školských sester III. řádu sv. Františka, řádu sv. Kříže a řádu Nejsvětější svátosti v Domě odpočinku v Liblíně, okres Plasy.

tyto sestry byly postupně rozmístěny z dnešních pracovišť do jiných oddělení Stát. fakultní nemocnice.

Do 2. 7. 53 Zodpovídá: s. Mainzer

/s. Sobotka, s. Lobovský/

- 5/ Po zveřejnění rozhodnutí vlády o zrušení řádů a kongregací budou odboráři a komunisté působit k tomu, aby celá závodní rada i dílenské rady SFN byly nápomocny jak při přesvědčování řádových sester do civilního povolání, tak i v tom, aby kolektivu zaměstnanců SFN byl tento důležitý krok, kdy se po tisíciletí trvající řády ruší, řádně vysvětlen a byly přijaty mezi ostatní zaměstnance jako rovnocenné pracovní síly.

Do 30. 7. 53 Zodpovídá: s. Švarebach

/s. Brož–

Předseda ZR/

- 6/ Celou tuto akci bude stále sledovat okresní církevní tajemník s. Frank, který bude informovat předsedu JNV i byru MV KSČ o jejím průběhu a v případě, že by nastaly některé nepředvídané překážky, vyžádá si včas pomoc. Zprávu o průběhu akce podá dne 30. 5., 6. 6., 13. 6., 20. 6., 27. 6. a poslední stav akce dne 30. června ráno předsedovi JNV i byru MV KSČ písemně /v kopiích povinných hlášení pro KNV/.

Zodpovídá: s. Mainzer

IV

1953, červen: Základní směrnice pro vypracování akčních plánů /řádové sestry/

- 1./ Hlavním úkolem jest, aby všechny řádové sestry svlékly řádový šat a oblékly šat civilní.
- 2./ Civilní ošetřovatelský šat bude připraven VI. ref. KNV.
- 3./ Žádná řádová sestra nesmí být před akcí odsuzována.
- 4./ Odsun reakčních, které šat řádový svléknou, bude proveden až později.
/Podrobné směrnice obdrží OCT na poradě 24. 6. 53/
- 5./ Řádové sestry, které odepřou šat odložití, budou odsouzeny a pak odsunuty.
/Pokyny na poradě 24. 6. 53/
- 6./ Nemocniční kaple nesmí být v průběhu akce rušeny.
- 7./ Žádný duchovní /vyjma zaopatřování/ nesmí ode dne 1. 6. Až do skončení akce, t. j. 30. 8. 53, do nemocnice nebo ústavu.
- 8./ Řádové sestra, které budou tvrdit, že mají cizí státní příslušnost, musí tuto řádně prokázati a budou odsunuty.
- 9./ Řádové sestry, které bydlí pohromadě, budou po vyměnění šatu zatím pohromadě ponechány.
- 10./ V celé akci jest nutno postupovati velmi benevolentně, aby bylo docíleno toho, že všechny řádové sestry svléknou řádový šat a obléknou šat civilní.

OCT zjistí, pokud možno brzy, jaká jest finanční situace jednotlivých řádových sester a jak a kolik řádové sestry vyměňovaly peněz při měnové reformě.

Krajský církevní tajemník
Wöllner František v. r.